

“Een zaaier ging uit om te zaaien”

Een onderzoek naar evangelisatie onder studenten
in een postchristelijke en postmoderne cultuur

Colofon

Afstudeerscriptie

Studie:

Theologische Universiteit Kampen
Master Theologie Algemeen
Afstudeervariant Missionaire Gemeente

Auteur:

Janine Petersen-Hogendoorn

Afstudeerbegeleider:

Prof. Dr. S. Paas

Theologische Universiteit Kampen

GEREFORMEERDE KERKEN

Voorwoord

Het geloof heeft in mijn leven altijd op de voorgrond gestaan. Vanuit het geloof dat er een God is die met mensen begaan is en van mensen houdt ontstond het verlangen om dit met mijn omgeving te delen. Ik had daar een vrij eenvoudig beeld van. Ik verwachtte misschien wel dat het christelijk geloof voor een ander net zo aannemelijk, relevant of misschien zelfs logisch zou zijn als dat het voor mij is. Buiten mijn beschermde wereld bleek dat echter niet het geval. In mijn werk als jongerenwerker in Amsterdam ontdekte ik dat de meeste jongeren helemaal niet bezig waren met God en zich al helemaal niet druk maakten over de vraag hoe hun relatie met Hem hersteld kon worden. Vergelijkbare ervaringen deden zich voor nadat ik met een vriendin Navigators Netwerk Amersfoort, een christelijke studentengroep met een sterk missionaire doelstelling, had opgericht. Ik ontdekte niet alleen dat 'missionair zijn' door de christelijke deelnemers ervaren werd als een vervelende plicht, maar ook opnieuw dat de standaard christelijke antwoorden niet aansloten bij de vragen van onze niet-gelovige studiegenoten. Wij wilden antwoorden geven op vragen die zij niet hadden. Het had vaak tot gevolg dat we stilvielen. Want hoe moest je dan beginnen?

In de huidige westerse maatschappij heeft het christendom aan grootte ingeboet. Zo zijn er steeds meer jongeren zonder enige voorkennis van het christelijk geloof. Zij zijn niet bekend met christelijke concepten, Bijbelverhalen of religieuze taal en kennen vaak nauwelijks christenen. Zij identificeren zichzelf niet als religieus en vragen zich niet dagelijks af wie Jezus was, hoe ze tot God kunnen naderen of wat de Bijbelverhalen ons leren. Toch betekent dit niet dat jongeren geen zingevingsvragen hebben of dat ze niet geïnteresseerd zijn in spiritualiteit. Hoe helpen we hen de grote kloof tussen de seculiere wereld en het christelijk geloof te overbruggen?

Jongeren zijn een kwetsbare groep waar mijn hart naar uit gaat. Voorheen op IJburg en nu in Amersfoort zie ik het als mijn roeping het evangelie onder hen bekend te maken. Tegelijkertijd ervaar ik uitdagingen en vragen over hoe dit passend kan in de huidige postmoderne, postchristelijke maatschappij. Met deze scriptie wil ik een bescheiden bijdrage leveren aan de beantwoording van deze vraagstukken.

Janine Petersen-Hogendoorn
Amersfoort 2021

Samenvatting

Uit onderzoek blijkt dat stedelijke, hoogopgeleide jongeren de sterkst gesecculariseerde groep van Nederland zijn. Het evangelisatieinitiatief De Kwekerij in Amsterdam valt in dit verband op, gezien zij zich richten op studenten en omdat 95% van de bezoekers niet-christelijk is. Dit leidt tot de vraag wat men kan leren van De Kwekerij over evangelisatie onder jongeren, in het bijzonder studenten.

Jongeren groeien op in een samenleving die beschreven kan worden met de termen post-Christendom, postchristelijk en postmodern. Deze drie ontwikkelingen hebben de visie van de samenleving op religie diepgaand veranderd, waardoor een nieuwe reflectie nodig is op wat evangelisatie betekent. Volgens William Abraham vraagt evangelisatie om een langdurig initiatieproces. Verder ziet Bryan Stone de christelijke gemeenschap, waar mensen kunnen ervaren wat het goede nieuws betekent, als de manier om te evangeliseren. Ten slotte stelt Root dat evangelisatie met name als doel moet hebben dat mensen God ontmoeten.

Naast deze theologische werken bieden godsdienstpedagogische studies inzicht in de behoeften van jongeren op het gebied van religie en spiritualiteit. Zo blijkt dat jongeren die zich niet identificeren met religie wel interesse hebben in spiritualiteit en religiositeit en zij hun levensbeschouwing buiten de traditionele, religieuze instituten vormgeven. Ze vinden het belangrijk om daarbij ruimte te ervaren voor hun eigen mening, vragen en twijfels. Verder noemen ze het belang van een warme gemeenschap en willen ze graag verantwoordelijkheden krijgen. Tegelijkertijd willen ze de mogelijkheid behouden kortdurend betrokken te zijn.

De praktijk van De Kwekerij is naast deze theologische en godsdienstpedagogische attenderende concepten gelegd. De Kwekerij probeert aan te sluiten bij de behoeften van studenten. De onderwerpen van de cursussen, bloeiklassen, komen voort uit gesprekken met de doelgroep en studenten krijgen de kans om actief bij te dragen. Door middel van gesprekken en borrels achteraf probeert De Kwekerij een warme gemeenschap op te bouwen. Wanneer de bloeiklassen christelijke inhoud bieden, is dit vanuit de persoonlijke ervaringen van de trainers, wordt er geen christelijke voorkennis verondersteld en worden christelijke concepten vertaald naar praktische handvatten. Anderzijds valt op dat De Kwekerij niet elke avond christelijke inhoud biedt en geen christelijk leertraject vormt. Daarnaast is het merendeel van de trainers, kwekers genoemd, en bezoekers niet-gelovig. De Kwekerij is daarom geen christelijke gemeenschap. Ten slotte zijn er voorbeelden van religieuze ervaringen binnen De Kwekerij, maar deze komen niet geregeld voor.

De Kwekerij past zich in vorm en inhoud aan aan de belevingswereld van studenten. Dit brengt het risico met zich mee dat studenten De Kwekerij bezoeken zonder in aanraking te komen met het christendom en dit leidt mogelijk tot relativisering van het evangelie. Toch is deze mate van contextualisatie nodig. Oprichter van De Kwekerij, Maarten Vogelaar, merkt dat niet-christelijke studenten afhaken wanneer het christendom te snel en te nadrukkelijk wordt besproken. Geconcludeerd wordt dat evangelisatie onvermijdelijk gepaard gaat met het risico op relativisme.

Ondanks dat De Kwekerij niet overeenkomt met de kenmerken van evangelisatie van Abraham, Stone en Root komen studenten wel in aanraking met het christendom en hebben zij de kans om bij De Kwekerij christenen te ontmoeten. Evangelisatie in de 21^e eeuw vraagt om subtielere retoriek. De Kwekerij kan beter beschreven worden als 'pre-evangelisatie' omdat nieuwsgierigheid naar het christendom kan ontstaan door spirituele oefeningen of persoonlijke getuigenissen. Dit is echter geen verplichting. Verder kan De Kwekerij beschreven worden als 'third place' en 'narthex', gezien het feit dat De Kwekerij buiten de kerkmuren opereert en daarbij een gelijkwaardige dialoog aangaat met niet-gelovigen. Bij De Kwekerij kunnen contacten tussen christenen en niet-christenen op een natuurlijke manier ontstaan. Deze ontmoetingen staan mogelijk aan het begin van een religieuze zoektocht.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting.....	4
Inhoudsopgave	5
1 Inleiding	8
1.1 Aanleiding.....	8
1.2 Probleemstelling.....	9
1.3 Doelstelling.....	10
1.4 Definities.....	11
1.4.1 Post-Christendom.....	11
1.4.2 Postchristelijk	11
1.4.3 Postmodernisme	12
1.4.4 Studenten	13
1.5 Onderzoeksvragen.....	14
1.6 Methode.....	14
2 Evangelisatie in het licht van een postmoderne en postchristelijke samenleving.....	16
2.1 Zending	16
2.2 Evangelisatie.....	18
2.2.1 Evangelisatie is meer dan alleen proclamatie	18
2.2.2 Evangelisatie wordt niet bepaald door resultaat	19
2.2.3 Evangelisatie met focus op jeugd.....	21
2.2.4 Definitie evangelisatie	22
2.3 Samenvatting en conclusie.....	24
3 Evangelisatie onder jongeren.....	25
3.1 Nederland.....	25
3.1.1 Janssen en Prins (2000)	25
3.1.2. Alma en Janssen (2000).....	26
3.1.3 Kregting en Sanders (2003)	26
3.1.4 De Boer (2006).....	26
3.1.5 Maas en Van Dijk-Groeneboer (2008).....	27
3.1.6 Roeland (2009)	27
3.1.7 Van Dijk-Groeneboer (2010)	28
3.1.8 De Jong (2011).....	28
3.1.9 Verwey-Jonker Instituut en FORUM (2011)	29
3.1.10 Bruin en Koekkoek (2012)	29
3.1.11 Griffioen (2012)	30
3.1.12 Van der Heijden (2012)	30

3.1.13 Berensen-Peppink (2013)	31
3.1.14 Van der Meulen, Berensen-Peppink en Sietsma (2014).....	31
3.1.15 Den Boer (2015)	32
3.1.16 Plomp-Rodenburg (2018)	32
3.1.17 Rooms-Katholieke Kerk (2018)	33
3.1.18 Visser-Vogel en Sonnenberg (2020)	33
3.2 West-Europa.....	34
3.2.1 Schweitzer (2006).....	34
3.2.2 Olofinjana & Butcher (2015).....	34
3.2.3 One Hope en The Youthscape Centre for Research (2015).....	35
3.2.4 Vincetta, Dunlob, Sammet en Yendell (2015)	35
3.2.5 Madge, Hemming en Stenson (2016).....	35
3.2.6 Church of England (2018)	36
3.2.7 Griffiths (2019)	36
3.2.8 Perrin (2020).....	37
3.2.9 Youth for Christ (2020)	38
3.3 Samenvatting en conclusie.....	38
4 Praktijkonderzoek bij De Kwekerij.....	41
4.1 De Kwekerij.....	41
4.2 Attenderende concepten praktijkonderzoek	41
4.3. Praktijkonderzoek De Kwekerij	42
4.3.1 Onderwerpkeuze	42
4.3.2 Kortdurende en vrijblijvende verplichtingen	43
4.3.3 Actief bijdragen	43
4.3.4 Holistische missie	44
4.3.5 Dialoog.....	44
4.3.6 Religieus analfabetisme.....	46
4.3.7 Langdurig geestelijk leertraject	47
4.3.8 Christelijke gemeenschap en relaties.....	48
4.3.9 Spirituele ervaringen	50
4.3.10 Spanningsveld.....	51
4.4 Samenvatting en conclusie.....	52
5 Aanbevelingen en theologische reflectie	55
5.1 Contextualisatie in een postmoderne en postchristelijke cultuur	55
5.1.1 De Kwekerij als voorbeeld van contextualisatie.....	55
5.1.2 De Kwekerij als voorbeeld van het constante spanningsveld van contextualisatie.....	56
5.2 Toepasbaarheid van Abraham in een postchristelijke en postmoderne context	57
5.3 Toepasbaarheid van Stone in een postchristelijke en postmoderne context.....	58

5.4 Toepasbaarheid van Root in een postchristelijke en postmoderne context	60
5.5 Zaaïen om te kunnen oogsten	61
5.5.1 'Pre-evangelisatie'	61
5.5.2 'Third place'	62
5.5.3 'Narthex'	62
5.5.4 De Kwekerij als 'pre-evangelisatie', 'third place' en 'narthex'	63
5.6 Een zaaier ging uit om te zaaïen.....	64
5.7 De Kwekerij, evangelisatie of niet?	65
6. Conclusie	67
6.1 Beantwoording onderzoeksvragen	67
6.1.1 Wat betekent evangelisatie met het oog op zending in een postmoderne, postchristelijke samenleving?.....	67
6.1.2 Welke kennis is er over evangelisatie onder jongeren, specifiek studenten, in een postmoderne en postchristelijke samenleving?	67
6.1.3 Hoe vindt evangelisatie plaats bij De Kwekerij?.....	68
6.1.4 Hoe valt de evangelisatiepraktijk van De Kwekerij te evalueren in het licht van evangelisatie in een postmoderne, postchristelijke samenleving?	68
6.1.5 Welke lessen en aanbevelingen voor studentenevangelisatie kunnen hieraan worden ontleend?	69
6.2 Discussie	70
Bibliografie	71
Bijlage 1	75
Bijlage 2	81
Bijlage 3	88
Bijlage 4	93
Bijlage 5	97
Bijlage 6	101

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

IFES-Nederland, de Nederlandse afdeling van International Fellowship of Evangelical Students, heeft als missie: 'Dat elke student in Nederland kennismaakt met de blijde boodschap van het Evangelie en dat zij als christenstudent en afgestudeerde Jezus navolgen in de maatschappij waarin zij leven'.¹ Hoewel IFES-Nederland zich dus duidelijk wil richten op elke Nederlandse student, blijkt uit onderzoek dat het percentage zoekers en jong-gelovigen bij hun studentenverenigingen varieert tussen de 0% en 2%.² IFES zou dit percentage graag hoger zien en heeft daarom de wens om nieuwe initiatieven te starten om niet-gelovige studenten te bereiken. Omdat er nog maar weinig regelmatige initiatieven voor studenten zonder christelijke achtergrond worden georganiseerd, betekent dit voor IFES experimenteren.

IFES richt zich met name op studenten, over het algemeen jongeren tussen de 18 en 25 jaar. Deze bredere categorie 'jongeren' wordt vaak genoemd wanneer er gesproken wordt over secularisatie. Nederland is geen christelijke natie meer. Er is sprake van ontkerkelijking en deze trend is het sterkst zichtbaar onder jongeren. Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek uit 2019 blijkt dat het aantal personen dat zich tot een kerkelijke gezindte rekent, toeneemt met de leeftijd. Van de jongste leeftijdsgroep (15 tot 25 jaar) behoort zo'n 23% bij een protestantse of katholieke gemeenschap. Bij de middengroep (45 tot 55 jaar) ligt dat percentage rond de 30%. Vervolgens stijgt dit percentage van 43% bij de 55- tot 65-jarigen tot 63% bij de 75-plussers.³ Een vergelijkbare trend is zichtbaar wanneer in het onderzoek gevraagd wordt naar het geloof in God. Onderstaande tabel geeft weer dat bij de jongste leeftijdsgroep (15 tot 25 jaar) het laagste percentage aangeeft in God te geloven en dat dit percentage naar gelang leeftijd toeneemt.⁴ Er zijn geen cijfers bekend over kerkelijke betrokkenheid en geloof onder studenten. Het is echter aannemelijk dat het percentage gelovigen onder studenten lager ligt dan dat van hun leeftijdsgenoten. Uit hetzelfde onderzoek van het CBS blijkt namelijk dat religieuze binding afneemt met het onderwijsniveau. Van degenen die alleen basisonderwijs hebben afgerond, rekent 61% zich tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwing, van universitair geschoolden is dat 34%.⁵ Ten slotte blijkt het percentage kerkleden en kerkbezoekers in grote

		Geloof in God		Geloof in God		Geloof in God		Atheïst		Atheïst	
		Wel		Twijfel		Niet		Wel		Niet	
Totaal	Totaal	24,6	42,2	55,2	18,8	81,1					
Geslacht	Man	21,7	40,1	58,2	25,0	77,0					
Geslacht	Vrouw	27,4	44,2	28,4	15,0	85,0					
Leeftijd	15 tot 25 jaar	19,9	44,1	56,0	22,8	77,2					
Leeftijd	25 tot 35 jaar	21,9	39,0	59,1	25,1	74,9					
Leeftijd	35 tot 45 jaar	24,4	37,7	57,8	22,4	77,6					
Leeftijd	45 tot 55 jaar	25,0	40,8	56,2	19,4	80,6					
Leeftijd	55 tot 65 jaar	24,1	40,0	29,9	16,7	85,5					
Leeftijd	65 tot 75 jaar	27,9	46,1	26,0	12,8	87,2					
Leeftijd	75 jaar en ouder	36,4	42,1	21,5	8,3	91,7					

Bron: CBS, *Religieuze betrokkenheid naar achtergrondkenmerken, 2019 (%)*

¹ Boogaard, "Missionaire Toerusting," p.39.

² Griffioen, "Missionair studentenwerk," p.17.

³ CBS, "Religieuze betrokkenheid naar achtergrondkenmerken."

⁴ CBS, "God in Nederland."

⁵ CBS, "Religieuze betrokkenheid naar achtergrondkenmerken."

steden lager dan daarbuiten.⁶ Stedelijke, hoogopgeleide jongeren blijken de sterkst geseculariseerde groep.

In kerken is een vergelijkbare trend zichtbaar. In de Statistische Jaarbrief 2017 noemt de Protestantse Kerk Nederland zichzelf 'een vergrijsde kerk'. Er is sprake van een 'scheve leeftijdsopbouw': de leeftijdsverdeling binnen kerken komt niet overeen met die van de Nederlandse samenleving. Het aantal jongeren is in de PKN sterk ondervertegenwoordigd en het aantal 60-plussers sterk oververtegenwoordigd. Zo vormden in 2016 jongeren tussen de 0 en 19 jaar 14% van de Protestantse Kerk, terwijl zij van de Nederlandse bevolking 22,5% uitmaken. De leeftijdsgroep 20-39 jaar maakt 24,5% uit van de Nederlandse bevolking terwijl zij voor 18,7% deel uitmaken van de PKN. Daarentegen maken de leeftijdsgroepen 60 tot 79 jaar en 80-plussers respectievelijk 30% en 9,9% uit van de PKN terwijl zij slechts 20% en 4,4% vormen van de Nederlandse bevolking.⁷

Geconcludeerd kan worden dat het geloof en de kerk weinig jongeren in de studentenleeftijd weten te bereiken. Nogmaals, bovenstaande tabel van het CBS laat zien dat de leeftijdsgroep 15 tot 25 jaar het minst vaak aangeeft in God te geloven, minder dan de leeftijdsgroepen van 25 tot 35 en 35 tot 45 jaar boven hen. Tegelijkertijd is er ook iets opvallend zichtbaar, namelijk dat deze jongste groep niet vaker aangeeft *niet* in God te geloven en zij zichzelf ook niet vaker atheïst noemen dan de twee leeftijdsgroepen boven hen. In plaats daarvan geeft maar liefst 44,1% van de jongeren tussen de 15 en 25 jaar aan te twijfelen over het bestaan van God. Met uitzondering van de leeftijdsgroepen van 55 tot 65 jaar en 65 tot 75 jaar maakt dit hen tot de grootste groep twijfelaars.⁸ Veel jongeren hebben vandaag de dag weinig ervaring met het christendom. Missioloog Stefan Paas schrijft: 'Er groeit nu een generatie op die beschouwd kan worden als volstrekt 'heidens' in de klassieke betekenis van het woord: mensen zonder enige binding of ervaring met de kerk en het christelijk geloof, maar meestal niet zonder belangstelling voor religie en levensbeschouwing'.⁹ Deze groep staat mogelijk onbevangen tegenover het christendom.

1.2 Probleemstelling

Uit onderzoek van het CBS blijkt dat stedelijke, hoogopgeleide jongeren de sterkst geseculariseerde groep van Nederland zijn. In de praktijk is dit zichtbaar doordat kerken vergrijsen. Er is sprake van een 'scheve leeftijdsopbouw', de leeftijdsverdeling binnen kerken komt niet overeen met die van de Nederlandse samenleving. Ook IFES Nederland geeft aan dat 0% tot 2% van hun studentengroepen bestaat uit studenten zonder christelijke achtergrond. Zij zouden dit percentage graag hoger zien. Niettemin laat het onderzoek van het CBS ook zien dat veel jongeren tussen de 15 en 25 jaar twijfelen over het bestaan van God. Zij staan niet per definitie vijandig tegenover het geloof.

Binnen deze hedendaagse context valt het missionaire initiatief De Kwekerij op. Gesitueerd in Amsterdam werkt De Kwekerij onder deze sterk geseculariseerde groep. De Kwekerij beschrijft zichzelf als 'een bloeiplek voor studenten en young professionals om samen levenswijsheid te ontdekken en in de praktijk te brengen'.¹⁰ De missie van De Kwekerij laat zich samenvatten door hun waarden gelijkwaardigheid, oplossingsgerichtheid, verlangen naar vervulling en (spiritueel) bewust leven.¹¹ Studenten en young professionals worden door De Kwekerij onder andere uitgenodigd voor workshops over praktische levensthema's waarbij geput wordt uit

⁶ CBS, "De religieuze kaart van Nederland 2010-2015," p.8-9.

⁷ Dienstencentrum Protestante Kerk, "Statistische Jaarbrief 2017," p.8.

⁸ CBS, "Religieuze betrokkenheid naar achtergrondkenmerken."

⁹ Paas, *Werkers van het laatste uur*, p.44.

¹⁰ De Kwekerij, "Over ons."

¹¹ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs."

psychologische, sociologische, religieuze en filosofische bronnen. In deze zogenaamde bloeiklassen worden praktische thema's besproken uit het leven van studenten, zoals carrière, liefde, falen en rust.¹² De Kwekerij wil zich in het bijzonder richten op studenten zonder christelijke achtergrond en lijkt te slagen in dit doel. Uit de beleidsstukken van IFES blijkt dat maar liefst 95% van de bezoekers niet gelovig is.¹³ Een wereld van verschil vergeleken met de studentenverenigingen van IFES. Daarbij moet opgemerkt worden dat studentenverenigingen spreken over aangesloten leden en De Kwekerij spreekt over bezoekers. De vergelijking is daarom niet volkomen. Tegelijkertijd geeft het grote verschil in percentages wel een indicatie. Dit percentage niet-gelovigen dat De Kwekerij bezoekt lijkt hoopvol. Het zorgt ervoor dat de ogen van IFES op De Kwekerij gericht zijn. Waarom lijken zij wel te slagen in wat studentenverenigingen niet lukt? Kunnen er nieuwe evangelisatieinitiatieven in andere steden gestart worden, gebaseerd op de praktijk van De Kwekerij? Er is echter weinig onderzoek naar De Kwekerij gedaan.¹⁴ Het is onduidelijk of er evangelisatie plaatsvindt bij De Kwekerij en het is eveneens onduidelijk wat De Kwekerij onder evangelisatie verstaat. Is het enthousiasme van IFES, die De Kwekerij presenteert als 'good practice', gegrond? Dit onderzoek wil een bijdrage leveren aan het genereren van meer kennis over en reflecteren op de evangelisatiepraktijk van De Kwekerij en evangelisatie onder niet-christelijke en stedelijke jongeren.

1.3 Doelstelling

Dit onderzoek heeft vier doelen: beschrijven, interpreteren, evalueren en adviseren.

Beschrijven

In het derde hoofdstuk wordt beschreven wat er reeds bekend is over evangelisatie onder jongeren, in het bijzonder studenten, in de huidige postmoderne, postchristelijke tijd. Er wordt hierbij gebruik gemaakt van onderzoek onder jongeren uit Nederland en West-Europa. De nadruk ligt daarbij op recent onderzoek uit Nederland. De bevindingen van deze onderzoeken worden in dit hoofdstuk besproken. Ook het praktijkonderzoek van hoofdstuk 4 naar De Kwekerij is beschrijvend. Voor dit onderzoek zijn vier bijeenkomsten van De Kwekerij bezocht. Zij geven een beschrijving van de waargenomen evangelisatiepraktijk van De Kwekerij.

Interpreteren

De theorie uit hoofdstukken 2 en 3 vormt de basis voor een aantal attenderende concepten die leidend zijn voor het praktijkonderzoek. De theorie en attenderende concepten bieden handvatten om de bevindingen van het empirisch onderzoek bij De Kwekerij te interpreteren. Tevens bieden zij achtergrond en schetsen zij de context waarbinnen De Kwekerij werkzaam is. Hierdoor wordt de vraag gesteld: waarom vindt de evangelisatiepraktijk van De Kwekerij op deze manier plaats?

Evalueren

Het derde doel is evalueren. Hoofdstuk 2 kan gezien worden als een normatief kader. In dit hoofdstuk staat centraal wat men in de huidige postmoderne, postchristelijke samenleving zou moeten verstaan onder evangelisatie. Hoofdstuk 3 kan eveneens gezien worden als normatief kader en bespreekt welke behoeften jongeren hebben op gebied van religiositeit en spiritualiteit. Op basis van godsdienstpedagogisch onderzoek binnen de Nederlandse en West-Europese context zijn attenderende concepten opgesteld op basis van wat er reeds bekend is over jongerenevangelisatie. In hoofdstuk 4 wordt de praktijk van De Kwekerij getoetst aan de theorieën die ontleend zijn aan deze normatieve kaders. Er wordt gekeken in hoeverre deze theorieën toereikend zijn om evangelisatie onder een sterk gesecculariseerde doelgroep te beschrijven.

¹² De Kwekerij, "Over ons."

¹³ IFES, "Jaarverslag IFES," p.11.

¹⁴ Een uitzondering hierop vormt het onderzoek van Ruth Six, "Op de grens." uit 2020.

Adviseren

Ten slotte is het doel van dit onderzoek adviseren. Het onderzoek wil handvatten bieden voor evangelisatie onder postchristelijke en postmoderne jongeren, in het bijzonder studenten, geïnspireerd door recente inzichten vanuit de theorie en de praktijk van De Kwekerij in Amsterdam. Dit onderzoek wil bijdragen aan het creëren van een stevigere basis van waaruit plannen gemaakt kunnen worden voor pilots en nieuwe initiatieven om niet-gelovige studenten die zijn opgegroeid in een postchristelijke cultuur aan te spreken. Dit onderzoek kan mogelijk dienen als advies voor de nieuwe initiatieven van IFES, maar hopelijk eveneens voor een breder publiek.

1.4 Definities

De termen 'post-Christendom', 'postchristelijk', 'postmodern' en 'studenten' kunnen op verschillende manieren beschreven worden, wat mogelijk kan leiden tot verwarring. In deze paragraaf worden daarom deze vier termen gedefinieerd.

1.4.1 Post-Christendom

Het post-Christendom is de cultuur die ontstaat wanneer het christelijke geloof samenhang verliest in een samenleving die sterk gevormd is door het christelijke verhaal en wanneer de christelijke instituties hun invloed verliezen. Christendom verwijst daarbij niet zozeer naar de inhoud van de religie zelf, maar naar de institutionele kant van religie en de relatie met de staat. Christendom wordt gedefinieerd als: 'A society where there were close ties between the leaders of the church and those in positions of secular power, where the laws purported to be based on Christian principles, where, apart from certain clearly defined outsiders' communities, every member of society was assumed to be a Christian'.¹⁵ In het verleden waren kerk en staat sterk met elkaar verbonden. De staat had zeggenschap over het institutioneel en inhoudelijk terrein van de kerk en bemoeide zich intensief met het religieuze leven, bijvoorbeeld door financiële steun. De staat kon de godsdienst van het land bepalen en andere godsdiensten en religieuze uitingen verbieden en vervolgen. Verder had de kerk invloed in het publieke domein. Zo had de kerk op verschillende plaatsen in Europa een bepalende rol in onder andere de armenzorg, onderwijs en gezondheidszorg.¹⁶

In Europa is dit vanaf de moderniteit sterk veranderd. Door de scheiding tussen kerk en staat werd de invloed van de staat geweerd uit het religieuze domein en werd de invloed van de kerk beperkt tot de privésfeer. Dit had onder andere tot gevolg dat de overheid geen geloof of wijze van geloofsbelijdenis mag voorschrijven of voortrekken. In de praktijk betekent dit de acceptatie van religieuze pluriformiteit. Waar het christendom voorheen een bevoorrechte, dominante, centrale positie genoot, is het nu slechts één van de vele religies in de samenleving.¹⁷ Waar eeuwenlang christenen in de meerderheid waren en de kerk en het christelijk verhaal het centrum van de maatschappij vormden, is de kerk in de marge geraakt. In het post-Christendom geniet iedereen evenveel rechten zonder christen of zelfs religieus te zijn. Dat betekent dat er nauwelijks nog excentrieke motivaties zijn om christen te worden, slechts intrinsieke motivaties blijven over.¹⁸

1.4.2 Postchristelijk

In de huidige maatschappij zijn mensen volledig vrij om hun eigen religie te kiezen of om zichzelf niet langer te zien als religieus. Waar voorheen het merendeel van de samenleving zichzelf identificeerde als christen of een kerk bezocht, is in een postchristelijke samenleving slechts een minderheid christen.¹⁹ De afgelopen decennia is er dan ook een afname in kerkgang en kerklidmaatschap zichtbaar. In 2017 rekende voor het eerst een meerderheid van de Nederlandse bevolking zich niet

¹⁵ McLeod & Ustorf, *The Decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000*, p.1.

¹⁶ Paas, "Challenges and Opportunities in Doing Evangelism," p.39.

¹⁷ Id., p.40.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Murray, *Post-Christendom*, p.15.

tot een religieuze groepering.²⁰ Dit heeft tot gevolg dat de huidige samenleving te bestempelen is als postchristelijk. De afname van religie wordt onder andere in verband gebracht met een cultureel interpretatiekader dat de Canadese filosoof Charles Taylor het 'immanent frame' noemt. Taylor beschrijft hoe er een 'onttovering' van de wereld heeft plaatsgevonden. Een heftige onweersstorm, het mislukken van de oogst of een sterfgeval werden vroeger verklaard met een beroep op transcendente machten. Taylor beschrijft hoe mensen hun wezen zagen als 'porous self'. Men geloofde namelijk dat de transcendente wereld werkte in de natuurlijke wereld en invloed had op gebeurtenissen en mensen.²¹ Het 'immanent frame' staat lijnrecht tegenover deze bovennatuurlijke kijk op de wereld. Gebeurtenissen worden nu verklaard zonder te verwijzen naar transcendente oorzaken, slechts naar natuurlijke en materiële oorzaken. De gedachte is dat men middels de wetenschap de wereld kan verklaren en dus geen verwijzingen naar het transcendente meer nodig heeft. Het 'porous self' is vervangen door een 'buffered self': mensen beschouwen zichzelf als ondoordringbaar voor de werking van bovennatuurlijke entiteiten, zoals goden, demonen, geesten en andere niet-menselijke wezens.²² Het immanente kader kan beschreven worden als: 'A constructed social space that frames our lives entirely within a natural (rather than supernatural) order. It is the circumscribed space of the modern social imaginary that precludes transcendence'.²³ Het immanente kader sluit religie niet uit, maar het is in de moderne tijd goed mogelijk, bijna logisch, om zonder religie te leven. Het is daarom voor steeds meer mensen heel gebruikelijk om nog nooit een kerkdienst bezocht te hebben of een christen te kennen. Dit heeft als gevolg dat het christelijke verhaal en de christelijke taal bij veel mensen onbekend is.²⁴

1.4.3 Postmodernisme

Het postmodernisme is een containerbegrip voor een aantal filosofische ideeën en kunstvormen die ontstonden vanaf de jaren vijftig van de 19e eeuw. Het postmodernisme is een kritische bezinning op het modernisme.²⁵ Eén van de belangrijkste kenmerken van het postmodernisme is dat men niet meer gelooft in zogenaamde 'grote verhalen', een term afkomstig van de Franse filosoof Jean-François Lyotard. De visie op het leven en antwoorden op grote levensvragen als 'wie ben ik?', 'waar kom ik vandaan?' en 'wat is mijn bestemming?' ontleent de postmoderne mens niet meer aan een voorgegeven systeem, een 'groot verhaal'.²⁶ Voorheen verschaftte dit zogenaamde metanarratief, zoals wereldbeschouwingen, religies en ideologieën, mensen een antwoord op de zin van het leven en een levenswijze. Binnen het postmodernisme ontstond het idee dat deze 'grote verhalen' zouden leiden tot intolerantie, exclusiviteit en autoriteit. Daarom moeten deze 'grote verhalen' gedeconstrueerd, uit elkaar gehaald, worden waardoor alleen de 'kleine verhalen', geprivatiseerde verhalen, overblijven. Er bestaat geen metanarratief meer over de betekenis van het leven, alleen persoonlijke interpretaties. Grote systemen zijn in plaats van een totaalpakket daardoor een soort supermarkt geworden waarin mensen naar eigen voorkeur, uit een breed pallet kunnen kiezen waar zij waarde aan hechten.²⁷

Samenhangend met deconstructie is het groeiend besef dat er geen objectieve waarheid bestaat. Voorheen geloofde men dat met de juiste kennis en wetenschap de werkelijkheid onderzocht en begrepen kon worden. Men geloofde dat deze kennis onbevooroordeeld, objectief, zeker en universeel zou zijn. In het postmodernisme gelooft men echter dat alle kennis bevooroordeeld is. De waarheid is subjectief en daarom relatief. Gezien het feit dat de waarheid niet bestaat, kan de ene

²⁰ CBS, "Meer dan de helft Nederlanders niet religieus."

²¹ Taylor, *A Secular Age*, p.26-28.

²² Root, *Faith Formation in a Secular Age*, p.139-140.

²³ Smith, *How (not) to be Secular*, p.141.

²⁴ Murray, *Post-Christendom*, p.21.

²⁵ Brann, "What is Postmodernism?," p.4.

²⁶ Beusekom, "Ontstaan en betekenis van het postmodernisme," p.11.

²⁷ Ibid.

waarheid niet hoger worden geplaatst dan de andere waarheid. Iedereen heeft een potentiële ware kijk op de werkelijkheid.²⁸

In plaats van objectieve waarheid staat authenticiteit centraal. In het postmodernisme is het belangrijk dat mensen 'echt' zijn.²⁹ Charles Taylor heeft onderzoek gedaan naar de oorsprong van het idee van authenticiteit, dat naar zijn idee gevonden wordt in de Romantiek. In deze tijd zette men zich af tegen het rationalisme onder andere op basis van de gedachte dat niet de rede de hoogste waarde is voor ethisch handelen, maar de zogenaamde 'innerlijke stem'. Het levensdoel is deze stem te leren verstaan en zo de eigen authenticiteit te ontdekken. Taylor schrijft: 'There is a certain way of being human that is *my way*. I am called upon to live my life in this way, and not in imitation of anyone else's life. But this notion gives a new importance to being true to myself. If I am not, I miss the point of my life; I miss what being human is for *me*.'³⁰ Het levensdoel is voor ieder persoonlijk en uniek en men dient zelf dit levensdoel te ontdekken. Alleen door dit te doen kan men 'origineel', overeenkomstig aan iemands oorspronkelijke zelf, zijn.³¹

Naast authenticiteit hecht het postmodernisme veel waarde aan beleving. Het postmodernisme neemt afstand van het dualisme waarin geest en lichaam van elkaar gescheiden worden en waarin men veronderstelt dat de rede de mens kennis geeft van de werkelijkheid. Het postmodernisme pleit voor een holistische visie op de mens waarin ook het lichaam belangrijk is en kennis verschaft. Verstandelijke argumenten zijn bij het nemen van beslissingen daardoor vaak minder belangrijk dan emotionele factoren.³² Niet alleen geven ervaringen inzicht in de werkelijkheid, ze zijn een doel op zich. De moderne en postmoderne mens zijn te vergelijken met respectievelijk een pelgrim en een zwerver. De pelgrim heeft een duidelijk einddoel waar hij zich naar toe beweegt. Dit einddoel geeft zijn leven waarde en zin. De avontuurlijke zwerver daarentegen heeft geen plan of duidelijk einddoel. Hij leeft in het nu en wil genieten van hetgeen zijn pad kruist. Waar risico's, geluk, ongeluk en onverwachte gebeurtenissen de moderne mens even bezighouden waarna hij zich weer richt op zijn reis, zijn juist deze aspecten voor de postmoderne mens het leven. De postmoderne mens wil genieten, sterke emoties ervaren en geraakt worden. Het leven ervaart men door intense, grootse en meeslepende ervaringen, zoals reizen, nieuwe contacten maken, wisselende relaties onderhouden, uitoefenen van hobby's, switchen van carrière en dergelijke.³³

1.4.4 Studenten

Dit onderzoek focust zich op studenten. Deze doelgroep wordt bepaald door twee criteria. Allereerst het volgen van een studie aan een instelling voor hoger onderwijs, of concreter: dat zij een opleiding volgen aan een universiteit of hogeschool. Dit betreft echter een grote en diverse groep omdat ook volwassenen een studie kunnen volgen. Daarom is er voor dit onderzoek een tweede criterium opgesteld op basis van leeftijd. De doelgroep voor dit onderzoek is beperkt tot studenten in de leeftijd van 17 tot 25 jaar. Deze keuze komt voort uit het feit dat zowel IFES als De Kwekerij zich primair richten op deze leeftijdscategorie.

Hoewel er veel onderzoek gedaan is naar evangelisatie onder jongeren, is er weinig onderzoek gedaan naar studenten. Niettemin is het aannemelijk dat in de onderzoeken naar jongeren in het algemeen, jongeren betrokken waren die een studie volgden. Daarom is er voor dit onderzoek gekozen om ook studies naar evangelisatie onder jongeren te bestuderen. Er mag aangenomen worden dat conclusies in dit onderzoek over studenten deels herkenbaar zijn voor jongeren in het algemeen.

²⁸ Wells, *Above all Earthly Pow'rs*, p.83.

²⁹ Brann, "What is Postmodernism?," p.6.

³⁰ Taylor, *The Malaise of Modernity*, p.30.

³¹ Id., p.32.

³² Beusekom, "Ontstaan en betekenis van het postmodernisme," p.16.

³³ Ramaker, "Op zoek naar fun en magic," p.33.

1.5 Onderzoeksvragen

Hoofdvraag:

Wat valt er te leren van De Kwekerij over evangelisatie onder jongeren, in het bijzonder studenten, met het oog op zending in een postmoderne, postchristelijke samenleving?

Deelvragen:

1. Wat betekent evangelisatie met het oog op zending in een postmoderne, postchristelijke samenleving?
2. Welke kennis is er over evangelisatie onder jongeren, specifiek studenten, in een postmoderne, postchristelijke samenleving?
3. Hoe vindt evangelisatie plaats bij De Kwekerij?
4. Hoe valt de evangelisatiepraktijk van De Kwekerij te evalueren in het licht van evangelisatie in een postmoderne, postchristelijke samenleving?
5. Welke lessen en aanbevelingen voor studentenevangelisatie kunnen hieraan worden ontleend?

1.6 Methode

Dit onderzoek maakt gebruik van de volgende onderzoeksmethoden.

1.6.1 Evaluatief kader

De eerste deelvraag 'Wat betekent evangelisatie met het oog op zending in een postmoderne, postchristelijke samenleving?' vraagt om een normatief kader en een kritische reflectie op de vraag wat evangelisatie in de huidige samenleving zou moeten betekenen. Om hier antwoord op te geven is gebruik gemaakt van literatuur. Allereerst worden standaardwerken over 'zending' en 'evangelisatie' geciteerd waaronder *The Mission of God* door Christopher J.H. Wright, *Constants in Context* door Stephan B. Bevans en Roger P. Schroeder, *Transforming Mission* door David Bosch en *The Continuing Conversion of the Church* door Darrell L. Guder. Daarnaast is gebruik gemaakt van *Sharing Good News* van onder andere Gerrit Noort. Dit boek draagt als ondertitel *Handbook on Evangelism in Europe* en maakt gebruik van empirisch onderzoek binnen Europa en theologische reflectie.

Om tot een kritische reflectie te komen over evangelisatie in de 21^e eeuw, is gebruik gemaakt van *The Logic of Evangelism* door William Abraham. Abraham laat zien dat evangelisatie een langdurig, persoonlijk initiatieproces is, met als doel de zoeker in te wijden in het christelijk geloof. Daarnaast is gebruik gemaakt van *Evangelism After Christendom* door Bryan Stone. Stone laat het belang van de christelijke gemeenschap zien als teken van het Koninkrijk van God. Ten slotte is gebruik gemaakt van het boek *Faith Formation in a Secular Age* van Andrew Root. Hij is van mening dat kerken zich laten beïnvloeden door de immanente gedachtegang dat jongeren de toekomst zijn. In plaats daarvan zouden kerken zich moeten laten leiden door de Heilige Geest en ruimte moeten bieden voor God om te kunnen spreken. De praktijk van De Kwekerij wordt getoetst aan deze drie invloedrijke werken en concepten over evangelisatie. Zijn deze concepten zichtbaar in de praktijk of moeten ze mogelijk aangepast of aangevuld worden wanneer men spreekt over evangelisatie onder postmoderne, postchristelijke jongeren?

1.6.2 Literatuurstudie

Om tot een antwoord te komen op de tweede deelvraag, 'Welke kennis is er over evangelisatie onder jongeren, specifiek studenten, in een postmoderne, postchristelijke samenleving?' is volledig gebruik gemaakt van literatuurstudie. In de eerste plaats is gekeken naar onderzoek binnen

Nederland. Er is gepoogd al het relevante onderzoek van de afgelopen tien jaar binnen Nederland over jongeren en geloof in kaart te brengen. De studies die besproken zijn betreffen 'The Abstract Image of God' door Jacques Janssen en Maerten Prins, *Zin op School* door Hans Alma en Jacques Janssen, 'Waar moeten ze het zoeken' door Joris Kregting en José Sanders, *Je bent jong en je wilt anders* door Elpine de Boer, *Selfation* door Johan Roeland, *Handboek jongeren en religie* door Monique van Dijk-Groeneboer, 'Young Urban Protestants' door Niels de Jong, 'Jongeren en hun geloof' door het Verwey-Jonker Instituut en FORUM, 'Youth Conversion' door Cornee Bruin en Michel Koekkoek, 'Missionair Studentenwerk' door Cees Griffioen, *Kerk voor een nieuwe generatie* door Sabine van der Heijden, 'Toegewijd aan twintigers?' door Dorothee Berensen-Peppink, 'Over berg en dal' door Marten van der Meulen, Dorothee Berensen-Peppink en Nynke Sietsma, 'Missionair jeugdwerk' door Debbie den Boer, 'Betrokken bij de preek' door Nelleke Plomp-Rodenburg, het onderzoek 'Jongeren: het geloof en de onderscheiding van roeping' door de Rooms-Katholieke Kerk en ten slotte 'Geloof en missie in het leven jongeren' door Elsbeth Visser-Vogel en Ronelle Sonnenberg.

Vervolgens is breder gekeken, namelijk naar onderzoek binnen West-Europa. Er is gebruik gemaakt van onderzoek uit het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Studies die gebruikt zijn, zijn *Het leven is niet meer als vroeger* door Friedrich Schweitzer, 'Talking Jesus Dig Deeper' door Lucy Olofinjana en Catherine Butcher, 'Losing Heart' door One Hope en The Youthscape Centre for Research, 'Young People and Religion and Spirituality in Europe' door onder andere Giselle Vincetta, *Youth on Religion* door Nicola Madge, Peter Hemming en Kevin Stenson, 'Rooted in Church' uitgevoerd in opdracht van de Church of England, 'The Missing Generations' door Mark Griffiths, *Changing Shape* door Ruth Perrin en ten slotte "Z-A of Faith and Spirituality" door Youth for Christ

De studies zijn samengevat en er is een overzicht gegeven van de belangrijkste conclusies.

Daarnaast is voor het beantwoorden van de derde en vierde deelvraag gebruik gemaakt van voorbereidend onderzoek 'Gelukkig worden' van de oprichter van De Kwekerij Maarten Vogelaar en de bachelorthesis over grenservaringen 'Op de grens' van Ruth Six.

1.6.3 Documentanalyse

De beantwoording van de derde en vierde deelvraag zal gedeeltelijk aan de hand van documentanalyse plaatsvinden. Via IFES zijn beleidsdocumenten over De Kwekerij opgevraagd. Daarnaast is gebruik gemaakt van twee artikelen van Vogelaar zelf waaronder 'Geduld heeft een prijs' in het christelijke blad Wapenveld en het artikel 'Christenen denken te makkelijk dat er interesse voor het christelijk geloof is' in het Nederlands Dagblad.

1.6.4 Participerende observatie

Om tot een antwoord te komen op de derde en vierde deelvraag is gebruik gemaakt van participerende observatie. De onderzoeker heeft aan vier verschillende bijeenkomsten, georganiseerd door De Kwekerij, deelgenomen en de observaties verwerkt in een verslag.

1.6.5 Interviews

Voor de derde en vierde deelvraag is ten slotte gebruik gemaakt van vier interviews met Maarten Vogelaar. Eén interview is in mei 2018 afgenomen door de onderzoeker. Daarnaast is gebruik gemaakt van een interview met Maarten Vogelaar voor het EO-programma 'Andries'. Ten slotte is gebruik gemaakt van twee geschreven interviews met Vogelaar, waarvan één door Elsbeth Gruteke-Vissia met als titel 'De waarheid verliezen om haar te vinden' en 'God wil mensen zegenen via mij' door Willem van Ewijk.

2 Evangelisatie in het licht van een postmoderne en postchristelijke samenleving

Voordat de stap gezet kan worden naar welke kennis er is over evangelisatie in de huidige maatschappij, is het belangrijk om een stap terug te nemen en duidelijkheid te verschaffen over de termen 'zending' en 'evangelisatie'. Onder gewenste evangelisatiemethoden liggen namelijk denkbare beelden over wat evangelisatie is, wie ervoor verantwoordelijk is en wat het doel is. Daarom vormt de eerste paragraaf een weergave van de huidige stand van zaken in de missiologie en geeft antwoord op de vraag: wat verstaat men tegenwoordig onder zending? In paragraaf 2.2 wordt aan de hand van literatuur beschreven welke verschillende ideeën er over 'evangelisatie' bestaan. Er wordt beschreven hoe in de huidige postmoderne, postchristelijke samenleving de verleiding kan ontstaan om evangelisatie te zien als middel tot kerkgroei en 'kerkmarketing'. Aan de hand van literatuur van Abraham, Stone en Root wordt beargumenteerd wat evangelisatie in de huidige maatschappij zou moeten betekenen. De laatste paragraaf geeft een samenvatting van dit hoofdstuk.

2.1 Zending

De termen 'zending' en 'evangelisatie' worden door kerken, christelijke organisaties en in literatuur verschillend gedefinieerd. Het is echter gebruikelijk om 'zending' te zien als de overkoepelende term om Gods missie voor de wereld te beschrijven. Zending vormt in dat geval de bredere term en omvat onder andere sociale betrokkenheid, onderwijs, diaconale hulp en evangelisatie. Dit betekent dat evangelisatie zending is, maar zending meer is dan evangelisatie. Deze definities kennen hun oorsprong in de twintigste eeuw welke zich karakteriseert door een diepgaande reflectie op zending. Nieuwe ideeën en inzichten over zending leidden tot hetgeen de Zuid-Afrikaanse missioloog David Bosch beschrijft als een 'paradigmaverschuiving'. Om inzicht te krijgen in deze hedendaagse reflectie, is het belangrijk duidelijkheid te bieden over hoe men vroeger keek naar zending en evangelisatie.³⁴

Missioloog Darrell L. Guder schrijft: 'Terms like 'mission' and 'evangelism' were absent from the language of medieval Christian culture. European theology had not really dealt with the "missionary nature of the church" for over a thousand years'.³⁵ Het christendom kreeg een bevoorrechte, dominante positie in het Romeinse Rijk vanaf de derde eeuw toen keizer Constantijn het vervolgen van christenen verbood. Vervolgens werd in 380 onder leiding van keizer Theodosius het Edict van Thessaloniki aangenomen dat het christendom introduceerde als staatsgodsdienst. Heidense culturen werden vaak gedwongen om het christendom aan te nemen. Zending vond plaats volgens wat de Gambiaanse missioloog Lamin Sanneh beschrijft als 'Mission by diffusion'.³⁶ Het westerse christendom zag zichzelf als nominale cultuur en zending betekende het verspreiden van de westerse, christelijke cultuur. Zending stond in het teken van het vergroten van het grondgebied van de kerk. De kerk zond uit, waarna een nieuwe kerk op een nieuwe plek begon. De Nieuw-Zeelandse missioloog John Flett schrijft: 'This witness was itself contingent on church members being built up in the Christian faith and such maturation depended on practices, institutions and liturgies – on an ecclesial culture. Mission, as a consequence of this ecclesial logic, became the process of replicating in other contexts those practices and structures and even morals deemed necessary to the building up of this otherwise defined witness'.³⁷ De kerk was nodig om zending te bedrijven waarbij kerkplanting en kerkgroei de wenselijke doelen waren.

³⁴ Bosch, *Transforming Mission*, p.358.

³⁵ Guder, *The Continuing Conversion of the Church*, p.9.

³⁶ Sanneh, *Translating the Message: The Missionary Impact on Culture*, p.29.

³⁷ Flett, *A theology of missio Dei*, p.70-71.

In de 20^e eeuw vond er een paradigmaverschuiving plaats in het denken over zending door de opkomst van het idee 'missio Dei'. De term dankt zijn bekendheid en zijn huidige betekenis aan de zendingsconferentie van Willingen in 1952. Bosch schrijft: 'Since Willingen, the understanding of mission as *mission Dei* has been emerged by virtually all Christian persuasions'.³⁸ 'Missio Dei' betekent dat zending onlosmakelijk verbonden is met het wezen van God. In Gods eeuwige wezen zijn de Vader, Zoon en Geest onderling verbonden. Deze verbinding is eveneens naar buiten gericht. In het leven van Jezus is dit duidelijk terug te zien. Als God en mens treedt Hij op als bemiddelaar tussen hen en verlost Hij de aarde. Deze verbinding, het overbruggen van kloven, is verbonden aan het wezen van God en dit maakt Hem missionair.³⁹ Missioloog Michael Moynagh beschrijft dit als volgt: 'In God's will the divine mission to the world belongs to God's eternal nature. The eternal begetting of the Son and the eternal procession of the Spirit have always been directed outwards. The Son was eternally destined to become a human being because of God's decision from all time to be for humanity. The outward procession of the Spirit opens up the Father and the Son to creatures outside the Trinity, and this too reflects a decision from all eternity'.⁴⁰ 'Missio Dei' betekent niet dat het bedrijven van zending een activiteit is van God of één van Zijn vele eigenschappen. Zending vloeit voort uit Zijn natuur. God doet geen zending, Zijn eeuwige wezen is missionair.⁴¹

Het idee van 'missio Dei' is veel meer dan een theologische verhandeling en bepaalt hoe de kerk zichzelf ziet en welke plek zending inneemt. Volgens het idee van 'missio Dei' is de kerk niet het doel van zending. Het is een middel waardoorheen God Zijn missie kan bedrijven. De kerk is eveneens geen eigenaar van zending, God is de eigenaar en de initiatiefnemer.⁴² De kerk is ontstaan door de missie van God en daardoor is het wezen van de kerk intrinsiek verbonden aan Zijn missie. Zending zou daarom niet één van de vele activiteiten van een kerk moeten zijn, maar moet alle activiteiten doordringen. Alan Hirsch en Lance Ford schrijven: 'Mission as the organizing principle means that mission goes way beyond being some sort of optional activity or program for our churches. It actually is the organizing axis of the church. The life of the church revolves around it. This is not to say that we don't do corporate worship, develop community, and make disciples, but that these are catalyzed by and organized around the mission function. Only this way can we be truly missional'.⁴³

'Missio Dei' heeft daarnaast gevolgen voor de definitie van zending. Er zijn verschillende visies op zending die vooral ontstaan door verschillende visies op redding, verlossing en heil. Zending kan gezien worden als een poging om menselijke zielen die verloren zijn in schuld te redden. Bosch schrijft: 'This is what the church's mission is all about: making sure that as many people as possible get "saved" from eternal damnation and go to heaven. According to this first position it would be a betrayal of the church's mission to get involved in any other activities'.⁴⁴ Deze visie laat een dualistische kijk op het menselijk leven zien, waarin het materiële wordt gescheiden van het geestelijke. Het tijdelijke, materiële wordt gezien als inferieur ten opzichte van het transcendentale en tijdloze. Binnen het idee van 'missio Dei' is echter geen plaats voor een dergelijke premillennialistische visie. Guder schrijft: 'Mission as 'missio Dei' necessarily relativizes Western understandings and practices of mission. God cannot be restricted to what has been and is happening in Western cultural Christianity. God's work is universal in its intention and impact, and our task is to grapple theologically with that universality. Our categories for the discussion of mission will prove, again and again to be too small over against the comprehensive nature of God's mission'.⁴⁵

³⁸ Bosch, *Transforming mission*, p.400.

³⁹ Moynagh, *Church for every Context*, p.124-125.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Id., p.125.

⁴² Moltmann, *The Church in the Power of the Spirit*, p.64.

⁴³ Hirsch & Ford, *Right Here Right Now*, p.67.

⁴⁴ Bosch, *Evangelism: Theological Currents and Cross-Currents Today*, p.98.

⁴⁵ Guder, *The Continuing Conversion of the Church*, p.20.

Het beeld van zending was voorheen te smal geweest. Zending werd geplaatst in de context van ecclesiologie, het stichten van gemeenten, en soteriologie, het redden van zielen, maar Gods missie is breder. Christopher Wright vat zending als volgt samen: 'The redemptive work of God through the cross of Christ is good news for every area of life on earth that has been touched by sin, which means every area of life (...). Ultimately all that will be there in the new, redeemed creation will be there because of the cross. And conversely, all that will not be there (suffering, tears, sin, satan, sickness, oppression, corruption, decay and death) will not be there because they will have been defeated and destroyed by the cross. That is the length, breadth, height and depth of God's idea of redemption. It is exceedingly good news. It is the front of all our mission'.⁴⁶ Deze holistische kijk op zending laat zien dat Gods missie een bevrijding betekent op alle gebieden van het leven, zowel spiritueel, mentaal, fysiek als sociaal. Hierdoor kan zending allerlei verschillende vormen aannemen, waaronder streven naar rechtvaardigheid, zorg dragen voor de armen, prediken en onderwijzen.⁴⁷

2.2 Evangelisatie

Zoals beschreven fungeert zending als overkoepelende term waarbinnen evangelisatie een onmisbare plek heeft. Daarmee is echter nog geen definitie van evangelisatie gegeven. Ook over de definitie van deze term bestaat verdeeldheid. Guder schrijft: 'Evangelism has continued to be an ambiguous term. Secular dictionaries tend to define it as 'announcing or preaching good news, and/or.... winning or converting people'. In English over 300 different definitions of the concept 'evangelize' have been proposed in print, using vastly different terminology and employing over 700 different terms or synonyms or near-synonyms or part-synonyms'.⁴⁸ Deze paragraaf biedt een overzicht van een aantal kenmerken van evangelisatie.

2.2.1 Evangelisatie is meer dan alleen proclamatie

Het Griekse woord waarvan evangeliseren is afgeleid, is 'euangelizomai', wat 'goed nieuws brengen' betekent. Vaak wordt evangelisatie daarom omschreven als het proclameren, verkondigen van de christelijke boodschap. In bijvoorbeeld het rooms-katholieke document *Evangelii Nuntiandi* wordt evangelisatie gedefinieerd als: 'The proclamation of salvation in Christ to all who do not believe in him, announcing forgiveness of sins, calling people to repentance and faith and to a new life in the power of the Holy Spirit'.⁴⁹ In deze definitie worden de woorden 'proclamation', 'announcing' en 'calling' gebruikt die verwijzen naar verbale communicatie. Evangelisatie betreft binnen een dergelijke definitie het vertellen van het goede nieuws aan mensen die dit nog niet kennen. Hoewel dit een duidelijke en vastomlijnde definitie is, levert de Ierse theoloog en filosoof William J. Abraham in zijn boek *The Logic of Evangelism* kritiek op deze definitie. Hij pleit ervoor om de definitie van evangelisatie te storten op de praktijk van de vroege kerk en de eerste apostelen. Zij deden meer dan van plek naar plek reizen om daar het evangelie te verkondigen en vervolgens te vertrekken. Zij onderwezen, genazen, dreven kwade geesten uit en gaven geestelijke begeleiding. Abraham schrijft: 'In other words, they were involved in laying the foundations of Christian faith and practice; they were not content to spread the words as assiduously as time and talent would permit. They were keen to see that those who responded became part of a community, and it is difficult to see how this would be possible without a fair amount of instruction and teaching'.⁵⁰ Abraham wijst daarnaast op de grote zendingsopdracht zoals die beschreven staat in Mattheüs 28:19-20. Daar krijgen de discipelen de opdracht om mensen te onderwijzen, te dopen en hen tot discipelen te maken. Dit vraagt om meer dan een eenmalige ontmoeting, maar om langdurige begeleiding.⁵¹

⁴⁶ Id., p.315

⁴⁷ Wright, *Mission of God*, p.315.

⁴⁸ Guder, *The Continuing Conversion of the Church*, p.23.

⁴⁹ Paus Paulus VI, *Apostolic Exhortation: Evangelii Nuntiandi*, p.9.

⁵⁰ Abraham, *Logic of Evangelism*, p.51.

⁵¹ Id., p.110.

Evangelisatie slechts zien als proclamatie is vaak gestoeld op de onbewuste gedachte dat mensen alleen maar wakker geschud hoeven te worden. In de 19^e en 20^e eeuw vond evangelisatie in Europa plaats als reactie op de beginnende secularisatie. Deze vorm van evangelisatie kan beschreven worden als ‘revivalism’.⁵² Men kon ervan uitgaan dat de grondbeginselen van de christelijke boodschap bekend waren. De evangelieverkondiging was er daarom vooral gericht op geloof en toewijding nieuw leven in te blazen. De nadruk lag op het verkondigen en aansporen van mensen om werk te maken van de implicaties van het evangelie en het geloof handen en voeten te geven door activiteiten als Bijbellezen, regelmatige kerkgang, fatsoenlijk leven en naastenliefde.⁵³ Stuart Murray, oprichter van de organisatie Urban Expression, schrijft: ‘Evangelism meant encouraging those who already knew the story to live by it and inviting those already familiar with church to participate actively. Many were ‘de-churched’, but hardly anyone was ‘unchurched’.⁵⁴ Het geloof is binnen dit model te vergelijken met een plant die door evangelisatie bijgesnoeid en weer in de juiste richting geleid moet worden. In de postchristelijke samenleving hebben mensen echter geen herinnering die opgehaald kan worden. Of om de metafoor van de plant te gebruiken, in de huidige samenleving moet het plantje nog gezaaid worden, ontkiemen en intensief verzorgd worden. Net als in de tijd van de apostelen en de vroege kerk vraagt evangelisatie vandaag de dag om de bereidheid om langdurig met iemand op te trekken en zo iemand in te wijden in het christelijke leven.

2.2.2 Evangelisatie wordt niet bepaald door resultaat

Het is risicovol om de term evangelisatie te willen definiëren aan de hand van gewenst resultaat. Zo waarschuwen zowel Abraham als de Amerikaanse theoloog Bryan Stone voor de verleiding om als christendom relevant, dominant en invloedrijk te willen zijn. Stone beschrijft in zijn boek *Evangelism after Christendom* hoe de christelijke gemeenschap niet alleen wordt beïnvloed door het christelijke verhaal, maar ook door twee concurrerende verhalen, namelijk ‘The story of Modernity’ en ‘The Constantinian story’. ‘The story of Modernity’ komt voort vanuit het feit dat sinds de moderniteit steeds meer mensen religie de rug toekeren. Religie blijft een rol spelen, maar in zijn zoektocht naar spiritualiteit kijkt de moderne mens vooral naar een religie die aansluit bij zijn of haar behoeften. Men selecteert uit de betreffende religie wat hem aanspreekt en wat relevant is voor zijn leven. Kerken komen daardoor in de verleiding het christelijke verhaal aan te passen aan de wensen, verwachtingen, smaken en voorkeuren van de moderne wereld.⁵⁵ Het is goed om aan te sluiten bij de context en onnodige blokkades weg te halen. Stone ziet echter een hypercorrectie: ‘Christians will sometimes stop at nothing - including sacrificing the integrity of their own witness – in the service of winning, in the service of respectability, in the service of having our truth be recognised by everybody as “the” truth’.⁵⁶ ‘The story of Modernity’ reduceert evangelisatie tot ‘kerkmarketing’ waarbij de kerk haar eigen identiteit verliest. Want het christelijk verhaal is geen verhaal dat aansluit bij de menselijke wensen en voorkeuren. Het is een uitnodiging om binnen te treden in een nieuwe realiteit en bevat een transformerende kracht die menselijke wensen en verlangens verandert.⁵⁷ Ten tweede wordt het christelijke geloof volgens Stone beïnvloed door ‘The Constantinian story’. Dit verhaal komt voort uit de tijd dat het christendom een staatsreligie was en nog lang daarna een bevoorrechte, centrale en dominante positie kende in Europese samenlevingen. Het christendom als staatsreligie werd een grote, machtige speler met wereldlijke macht en een grote invloed op de maatschappij. In dit proces ging de kerk echter steeds meer op de wereld lijken.⁵⁸ ‘The Constantinian story’ blijft de kerk verleiden om te streven naar een grote kerk en naar een stevige, invloedrijke positie in de maatschappij. Evangelisatie is daarom gericht op acceptatie, zodat de kerk groeit en

⁵² Paas, “Challenges and Opportunities in Doing Evangelism,” p.41-42.

⁵³ Chester & Timmis, *Midden in het leven*, p.26.

⁵⁴ Murray, *Post-Christendom*, p.2.

⁵⁵ Stone, *Evangelism After Christendom*, p.13.

⁵⁶ Id., p.130.

⁵⁷ Id., p.167.

⁵⁸ Id., p.126-127.

opnieuw invloedrijk en succesvol kan zijn. De kerk heeft het gevoel dat, wanneer de ander niet overtuigd is en de positie van de kerk niet versterkt of verzekerd wordt, evangelisatie is mislukt.⁵⁹

Ook Abraham ziet een disbalans ontstaan wanneer kerken zich met name richten op kerkgroei. Hij waarschuwt voor het idee dat men, wanneer maar de juiste methode of het juiste programma gebruikt wordt, een bekering kan manipuleren. Hij ziet dat kerken veel waarde hechten aan bevindingen uit de sociologie, antropologie, communicatiewetenschappen en psychologie omdat men kennis wil opdoen over welke evangelisatiestrategieën werken en welke niet.⁶⁰ Ook merkt hij op dat in sommige gevallen het resultaat van evangelisatie belangrijker wordt dan de vraag of het getuigen waarheidsgetrouw plaatsvindt. Als gevolg daarvan wordt proclamatie van het evangelie oppervlakkig. Het voornaamste doel van de verkondiging is immers dat iemand lid wordt van de kerk. De pasgelovige wordt vervolgens niet voldoende begeleid in zijn weg naar discipelschap.⁶¹

De Amerikaanse Andrew Root neemt in zijn boek *Faith Formation in a Secular Age* een overeenkomstige visie waar op kerkgroei en probeert deze te verklaren. Hij beschrijft dat er door de geschiedenis heen verschillende stadia van secularisatie zichtbaar zijn, 'Secular 1', 'Secular 2' en 'Secular 3'. 'Secular 1' beschrijft de situatie tot de Verlichting. De wereld wordt dan gezien als poreus wat betekent dat transcendente krachten en machten kunnen interveniëren in het leven van alledag. Het heilige en seculiere zijn beide present in deze wereld en het heilige kan zomaar, zowel positief als negatief, inbreken. 'Secular 2' beschrijft een grootse verandering in hoe men naar de verhouding tussen religieus en seculier kijkt. Vanaf de Verlichting ziet men namelijk zogenaamde heilige en seculiere gebieden als strikt gescheiden. Ze hebben eigen aangewezen domeinen, locaties, die elkaar niet kruisen. Religie bevindt zich in kerken, in religieuze instituties en niet daarbuiten. Root beargumenteert dat kerken in hun denken vandaag de dag vastzitten in 'Secular 2'. Er wordt daarom bezorgd gekeken naar dalende kerklidmaatschap cijfers en het feit dat steeds minder jongeren de kerk bezoeken. Root schrijft: 'We want young people to have faith, which means we want them to define themselves inside religious rather than a-religious spaces. To *not* have faith is to *not* go to church or at least to *not directly* affiliate with an institutional collective. These people may be spiritual (they have found a way to authentically connect to something meaningful), but they do not have faith, because in Secular 2, faith is bound to religious institutional affiliation.'⁶² Root beschrijft dat kerken bang zijn om terrein te verliezen aan het seculiere domein. Ze willen daarom het religieuze domein bestendigen. Evangelisatie heeft dan niet zozeer als doel het opbouwen van een relatie met God of geloof in de transcendente werkelijkheid, maar kerklidmaatschap en verbondenheid met de maatschappelijke en culturele instituties van religie. Dat men ook zonder verbonden te zijn aan een religieus instituut gelovig kan zijn, past niet binnen dit kader waarin transcendentie alleen ervaren kan worden binnen de religieuze ruimte. Evangelisatie wordt volgens Root zo een wapen ter verdediging van en middel voor de expansiedrift van het religieuze domein.⁶³

Ook binnen de literatuur over studentenevangelisatie valt op dat onderzoekers en auteurs een definitie van evangelisatie handhaven die gericht is op resultaat. Zo wordt het belang van studentenevangelisatie in bepaalde gevallen beargumenteerd aan de hand van het argument dat jongeren in hun studententijd kwetsbaar zijn. Studenten wonen mogelijk op een nieuwe plek ver weg van vrienden, familie en oude structuren. Zij kunnen daarom in sommige gevallen vereenzamen.⁶⁴ Eenzaamheid en als mogelijk gevolg een depressie zijn bekende triggerfactoren waardoor mensen ontvankelijker worden voor ideologische boodschappen. Jongeren zijn in dat geval kwetsbaar voor groepen die hen wel aandacht geven en een gemeenschap bieden. Bovendien kan een ideologie of

⁵⁹ Id., p.129.

⁶⁰ Abraham, *The Logic of Evangelism*, p.75.

⁶¹ Id., p.85-86.

⁶² Root, *Faith Formation in a Secular Age*, p.109.

⁶³ Id., p.111.

⁶⁴ Neumann, "Joining Al-Qaeda," p.45.

geloofsovertuiging jongeren een levensdoel geven dat hij of zij daarvoor ontbeerde.⁶⁵

Bovengenoemde argumenten zou men kunnen gebruiken om het belang van studentenevangelisatie duidelijk te maken. Toch moet voorzichtig omgegaan worden met een dergelijke argumentatie. De hierboven genoemde argumenten kunnen namelijk net zo goed gebruikt worden, sterker nog worden gebruikt, in een handboek van Al-Qaida over rekruteringsstactieken onder studenten.⁶⁶ Hoewel een dergelijke manier van spreken over evangelisatie mogelijk effectief kan zijn, is het maar de vraag of deze wijze het belang van de student op het oog heeft en of een dergelijke instrumentele kijk op mensen strookt met het evangelie.

2.2.3 Evangelisatie met focus op jeugd

In de huidige tijd is er veel aandacht voor evangelisatie, met name evangelisatie onder jongeren. Andrew Root beticht kerken van een obsessie met jeugd. In zijn boek *Faith Formation in a Secular Age* beschrijft hij hoe de Amerikaanse samenleving tot de jaren zestig gekenmerkt werd door een cultuur van plicht, autoriteit en conformiteit. Na de Tweede Wereldoorlog werd men geconfronteerd met de gevolgen van kritiekloos luisteren naar autoriteit, ontstond er angst voor fascisme en kreeg het werk van Sigmund Freud over het belang van het erkennen van driften grote populariteit. Dit in combinatie met opkomende welvaart, een groeiende middenklasse en de komst van een invloedrijke jongerencultuur zorgden ervoor dat de samenleving die gekenmerkt werd door plicht, autoriteit en conformiteit werd ingeruild voor idealen als vrijheid en authenticiteit. Root schrijft: 'This young generation shaped by the consumer drive of the mass society became fertile ground for these ideas to grow quickly into a tree whose branches reached throughout the whole of American society. Soon enough, authenticity became the objective of life, and the youthful those who would bring it forth. The young became the very leaders of the authenticity revolution'.⁶⁷ Mensen wilden vrij zijn om zichzelf te ontwikkelen, vrij zijn om hun authentieke zelf te zijn en vrijelijk toegeven aan hun behoeften en verlangens. Waar authenticiteit het wenselijke einddoel wordt, wordt jeugdigheid de weg ernaartoe. Root schrijft: 'Youthfulness became an idealized place where each person was completely their wants and desires as they bathed in the glory of being cool. In a world without divine action, youthfulness was now an eschatological category'.⁶⁸ Volgens Root heeft de kerk geen tegengeluid geboden voor deze 'obsession with youthfulness' en de hang naar authenticiteit. Sterker nog, de kerk heeft zich hierdoor laten beïnvloeden. Hij stelt dat steeds meer kerken handelen volgens het idee dat een kerk alleen levend en relevant is als er jeugd in de kerk is. Root vat dit als volgt samen: 'Youthfulness, then, is a spirituality without transcendence or divine action (the deistic element of MTD), with an anthropology of self-pursuit (the therapeutic) and an ethic for individualism (the moralistic). Once the drive for authenticity is to follow the path of youthfulness, MTD becomes endemic, and you (and God) become your desires. Our conceptions of faith become chained to the pursuit of authenticity through youthfulness'.⁶⁹ In plaats van jongeren bekend te maken met het goede nieuws, wordt slechts hen aanspreken het primaire doel. Zoals Stone de kerk oproept niet gelijkvormig te worden aan de wereld en vast te houden aan haar eigen identiteit, doet Root een vergelijkbare oproep. Hij stelt dat sommige kerken zich te veel hebben laten beïnvloeden door het verhaal van de cultuur. Zij zijn de frisse geest van jeugd ten onrechte gaan aanzien voor de Heilige Geest en passen zich te veel aan aan de behoeften naar vrijheid, authenticiteit en zelfontplooiing.

Ook binnen literatuur over studentenevangelisatie worden argumentaties gebruikt die studenten aandragen als een invloedrijke groep die door het christendom bereikt moet worden. Zo wordt beargumenteerd dat studenten na het behalen van hun diploma onder de groep 'hoogopgeleiden' vallen. Studenten hebben daarom een grotere kans om op een belangrijke en invloedrijke positie

⁶⁵ De Meere & Lensink, "Radicalisering. Richtlijnen voor jeugdwerkers," p.31.

⁶⁶ Glee & Poppe, *When Students Turn to Terror*, p.23.

⁶⁷ Root, *Faith Formation in a Secular Age*, p.61.

⁶⁸ Id. p.71.

⁶⁹ Id. p.74.

terecht te komen dan iemand met een lagere opleiding. De Amerikaanse evangelist Douglas Dickey schrijft: 'Most of the people who will be the leaders and decision makers in all strata of our society in ten to fifteen years are now students at the universities. There is a crisis in leadership in our world, and the kind of strong Christian leaders who are being developed by campus ministry can make a powerful difference in the growth of the Kingdom of God'.⁷⁰ Oprichter van Campus Crusade for Christ Bill Bright vat dit kort samen: 'Win the campus today and change the world tomorrow'.⁷¹ Een dergelijke argumentatie komt overeen met wat Stone beschrijft als 'The Constantinian story', gezien studentenevangelisatie genoemd wordt als een manier om het christendom te bestendigen en van invloed te laten zijn. Een dergelijke instrumentele, strategische kijk kan de Heilige Geest voor de voeten lopen en Zijn werkelijke doel in de weg staan. Paas schrijft: 'Het hele idee van zending als culturele transformatie [is] beladen met modern optimisme, zoals dat wij de wijsheid hebben om te weten hoe de optimale wereld er uitziet, en dat wij de *macht* hebben de wereld in die richting te sturen. Dat is niet wat de Bijbel leert over mensen en ook niet wat de kerkvaders geloofden. De wereld is rommelig en complex en wij zijn heel beperkte mensen die niet in de toekomst kunnen kijken'.⁷² Het is een groot risico als men deze beperkte, wereldlijke, menselijke toekomstvisie leidend laat zijn voor de missionaire praktijk.

2.2.4 Definitie evangelisatie

Hierboven is beschreven wat evangelisatie *niet* betekent, tot dusver is er echter nog geen definitie gegeven over wat evangelisatie *wel* omvat. Hier worden drie belangrijke kenmerken van evangelisatie beschreven aan de hand van het werk van Abraham, Stone en Root.

Zoals hierboven beschreven betekent evangelisatie volgens Abraham meer dan proclamatie. Hij omschrijft evangelisatie als een initiatieproces. Volgens Abraham zijn evangelisatie en het Koninkrijk van God onlosmakelijk met elkaar verbonden. Hij schrijft: 'We can best improve our thinking on evangelism by conceiving it as that set of intentional activities which is governed by the goal of initiating people into the kingdom of God for the first time'.⁷³ Abraham noemt dat Jezus tijdens Zijn bediening verkondigde dat het Koninkrijk van God was gekomen. Jezus nodigt mensen uit om onder de regering van God te leven.⁷⁴ De kloof tussen de seculiere wereld en het Koninkrijk is echter groot. Toetreders hebben vaak weinig voorkennis van het christelijk geloof en hebben tijd nodig om te ontdekken wat het betekent om onder Gods regering te leven. Deze gedachte wordt ondersteund door onderzoek waaruit blijkt dat een gemiddelde bekering twee tot vijf jaar in beslag neemt.⁷⁵ Er is als het ware behoefte aan een soort inburgeringscursus. Daarom pleit Abraham ervoor om evangelisatie te zien als een geleidelijk leerproces van inwijding of initiatie van een niet-christen in het Koninkrijk van God.⁷⁶ Hij laat zich daarbij inspireren door het vroegkerkelijke catechumenaat. In een leertraject van twee tot drie jaar krijgen toetreders onderwijs, worden ze begeleid en raken ze thuis in het kerkelijk leven. Het catechumenaat sluit af met de doop waarna de toetreders volledig onderdeel zijn van de christelijke gemeenschap. Abraham stelt dat de kerk een plek moet zijn waar mensen onderwijs krijgen, uitleg krijgen over christelijke rituelen en groeien in discipelschap. De kerk fungeert als het ware als voorportaal van het Koninkrijk van God, waar toekomstige burgers van het Koninkrijk worden opgevangen, onderwezen, gevoed, ontsmet en voorbereid.⁷⁷

Stone verbindt evangelisatie met ecclesiologie en plaatst de kerk centraal in zijn omschrijving van evangelisatie. Volgens Stone hoeft de kerk niet te zoeken naar het juiste programma of de juiste

⁷⁰ Dickey, *Campus Ministry*, p.11-12.

⁷¹ Ma, *The Blueprint*, p.35.

⁷² Paas, *Vreemdelingen en priesters*, p.88.

⁷³ Abraham, *The Logic of Evangelism*, p.78.

⁷⁴ Id., p. 146.

⁷⁵ Paas, *Werkers van het laatste uur*, p.34.

⁷⁶ Abraham, *The Logic of Evangelism*, p.59.

⁷⁷ Paas, *Werkers van het laatste uur*, p.120.

overtuigingstechnieken. De kerk is zelf een evangelisatiestrategie. Stone schrijft: 'The most evangelistic thing the church can do is to be church'.⁷⁸ In plaats van evangelisatie te zien als een individuele aangelegenheid, stelt Stone dat evangeliseren niet zonder de kerk kan: 'One can, in fact, only ever be drawn to the reign of God by first encountering it in the world embodied in the life and work, patterns and practices of the church'.⁷⁹ Stone omschrijft de kerk als een apart gestelde gemeenschap binnen deze wereld, een 'disciplined community of virtue'. De kerk hoort een alternatieve manier van leven te laten zien, gekenmerkt door de deugden geduld, aanwezigheid, moed en nederigheid.⁸⁰ De kerk hoort een gemeenschap te zijn die bereid is om te delen, zorg te dragen voor de armen, bereid is om elkaar te vergeven en hun vijanden lief te hebben. Op deze manier geeft de kerk een voorproef van het Koninkrijk en getuigt van Gods regering in de wereld.⁸¹ Evangelisatie betekent niet het evangelie vanaf een afstand naar iemand toeschreeuwen, maar in de kerk kunnen mensen voelen, proeven en proberen wat het betekent om christen te zijn. De kerk nodigt hen zo uit om een burger van Gods Koninkrijk te worden.⁸²

Vervolgens onderstreept Root het belang om evangelisatie niet te zien als menselijk project. Christenen kunnen ernaar streven om oprecht te getuigen en bewogen te zijn met de persoon die voor hen staat, maar het geloof is een geschenk van God. Bekering is dan ook geen psychologische gebeurtenis die men door de juiste evangelisatiestrategie te gebruiken kan controleren, manipuleren of 'triggeren'. Zoals hierboven beschreven laat Root zien dat secularisatie uit verschillende stadia bestaat, waarbij men in 'Secular 1' geloofde dat het religieuze kon interveniëren in het alledaagse leven en in 'Secular 2' het seculiere en religieuze strikt gebonden zijn aan gescheiden locaties. Vanaf de jaren zestig komt er een nieuwe interpretatie van de werkelijkheid op, die Root 'Secular 3' noemt. Deze denkwijze is sterk beïnvloed door het eerder besproken 'immanent frame'. In de huidige maatschappij wordt transcendentie en goddelijke interventie gezien als ongeloofwaardig en kijkt men sceptisch naar religieuze ervaringen. Dit betekent niet dat religie en spiritualiteit verdwenen zijn, maar spiritualiteit wordt gezien als een individuele keuze bedoeld om je eigen authenticiteit te ontdekken. Religieus geïnteresseerden beschrijven vanuit de psychologie en sociologie waarom bidden, mediteren en lezen uit religieuze bronnen hen goed doet. Religie en spiritualiteit worden zo geperst in een immanent kader en hebben weinig meer van doen met mysterie en bovennatuurlijke ervaringen. Root stelt dat kerken zich niet voldoende verzetten en dat zij in sommige gevallen meegaan in deze denkwijze. In deze kerken zijn God en Jezus geen transcendente entiteiten, maar immanente concepten die mensen kunnen aanpassen en interpreteren naar eigen voorkeuren. De mens wordt het uitgangspunt, hij kiest een geloof op basis van wat hij belangrijk vindt en wat hem verder brengt in zijn zoektocht naar zijn authentieke zelf. Geloof wordt gereduceerd tot participatie en lid zijn van een hippe en authentieke kerk.⁸³

Root stelt dat hoewel het immanente kader wordt neergezet als ultieme vrijheid en ultiem genieten, dit in werkelijkheid niet zo is. Binnen het kille, platte immanente kader is geen ruimte voor transcendente ervaringen. De kerk heeft de opdracht deze ruimte te bieden. Root schrijft: 'It is, like Paul and Ananias, to encourage people, to pray, opening their lives to the transcendent. It is to invite them to come in and, through prayer, to radicality their experience of negation so that they might be ministered to. And it is, in and through these acts of ministry in which their person is shared in, to continue to prayerfully seek the action of God'.⁸⁴ Evangelisatie moet als doel hebben dat mensen God leren kennen. De taak van de kerk is mensen bewust maken van Gods aanwezigheid in hun leven en hen helpen hun ervaringen te duiden. God initieert Zijn missie, de kerk kan slechts deelnemen.

⁷⁸ Stone, *Evangelism after Christendom*, p.15.

⁷⁹ Id., p.267.

⁸⁰ Id., p.284.

⁸¹ Id., p.16.

⁸² Id., p.21.

⁸³ Root, *Faith Formation in a Secular Age*, p.30.

⁸⁴ Id., p.150.

Deze verschillende aspecten maken evangelisatie tot een veelkleurig en veelvormig concept. Evangelisatie kan bestaan uit woorden en daden, uit proclamatie en aanwezigheid in iemands leven, als verklaring en levend voorbeeld. Alle vormen hebben echter als doel mensen uit te nodigen om een respons te geven op het evangelie.

2.3 Samenvatting en conclusie

Aan de hand van standaardwerken uit de missiologie en het werk van Abraham, Stone en Root kan een normatief kader opgesteld worden voor evangelisatie in een postmoderne, postchristelijke samenleving. Deze theologische evaluatiecriteria zullen leidend zijn voor het praktijkonderzoek.

Evangelisatie als onderdeel van holistische zending

Vanaf de 20^e eeuw is het gebruikelijk om zending te zien volgens het idee van 'missio Dei', zending van God. Gods wezen is missionair. Niet de kerk, maar Hij neemt het initiatief tot missie en de kerk kan hierin participeren. Deze paradigmaverschuiving heeft ervoor gezorgd dat men 'zending' breder is gaan definiëren, namelijk dat het Gods missie is om heel de schepping te herstellen en te genezen. Zending is dat wat bijdraagt aan de bevrijding van alle vormen van het kwaad. Evangelisten zouden daarom niet alleen aandacht moeten hebben voor het redden van zielen, maar moeten aandacht hebben voor de holistische mens. Een belangrijk criterium is daarom of er oprechte aandacht is voor zoekers en er bereidheid is om hen bij te staan in mentale, fysieke en sociale noden in tegenstelling tot een exclusieve focus op het bewerkstelligen van een bekering.

Evangelisatie als een initiatieproces

In een postchristelijke samenleving is sprake van religieus analfabetisme. Een evangelisatieinitiatief kan geen christelijke voorkennis veronderstellen of onbekend christelijk jargon gebruiken. Evangelisatie kan in de huidige maatschappij niet volstaan met een eenmalige ontmoeting, maar vraagt om een langdurig leerproces waar toetreders langzaam steeds meer kunnen ontdekken van het christendom. Zo is het mogelijk dat een toetreders de grote kloof tussen de seculiere en christelijke wereld kan overbruggen.

Evangelisatie als onderdeel van de christelijke gemeenschap

Stone verbindt ecclesiologie aan evangelisatie. Evangeliseren kan volgens hem niet zonder de kerk. Daarbij is de kerk meer dan een gebouw of denominatie, maar betreft een gemeenschap van christenen. Concreet betekent dit dat evangelisatie in een postmoderne, postchristelijke samenleving vraagt om een gemeenschap van christenen die aanwezig zijn en die toetreders kunnen leren kennen. Er moet ruimte zijn voor deze christenen om te getuigen van hun persoonlijk geloof in woorden en daden om zo een alternatieve manier van leven te laten zien, die volgens Stone gekenmerkt wordt door aanwezigheid, geduld, moed en nederigheid. Dit stelt zoekers in staat om te proeven van het Koninkrijk van God.

Evangelisatie als doel mensen in contact brengen met God

Binnen het opstellen van evangelisatiemethoden is er veel aandacht voor bevindingen uit de sociologie, antropologie, communicatiewetenschappen, psychologie en geschiedenis. Dit kan echter de suggestie wekken dat bekering een psychologische gebeurtenis is die men door de juiste evangelisatiestrategie te gebruiken in gang kan zetten en kan controleren. Dit is niet wat de Bijbel leert over geloof. Geloof is een geschenk van God. Binnen een evangelisatieinitiatief moet daarom ruimte geboden worden voor transcendente en religieuze ervaringen. Daarom is een belangrijk criterium of er doelbewust momenten gecreëerd worden waarin God kan spreken.

3 Evangelisatie onder jongeren

Zoals genoemd is in de westerse wereld veel onderzoek gedaan naar evangelisatie onder jongeren. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van wat bekend is op dit gebied. In eerste instantie is gepoogd om al het relevante onderzoek van de afgelopen tien jaar binnen Nederland in kaart te brengen. Qua onderwerp is hierbij een brede focus aangehouden. Er is niet alleen gekeken naar onderzoek over evangelisatie onder jongeren, maar ook naar studies met als onderwerp geloof en jongeren in het algemeen. Vervolgens is in de tweede paragraaf relevant en recent onderzoek binnen West-Europa in kaart gebracht. Het onderwerp van deze studies is meer toegespitst op evangelisatie onder jongeren, bij voorkeur jongeren zonder christelijke achtergrond. In de praktijk is hierbij uitsluitend gebruik gemaakt van onderzoek uit Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. De verschillende studies en bevindingen staan per context op chronologische volgorde beschreven.

Het doel van dit hoofdstuk is om godsdienstpedagogisch onderzoek te analyseren en te ontdekken welke factoren een rol spelen bij evangelisatie onder jongeren. Op basis van deze onderzoeken worden attenderende concepten opgesteld die eveneens leidend zullen zijn voor het praktijkonderzoek naar De Kwekerij. Een samenvatting met terugkerende conclusies uit de verschillende onderzoeken zal gepresenteerd worden in de derde paragraaf.

3.1 Nederland

3.1.1 Janssen en Prins (2000)

Hoogleraar godsdienstpsychologie Jacques Janssen en universitair docent sociale en cultuurpsychologie Maarten Prins hebben onderzoek gedaan onder 687 jongeren met een gemiddelde leeftijd van 24 jaar. Het onderzoek bestaat uit een enquête met open vragen. Aan de hand van de uitkomsten verdelen Janssen en Prins de jongeren in negen verschillende groepen. De eerste vier groepen, 'orthodox', 'calvinistisch', 'hervormd' en 'katholiek', zijn lid van een kerk, bezoeken de kerk en bidden. De vijfde groep, 'marginaal', is weliswaar kerklid, maar bezoekt geen kerk of bidt niet. De overige jongeren, 'New Age', 'ex-kerklid', 'twijfelaar' en 'niet-gelovig', zijn geen kerklid. Volgens Janssen en Prins worden deze laatste groepen in verschillende onderzoeken onterecht gezien als één groep. Terwijl ook voor jongeren die niet aangesloten zijn bij een geloofsgemeenschap religie een rol blijft spelen. Hun onderzoek toont aan dat secularisatie geen eenduidig proces is waarin religie steeds verder afneemt. Secularisatie is complex en multidimensionaal en ongelooft is veelkleurig.⁸⁵

Janssen en Prins geven aan dat aan de ene kant van het spectrum een kleine groep fundamentalistische jongeren staat en aan de andere kant een kleine groep atheïsten. Het merendeel van de jongeren bevindt zich in het midden van het spectrum. Voor deze jongeren is geloof een persoonlijk, individueel en op maat gemaakt construct dat voornamelijk buiten de traditionele, religieuze instituten tot stand komt. De jongeren construeren hun eigen geloof dat gekenmerkt wordt door pragmatisme, 'bricolage' en experiment. Ze zoeken naar een geloof dat het best aansluit bij hun wensen waardoor religieuze betekenissen ter plekke worden ontwikkeld met het oog op de concrete omstandigheden van dat moment. Dit maakt hun religie per definitie veranderlijk. Tevens putten de jongeren uit allerlei religieuze en spirituele repertoires, zoals oosterse religies en New Age. Ze verzamelen ideeën, rituelen en praktijken die zij combineren tot een individuele, subjectieve religiositeit. Daardoor is jongerenreligiositeit heterogeen, diffuus, veranderlijk en omvat het een veelheid van opvattingen en godsbeelden.⁸⁶

⁸⁵ Janssen en Prins, "The Abstract Image of God," p.31 en 34.

⁸⁶ Id., p.44-45.

3.1.2. Alma en Janssen (2000)

Voor het onderzoek van Hans Alma, hoogleraar psychologie en zingeving, en Jacques Janssen, hoogleraar godsdienstpsychologie, hebben 80 scholieren een kort opstel geschreven over zingeving en geloof aan de hand van vijf voorgeschreven vragen.⁸⁷ De meesten van deze jongeren bezoeken geen kerk. Als religiositeit echter niet wordt gezien als kerklidmaatschap, maar als individueel kenmerk dat tot uitdrukking komt in kerkgang, bidden en het belang van religie in het dagelijks leven blijken de jongeren religieuzer. Zo geven verschillende jongeren aan te bidden om kracht te vinden in moeilijke situaties. Sommigen zeggen tot God te bidden, maar beschrijven Hem in vage termen. Alma en Janssen concluderen dat de jongeren niet beschikken over een taal om over hun godsbeeld te praten en daarom vage, onpersoonlijke en abstracte beelden gebruiken.

De jongeren laten zich niet alleen inspireren door het christendom, maar experimenteren bijvoorbeeld met mediteren, edelstenen en etherische geuren. Religiositeit is voor jongeren een manier om te zoeken naar hun eigen identiteit. De invulling van hun religie is particulier. De jongeren zijn niet op zoek naar een omvattend wereldbeeld, naar de zin van *het* leven, maar zoeken naar de zin van *hun* leven. Hun zingeving is daarom gericht op het hier-en-nu.⁸⁸

3.1.3 Kregting en Sanders (2003)

Het onderzoek 'Waar moeten ze het zoeken?' van onderzoeker empirische en praktische religiewetenschap Joris Kregting en hoogleraar narratieve communicatie José Sanders is gebaseerd op gegevens uit het SOCON-onderzoek, een grote survey die om de vijf jaar wordt gehouden. Dit onderzoek is een secundaire analyse waarin uitsluitend wordt gekeken naar de gegevens van jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 30 jaar.

Twee derde van de respondenten beschouwt zichzelf niet als kerklid. Toch geeft een derde van deze groep aan behoefte te hebben aan inspiratie om een zinvol leven te leiden. Deze jongeren zoeken hun inspiratie in religieuze en niet-religieuze contexten. Met name het humanisme en oosterse religies zijn onder deze groep populair.

Uit het onderzoek blijkt daarnaast dat jongeren zich niet graag binden aan een levensbeschouwelijke of religieuze groep. Ze houden liever hun opties open en zijn terughoudend om zich definitief ergens aan te sluiten of mee te identificeren. Niettemin zijn ze van mening dat de kerk een rol kan spelen op grote momenten in hun leven, zoals trouwen of sterven. Kregting en Sanders stellen dat er voor kerken een kans lijkt te liggen in het ritualiseren van dergelijke levensgebeurtenissen.

Ten slotte wordt geconcludeerd dat de religieuze socialisatie van jongeren steeds verder afneemt. Veel jongvolwassenen groeien op met weinig of geen religieuze vorming thuis of op school.⁸⁹

3.1.4 De Boer (2006)

Universitair docent Elpine de Boer heeft onderzoek gedaan dat gepubliceerd is als het boek *Je bent jong en je wilt anders*. Het onderzoek is uitgevoerd onder 246 jongeren in de leeftijd van 13 tot 18 jaar die, via hun ouders, ingeschreven staan bij kerken uit verschillende denominaties.

Uit het onderzoek blijkt dat de meeste jongeren hedonistische doelen nastreven. De jongeren willen in de eerste plaats 'genieten van het leven' en 'blij zijn met zichzelf en de mensen om hen heen'. Hoewel de jongeren direct of indirect enige binding hebben met de kerk, lijkt het geloof niet present in hun leven. Slechts 28% van de jongeren gelooft in de God van de Bijbel en 54% geeft aan nooit uit de Bijbel te lezen. Desalniettemin zegt 44% van de jongeren dat ze 'misschien geloven' of noemt zichzelf 'spiritueel'. Bijna de helft van de jongeren praat over geloof en zingeving en herkent een religieuze of mystieke ervaring. Daarnaast bidt ruim de helft van deze jongeren. Zij zien bidden als een meditatief moment om over het leven na te denken. Ten slotte is het godsbeeld voor deze twijfelende en spirituele groep abstract. Ze geloven niet zozeer in een God in de hemel, maar in

⁸⁷ Alma, *Zin op school*, p.9-10.

⁸⁸ Id., p.16-20.

⁸⁹ Kregting en Sanders, "Waar moeten ze het zoeken?," p.18-19.

mensen zelf of geloven in een hogere macht. De Boer concludeert dat zij kiezen voor vage, abstracte beelden van God waarin veel ruimte is voor eigen invulling.⁹⁰

Volgens De Boer bereikt de kerk op dit moment zowel jongeren met intrinsieke motivaties, zij geloven in God, als jongeren met excentrieke motivaties, zij voelen zich veilig in de kerk en komen voor de sociale contacten. De kerk lijkt echter niet te slagen in het bereiken van jongeren met een 'quest-religiositeit'. Deze groep gaat zelden of nooit naar de kerk, maar heeft wel behoefte aan inspiratie. De jongeren noemen als voorwaarden voor het bezoeken van kerkelijke activiteiten achtereenvolgend: 'als het onderwerp mij aanspreekt', 'als er leuke mensen gaan' en 'als ik me niet te lang vastleg, maar per keer kan kijken of ik kom'. De Boer legt uit dat jongeren individualistisch kijken naar hun zoektocht naar zingeving. Zij zijn geen doelgroep die vanzelfsprekend komt opdagen. Hun komst is afhankelijk van het onderwerp. Qua invulling van de bijeenkomsten zijn met name sociale en diaconale activiteiten onder de jongeren populair. Daarnaast blijkt de sociale factor belangrijk. Zo geven de jongeren aan dat meer ruimte voor sociaal contact en gezelligheid het voor hen aantrekkelijker zou maken om de kerk te bezoeken. Ten slotte willen de jongeren zich vrijblijvend kunnen oriënteren. Deze 'flex-generatie' legt zich niet graag vast.⁹¹

3.1.5 Maas en Van Dijk-Groeneboer (2008)

Universitair docent Jacques Maas en hoogleraar Monique van Dijk-Groeneboer hebben het onderzoek 'Geloof? ff check!' uitgevoerd onder leerlingen van een katholieke middelbare school in de leeftijd van 15 tot 18 jaar. Deze jongeren verhouden zich op verschillende wijzen tot religie. In de eerste plaats is er een kleine groep met een anti-houding jegens religie. Zij zien religie als een verzinzel dat vooral leidt tot oorlog en geweld. Een tweede groep, deze is nagenoeg even groot als de eerste, noemt zichzelf gelovig, zowel christelijk, islamitisch als anders. Zij zien hun geloof als een ondersteuning en in moeilijke situaties vallen ze hierop terug. Ze geven aan het prettig te vinden bij een geloofsgemeenschap te horen en een plek te hebben waar ze meetellen. Ten derde vormen volgens Maas en Van Dijk de 'ietsisten' een belangrijk deel van het religieuze jongerenlandschap. Zij geloven dat er een hogere macht is, iets tussen hemel en aarde wat op hen let. Er is sprake van een vaag transcendentiegeloof. Kenmerkend voor deze groep is dat zij zich afzetten tegen een geïnstitutionaliseerd religieus kader. Ze voelen zich niet thuis in de kerk en willen niet bij de stereotypen gelovigen horen. Liever laten ze ruimte voor andere opvattingen. Wel ontplooiën ze, hoe summier ook, religieuze activiteiten als bidden en vormen van pelgrimage buiten de gevestigde religieuze traditie.⁹²

Voor jongeren zijn vrijheid, respect en acceptatie intrinsieke waarden. Ze willen hun eigen keuzes maken en zelf bepalen op welke manier ze leven. Ze zien het geloof als een persoonlijke keuze en vinden het belangrijk dat iedereen mag geloven op een manier die bij hem of haar past. De kerk heeft daarin geen centrale plaats. Volgens 86% van de jongeren kun je geloven zonder kerk.⁹³

3.1.6 Roeland (2009)

Universitair docent Johan Roeland heeft onderzoek gedaan naar jongeren die, via hun ouders, betrokken zijn bij een evangelische kerk. Een veelgehoorde verklaring voor de populariteit van evangelische kerken onder jongeren is dat binnen het evangelicalisme sprake is van een subjectieve spiritualiteit. Dit betekent dat er veel ruimte is voor autonomie, vrijheid, zelfexpressie en zelfactualisatie. De gelovigen kunnen zichzelf als uitgangspunt nemen en het geloof aanpassen aan hun eigen wensen en voorkeuren. Dit staat haaks op het idee van 'subjection', waarbij gelovige jongeren zich onderwerpen aan de heerschappij van God. Roeland onderzoekt of deze verklaring klopt.

⁹⁰ De Boer, *Je bent jong en je wilt anders*, p.146.

⁹¹ Id., p.224-226.

⁹² Maas & Van Dijk-Groeneboer, *Handboek jongeren en religie*, p. 39.

⁹³ Id., p.42-45.

Allereerst blijkt uit het onderzoek van Roeland dat evangelische jongeren hun zoektocht naar geloof individualistisch vormgeven. Ze willen vrij zijn om zelf te bepalen wat zij geloven. Dit betekent echter niet dat jongeren hun religie alleen willen beleven. De sociale relaties zijn voor de jongeren een belangrijke reden om de kerkelijke bijeenkomsten te bezoeken.⁹⁴

Volgens Roeland zijn er invloeden van 'subjectivization' terug te zien in het evangelische discours. Zo is er ruimte voor lichamelijke en emotionele ervaringen met God. Binnen deze kerken bestaat het geloof dat God niet alleen rationeel te benaderen is, maar ook door beleving. Daarnaast is de bestuursorganisatie vaak informeel en krijgen de jongeren de kans om verantwoordelijkheden op zich te nemen. Tevens bestaan er binnen het evangelicalisme minder regels. Zo hoeven evangelische jongeren zich niet anders te kleden, kunnen zij seculiere muziek luisteren of een seculiere film kijken. Ten slotte komen onderwerpen die jongeren in het algemeen aanspreken terug in seminars en diensten. Hierbij kan gedacht worden aan thema's als identiteit, zelfontwikkeling, het accepteren van jezelf en relaties. Tijdens deze diensten wordt gebruikt gemaakt van hedendaagse media en audiovisuele middelen. Desalniettemin spreekt men in deze kerken over een duidelijk omschreven en specifieke God. Het menselijke subject bepaalt niet hoe het heilige eruitziet. Het heilige bestaat buiten het subject. De jongeren zijn dus niet volledig vrij om het geloof naar eigen voorkeur vorm te geven. Daarnaast blijft een morele code van kracht. Ook een evangelische christen hoort naar de kerk te gaan, te bidden en zich op een bepaalde manier te gedragen.⁹⁵ Roeland concludeert dat er zowel elementen van subjectivisme zichtbaar zijn als onderwerping aan God. Het evangelicalisme is dus niet alleen populair onder jongeren vanwege de subjectieve spiritualiteit.⁹⁶

3.1.7 Van Dijk-Groeneboer (2010)

Hoogleraar Monique van Dijk-Groeneboer maakt gebaseerd op haar onderzoek onderscheid tussen vier groepen jongeren op basis van hun geloof en institutionele betrokkenheid. De eerste groep bestaat uit de 'fortissimo's'. Deze jongeren zijn actief en institutioneel betrokken. Ze zijn gelovig en participeren actief in religieuze instituties. Er is sprake van een bewust gekozen, individuele, religieuze identiteit. De tweede groep zijn de 'legato's'. Deze jongeren zijn inactief, maar wel institutioneel betrokken. Vaak zijn ze opgevoed met religie, maar hebben zelf geen individuele keuze gemaakt voor het geloof. De derde groep zijn 'spirituoso's', jongeren die wel actief gelovig zijn, maar niet institutioneel betrokken. Deze jongeren doen aan 'bricolage' en creëren hun eigen levensbeschouwing zonder dat zij zich aansluiten bij een instituut. De laatste groep zijn de 'tranquillo's'. Deze jongeren zijn niet-gelovig en niet betrokken bij een kerkelijk instituut.⁹⁷

Van Dijk-Groeneboer concludeert dat maar weinig kerken zich richten op de 'spirituoso's'. Voor deze groep is het totaalpakket, dat wordt aangeboden aan de 'fortissimo's', niet passend. De 'spirituoso's' zijn echter wel geïnteresseerd in zingeving en religie. Zij zoeken eenmalige activiteiten en informatieve bijeenkomsten waarmee zij zelf aan de slag kunnen. Het aanbod dat kerken op dit moment bieden sluit volgens Van Dijk-Groeneboer niet aan bij zoekende twintigers.⁹⁸

3.1.8 De Jong (2011)

Predikant Niels de Jong heeft in opdracht van de IZB onderzoek gedaan naar vier stadskerken met een ledenpercentage van 50 tot meer dan 20 tot 35-jarigen. In zijn onderzoek, 'Young Urban Protestants', distilleert hij vijf sleutels die kerken kunnen helpen om deze doelgroep te bereiken en te binden. Allereerst blijkt uit het onderzoek dat deze doelgroep op zoek is naar inspirerende, uitdagende en verdiepende inhoud. Ze zoeken een plek waar het evangelie wordt besproken en waar ze kunnen leren. Ze vinden het van belang dat de boodschap verbonden is aan hun leven, vragen en relatie met God. Ten tweede wil deze doelgroep ruimte ervaren. Ze willen niet gedwongen worden iets te

⁹⁴ Roeland, *Selfation*, p.203-204.

⁹⁵ Id., p.206-2011.

⁹⁶ Id., p.212-213.

⁹⁷ Van Dijk-Groeneboer, *Handboek jongeren en religie*, p.211-214.

⁹⁸ Id., p.215-218.

denken of te geloven en vinden ruimte voor andersdenkenden en zoekers essentieel. Ten derde geven de twintigers en dertigers aan het belangrijk te vinden dat ze gezien en gewaardeerd worden. Ze worden graag ingezet en willen verantwoordelijkheid dragen. Daarbij is het belangrijk dat de taak bij hen past en dat zij worden betrokken bij het doel, het nut en de tijdsinvestering van de taak. Ten vierde wordt sfeer als invloedrijke factor ervaren. Wanneer gevraagd wordt waarom zij lid zijn geworden van deze gemeente, wordt het vaakst genoemd dat ze zich er welkom voelen en dat ze zichzelf kunnen zijn. De sociale contacten binnen de kerk zijn voor twintigers en dertigers erg belangrijk: slechts 6,7% van de ondervraagden zegt geen vrienden te hebben in de kerk. Ten vijfde wil deze doelgroep graag lid zijn van een actieve kerk. 90% van de twintigers en dertigers zet zich in voor de gemeente, met een gemiddelde van 5 uur per maand. Hun inzet is projectmatig, maar bewust. Ze vinden het van belang dat de kerk relevant is voor de omgeving en zich inzet voor de zwakkeren van de maatschappij.⁹⁹

3.1.9 Verwey-Jonker Instituut en FORUM (2011)

'Jongeren en hun geloof' is een onderzoek onder jongeren van 16 tot en met 23 jaar uit verschillende religieuze groepen. Er is gekeken naar hoe jongeren hun geloof vorm en inhoud geven in een seculiere context en welke hulpbronnen zij daarbij gebruiken. Het onderzoek is uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut en FORUM.¹⁰⁰

De christelijke jongeren geven aan dat zij in de Nederlandse, seculiere context voldoende ruimte krijgen om hun geloof te beleven. Hoewel zij weliswaar een minderheid zijn, hebben ze wel het gevoel een grote en geaccepteerde minderheid te zijn. Niettemin uiten zij zorgen over de toekomst. Ze zien bijvoorbeeld steeds vaker dat het christelijk geloof negatief besproken wordt in media en politiek.¹⁰¹ Verder stellen de jongeren dat het heel moeilijk is, volgens sommigen zelfs onmogelijk, om in je eentje te geloven. Met name sociale steun blijkt voor de jongeren belangrijk. Er worden drie bronnen van steun genoemd: ouders, leeftijdsgenoten en religieuze organisaties. Voor het overgrote deel zijn de ouders voor de jongeren een belangrijk voorbeeld en een relevante bron van kennis over het geloof. De jongeren geven wel aan dat hun ouders op een andere manier geloven dan zij, vaak minder kritisch en meer volgend. Daarom zijn ook leeftijdsgenoten voor de jongeren van groot belang. Dit kunnen vrienden zijn of jongeren die ze ontmoeten bij evenementen van religieuze organisaties.¹⁰²

3.1.10 Bruin en Koekkoek (2012)

'Youth Conversion' is de titel van de bachelorscriptie van Cornee Bruin en Michel Koekkoek. Hun onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Missie Nederland en heeft als doel factoren in kaart te brengen die een rol spelen in hoe niet-christelijke jongeren tot geloof komen. Voor dit onderzoek zijn 17 jongeren geïnterviewd die op hun 12^e tot 24^e tot geloof zijn gekomen.¹⁰³

Allereerst blijkt dat geen van de geïnterviewde jongeren zich uit zichzelf is gaan verdiepen in het christendom. Zeven respondenten geven aan dat zij door hun partner in contact kwamen met het christelijk geloof en vier respondenten door iemand op wie zij verliefd waren. De overige zes respondenten kwamen met het christendom in aanraking door een vriend. 76% van de jongeren geeft aan dat zij binnen deze relaties onder de indruk waren van de houding en uitstraling van christenen. Zij noemen als eigenschappen 'zuivere uitstraling', openheid, rust en gastvrijheid.¹⁰⁴ Ten tweede noemt 71% dat zij gedurende hun zoektocht een religieuze ervaring hebben gehad. De respondenten noemen dat ze emotioneel werden op een christelijke avond, een wonderlijke gebeurtenis meemaakten of ervoeren dat hun gebed verhoord werd. Daaraan kan toegevoegd

⁹⁹ De Jong, "Young Urban Protestants," p.63-67.

¹⁰⁰ De Gruijter et al., "Jongeren en hun geloof," p.41.

¹⁰¹ Id., p.53.

¹⁰² Id., p.56-57.

¹⁰³ Bruin & Koekkoek, "Youth Conversion," p.5.

¹⁰⁴ Id., p.11.

worden dat voor 65% gebed invloedrijk was tijdens de bekering. De jongeren geven bijvoorbeeld aan te merken dat hun eigen gebed of het gebed van een ander voor hen effect had. Opvallend is dat slechts 17% aangeeft dat Bijbellezen voor hen belangrijk is geweest.¹⁰⁵ Ten derde blijkt dat 71% van de respondenten in hun jeugd (zowel kinder- als pubertijd) enige vorm van christelijke socialisatie heeft ontvangen. Zo zijn vijf jongeren als kind af en toe naar de kerk gegaan, zes jongeren hebben een christelijke basisschool bezocht en vijf jongeren hebben een opa of oma die gelovig is.¹⁰⁶ Ten vierde spelen christelijke gemeenschappen als de kerk, een Alpha cursus of christelijke evenementen een rol. Veel jongeren noemen het belang van sfeer. Ze voelden zich welkom, vonden het prettig om meer christenen te leren kennen en voelden dat hun vragen en twijfels serieus werden genomen.¹⁰⁷

3.1.11 Griffioen (2012)

Het BA-afstudeeronderzoek van Cees Griffioen gaat over het missionair succes van studentenverenigingen die zijn aangesloten bij IFES. Uit de enquête, die is ingevuld door studentenwerkers, blijkt dat het percentage jong-gelovigen en zoekers bij de studentenverenigingen varieert tussen de 0% en 2%.¹⁰⁸ Er worden drie verklaringen gegeven voor dit door Griffioen bestempeld als 'lage' percentage. Allereerst geven de studentenwerkers aan dat studenten vaak nog erg zoekend en twijfelend zijn over hun eigen geloof. Hun studententijd is daarom eerder een bezinning op wat ze zelf geloven dan een tijd waarin ze missionair actief zijn. Een tweede oorzaak is dat de activiteiten van de studentenverenigingen weinig tijd overlaten om nieuwe contacten te leggen buiten de vereniging of om bestaande contacten te onderhouden. Ten slotte wordt genoemd dat door 'inside-jokes', ongeschreven regels en het jargon van de studentenvereniging de open avonden vaak niet laagdrempelig genoeg zijn voor niet-gelovige studenten. Veruit de meeste studentenwerkers pleiten daarom voor nieuwe initiatieven om studenten met een niet-christelijke achtergrond te bereiken.¹⁰⁹

Griffioen bekijkt daarnaast de door hem genoemde 'best practice' Student Point Amersfoort, een christelijk studenteninitiatief. Griffioen lijkt zijn bevindingen te baseren op eigen ervaringen. Dit deel van zijn onderzoek kan daarom niet empirisch wetenschappelijk worden genoemd. Niettemin geven zijn bevindingen een indicatie van wat er onder studenten leeft. Griffioen stelt dat van de bezoekers van Student Point 5% een niet-kerkelijke achtergrond heeft en 20% herintreder is.¹¹⁰ Factoren die hebben bijgedragen aan het succes van dit initiatief zijn volgens Griffioen in de eerste plaats gebed. In kleine groepjes wordt intensief gebeden voor Student Point en studiegenoten. Daarnaast noemt Griffioen de betrokkenheid van de studentenwerker en trouwe vrijwilligers. Doordat op elke avond dezelfde personen aanwezig zijn, ontstaat een veilige sfeer en kunnen goede contacten ontstaan. Ten slotte zijn studenten die bereid zijn te investeren in hun studiegenoten van belang. De studenten die tot geloof kwamen of opnieuw intraden zijn meegenomen door een christelijke student.¹¹¹

3.1.12 Van der Heijden (2012)

In *Kerk voor een nieuwe generatie* beschrijft hbo-docent Sabine van der Heijden hoe jongeren kijken naar het christendom en de kerk. Ze baseert dat op haar eigen ervaringen binnen het jeugdwerk en gesprekken met jeugdwerkers. Het is onduidelijk met wie deze gesprekken zijn gevoerd en hoe deze jeugdwerkers zijn geselecteerd. *Kerk voor een nieuwe generatie* is daarom geen empirisch wetenschappelijk onderzoek.

Volgens Van der Heijden bevinden jongeren zich in de post-adolescentie, een fase die ontstaat doordat jongeren volwassenheid uitstellen. Er zijn allerlei keuzemogelijkheden die jongeren open willen houden waardoor ze het aangaan van een commitment voor zich uitschuiven. Binnen de

¹⁰⁵ Id., p.12.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Id., p.13-14.

¹⁰⁸ Griffioen, "Missionair studentenwerk." p.84-85.

¹⁰⁹ Id., p.85-87.

¹¹⁰ Id., p.56.

¹¹¹ Id., p.66-71.

context van de kerk is dit zichtbaar doordat de gemiddelde leeftijd waarop belijdenis gedaan wordt of men gedoopt wordt stijgt. Tegelijkertijd is zichtbaar dat niet-kerkelijke jongeren zich in deze fase oriënteren op verschillende geloven waaronder het christendom.¹¹² Verder ziet Van der Heijden dat in sommige evangelisatiepraktijken de nadruk wordt gelegd op het hiernamaals. Onder deze doelgroep is echter weinig kennis over het christelijk geloof. Concepten als hemel en hel zeggen postchristelijke jongeren weinig. Van der Heijden verwijst daarnaast naar onderzoek van Miranda Klaver 'This is my desire' uit 2011 waaruit blijkt dat voor weinig tot geen nieuwe christenen de boodschap dat Jezus voor hun zonden is gestorven de reden is voor hun bekering. Jongeren denken pragmatisch. Ze beoordelen een geloof op basis van de vraag of het werkt en wat het op dit moment oplevert. Ze willen daarom zien dat het geloof mensen raakt, door bijvoorbeeld het horen van getuigenissen, maar ook ervaren hoe de gemeenschap door het evangelie wordt bepaald. Ze zoeken een gemeenschap waar ze geliefd zijn, waar naar hen geluisterd wordt en waar ze geaccepteerd worden. Binnen deze gemeenschap kunnen jongeren door onderwijs, preken, begeleiding en samen te bidden leren, maar ook ervaren hoe het geloof relevant is voor hun leven. Naast menselijke relaties moet de kerk ruimte creëren voor de Heilige Geest. Mensen hebben verschillende spirituele talen en kunnen God ervaren in een preek, aanbidding, natuur, rituelen, gebed, kunst, nieuwe media en stilte. In de huidige belevingscultuur is het volgens Van der Heijden essentieel een geestelijk klimaat te creëren waarin jongeren transcendentale ervaringen kunnen opdoen.¹¹³

3.1.13 Berensen-Peppink (2013)

Dorothee Berensen-Peppink heeft haar masterthesis geschreven over de perceptie van twintigers ten aanzien van hun participatie in een Protestantse dorpskerk. Centraal staat de vraag wat er volgens hen zelf mogelijk is om de band met de kerk te versterken.

Allereerst stelt Berensen-Peppink dat de kerk moet aansluiten bij de leefwereld van twintigers. Belangrijke waarden voor twintigers zijn herkenbaarheid en diepgang. Zij verwachten dat de kerk dicht bij haar onderwijzende taak blijft, maar vinden het belangrijk dat de inhoud van de diensten toepasbaar is op het dagelijks leven. Daarnaast willen ze ruimte voelen om het ergens mee oneens te zijn en hun eigen mening te geven. Ten slotte geven de twintigers aan dat ze het essentieel vinden dat het over God gaat. Ze hebben in het verleden Gods aanwezigheid gevoeld en hopen in de dienst op een ontmoeting met Hem.¹¹⁴

Verder wordt de binding met de kerk voor een groot deel bepaald door sociale factoren. Twintigers vinden het belangrijk om gezien en gewaardeerd te worden. Ze zoeken naar echte verbinding in de gemeente in het algemeen, en specifiek met leeftijdsgenoten. Aan deze saamhorigheid ontbreekt het volgens twintigers nu vaak. Ze vinden het moeilijk om contact te leggen omdat er tijdens de dienst niet gesproken kan worden en mensen na afloop snel naar huis gaan. Ook zouden ze graag zien dat er extra aandacht is voor nieuwe bezoekers en herintreders. Ten slotte is hun wens dat ook mensen buiten de vaste, actieve kern benaderd worden om te helpen bij kerkelijke taken en activiteiten. Twintigers willen zich graag inzetten en van zich laten horen. Berensen-Peppink stelt dat wanneer twintigers een taak krijgen, zij de vernieuwingsimpuls kunnen bewerkstelligen waar meer leeftijdsgenoten behoefte aan hebben.¹¹⁵

3.1.14 Van der Meulen, Berensen-Peppink en Sietsma (2014)

In 2014 hebben universitair docent Marten van der Meulen, theoloog Dorothee Berensen-Peppink en journalist Nynke Sietsma onderzoek gedaan naar twintigers en dertigers in de Protestantse Kerk. De door hen opgestelde enquête is ingevuld door kerkenraadsleden, predikanten en betrokken gemeenteleden waardoor vanuit het perspectief van de kerken naar deze doelgroep is gekeken.

¹¹² Van der Heijden, *Kerk voor een nieuwe generatie*, p.36-40.

¹¹³ Id., p.80-89.

¹¹⁴ Berensen-Peppink, "Toegewijd aan twintigers?." p.40-44.

¹¹⁵ Id., p.55-58.

Uit het onderzoek blijkt dat er een actieve kern van twintigers en dertigers is met daaromheen een grote passieve schil. De harde kern is erg actief en de passieve schil wil meedoen met leuke, inspirerende en uitdagende activiteiten, maar niet regelmatig. De twintigers en dertigers blijken de grootste groep vrijwilligers. Ze denken graag mee en willen zich inzetten om taken uit te voeren, maar vooral op projectmatige basis.¹¹⁶

Activiteiten die de kerk voor deze leeftijdsgroep organiseert zijn gespreksgroepen, bijzondere diensten en projecten. Dit zijn stuk voor stuk activiteiten die zich richten op toegewijde jongeren. In veel gemeenten bestaat er geen aanbod voor zoekende twintigers en dertigers. Op scharniermomenten in hun leven, zoals trouwerijen en de doop, bezoeken zij vaak de kerk. Kerken zouden beter op deze korte ontmoetingen kunnen inspelen wanneer zij projectmatige activiteiten kunnen bieden aan zoekers.¹¹⁷ Desalniettemin blijkt uit het onderzoek dat kerken niet alleen moeten denken in activiteiten. Verschillende respondenten geven aan dat ontmoetingen erg belangrijk zijn. Zij zien een groeiende behoefte aan een luisterend oor, een goed gesprek en aan rust. Pastorale gesprekken voor randkerkelijken zijn daarom belangrijk.¹¹⁸

3.1.15 Den Boer (2015)

Debbie den Boer heeft haar masterthesis geschreven over missionair jeugdwerk, onder andere aan de hand van een empirische studie bij activiteitencentrum Perron 61 in Zoetermeer. Uit haar onderzoek heeft zij vier elementen gedestilleerd waaruit missionair jongerenwerk in een geseclariseerde samenleving zou moeten bestaan.

Allereerst wordt inspiratie genoemd. De jongeren zijn naar meer op zoek dan alleen gezellige samenkomsten. Ze willen nieuwe dingen leren over de wereld, maar ook over het geloof en spiritualiteit. Ten tweede wordt het belang van relaties genoemd. Tijdens het praktijkonderzoek geven de jongeren aan dat ze zich thuis voelen bij Perron 61. Met name de relatie met de leiding en de vriendschappen tussen jongeren worden beschreven als motiverende factoren om de activiteiten te bezoeken. De relaties en de goede sfeer blijken voor de jongeren belangrijker te zijn dan de concrete activiteiten. Relaties krijgen de kans om te versterken wanneer jongeren gevraagd worden om als vrijwilliger mee te werken. Het ontvangen van verantwoordelijkheid blijkt een significante factor in hun betrokkenheid. Ten derde wordt het belang van voorbeeldfiguren genoemd. Jongeren kijken op naar personen die zij aansprekend vinden. De jongeren kennen vaak nauwelijks christenen. Het is belangrijk dat ze iemand kennen die laat zien wat het betekent om christen te zijn zodat ze zich aan deze persoon kunnen optrekken. Ten slotte toont het onderzoek het belang van authenticiteit aan. De jongeren zijn op zoek naar groepen waar zij zichzelf kunnen zijn. Waar een open en gastvrije sfeer hangt en waar mensen open zijn over hun sterkten, maar ook over hun zwakten.¹¹⁹

3.1.16 Plomp-Rodenburg (2018)

Nelleke Plomp-Rodenburg heeft voor haar bachelor afstudeerscriptie onderzocht hoe jongeren tussen de 15 en 20 jaar zich betrokken weten bij de preek. Voor dit onderzoek is een enquête afgenomen onder 37 jongeren en zijn gesprekken gevoerd met het kernteam, de jeugdouders, de predikant en drie jongeren uit de casestudy, de Hervormde Gemeente Sliedrecht.¹²⁰

De bevindingen categoriseert Plomp-Rodenburg in drie groepen: 'ontvankelijkheid', 'identificatie' en 'toepasbaarheid'. Onder de categorie 'ontvankelijkheid' valt dat jongeren voorkeur geven aan een preek met een duidelijke structuur en één helder punt. Het spreekt aan wanneer de predikant gebruik maakt van de actualiteiten, humor en wisselende werkvormen. Onder 'identificatie' valt dat de jongeren het van belang vinden dat ze zich herkennen in de preek. Het helpt hen wanneer de preek raakvlakken heeft met hun leefwereld, bijvoorbeeld door herkenbare voorbeelden te

¹¹⁶ Van der Meulen, Berensen-Peppink en Sietsma, "Over berg en dal," p.30.

¹¹⁷ Id. p.33.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Den Boer, "Missionair Jongerenwerk in de 21^e eeuw," p.68-70.

¹²⁰ Plomp-Roodenburg, "Betrokken bij de preek," p.19.

gebruiken. De predikant kan zijn boodschap alleen aanpassen aan de jongeren als hij bekend is met hun leefwereld. Ten slotte noemen de jongeren regelmatig het belang van ‘toepasbaarheid’. De jongeren willen de boodschap kunnen toepassen in hun dagelijks leven. Zij geven de voorkeur aan een predikant die benaderbaar en menselijk is door bijvoorbeeld open te zijn over zijn of haar eigen falen en tekortkomingen. Daarnaast geven de jongeren aan dat zij het belangrijk vinden dat de predikant enthousiast is en zelf gelooft in zijn verhaal en in God. Zij stellen dat hij alleen dan een boodschap kan verkondigen die hen kan raken.¹²¹

3.1.17 Rooms-Katholieke Kerk (2018)

De Rooms-Katholieke Kerk heeft onderzoek gedaan naar de vraag hoe de kerk aansluiting kan vinden bij jongeren. Voor dit onderzoek heeft het Vaticaan een vragenlijst opgesteld die in Nederland is ingevuld door een onbekend aantal pastoraal medewerkers, jongerenwerkers en jongeren.

Op de vraag welke uitdagingen in het jeugdwerk ervaren worden, wordt onder andere genoemd dat jongeren weinig van het katholieke geloof meekrijgen van hun ouders. Er is daarom veel onwetendheid. Daarnaast wordt genoemd dat katholieke jongeren sterk ervaren dat zij een minderheid zijn. Dit maakt hen zoekend, kwetsbaar en onzeker. Verder wordt genoemd dat jongeren overspoeld worden door keuzemogelijkheden, ook op gebied van geloof, spiritualiteit en levensbeschouwing. Jongeren vinden het daarom lastig om een keuze te maken voor één groep of levensbeschouwing. Ten slotte menen de jongeren al gelukkig te zijn waardoor de relevantie van de kerk en het geloof moeilijk te communiceren vallen.

Niettemin geven de respondenten eveneens aan dat er kansen zijn. Juist omdat er veel onwetendheid over de kerk en het geloof onder jongeren bestaat, is men ook geïnteresseerd in bijvoorbeeld kloosterbezoeken, de Wereldjongerendagen en diaconale activiteiten.¹²² De onderzoekers schrijven: ‘Vrijwel in het hele land zien we dat een combinatie van leren (catechese), vieren, dienen (diaconie) en gemeenschap/ontmoeting het beste werkt. Veelal bevatten activiteiten dan ook minstens twee van deze elementen’.¹²³ Jongeren geven aan niet naar de kerk te komen voor iets wat ze elders beter kunnen krijgen, zoals plezier en entertainment. Ze zoeken naar een sterke, authentieke, religieuze ervaring, bijvoorbeeld door stilte en rust. Daarnaast dragen ze, als ze eenmaal betrokken zijn, graag verantwoordelijkheden. De kerk kan talenten van de jongeren ontdekken en ontplooien. Ten slotte zijn de jongeren volgens het onderzoek op zoek naar acceptatie en liefdevolle, blijvende relaties. Ze willen zich graag thuis voelen en verschillende respondenten geven aan dat zij op zoek zijn naar één-op-één begeleiding.¹²⁴

3.1.18 Visser-Vogel en Sonnenberg (2020)

Elsbeth Visser-Vogel en Ronelle Sonnenberg hebben in opdracht van het Onderzoekscentrum Jeugd, Kerk en Cultuur onderzoek gedaan naar het missionair bewustzijn en handelen van jongeren tussen de 16 en 25 jaar. Voor dit onderzoek hebben 2582 jongeren een enquête ingevuld. Het is onduidelijk hoe deze jongeren zijn benaderd.¹²⁵

Voor 80% van deze respondenten is het geloof heel belangrijk, ze gaan minimaal één keer per week naar de kerk, participeren actief in hun gemeente en scoren hoog op de meeste vragen die orthodoxie meten. Opvallend is dat 10% tot 20% ontevreden is over hun christelijke gemeente, met name over de mogelijkheden om inbreng te hebben en open gesprekken te voeren.¹²⁶

De helft van de jongeren voelt zich geroepen om te getuigen van Jezus in hun leven. 65% van de jongeren is van mening dat ze voorzichtig moeten zijn met het naar buiten treden met hun geloof, omdat er al zo negatief wordt gekeken naar christenen. Zij zouden het makkelijker vinden om

¹²¹ Id., p.33, 36-37.

¹²² “Jongeren: het geloof en de onderscheiding van de roeping,” p.6.

¹²³ Id., p.7.

¹²⁴ Id., p.9.

¹²⁵ Visser & Sonnenberg, “Geloof en missie in het leven van jongeren,” p.19.

¹²⁶ Id., p.54.

missionair te zijn als christenen een betere reputatie zouden hebben. De jongeren geven vooral aan op zoek te willen naar verbinding. De aspecten van missionair-zijn die het vaakst gekozen worden, zijn: 'luisteren naar de ander zonder te oordelen', 'contacten leggen', 'relaties of vriendschappen aangaan' en 'respect hebben voor elkaar'. De aspecten die het minst gekozen worden, zijn: 'de ander overtuigen', 'de inhoud van het evangelie aanpassen aan de hoorder' en 'de ander bekeren'. De meerderheid ziet missionair-zijn als 'anderen iets van mijn geloof laten zien door mijn manier van leven' en slechts 6,4% als 'anderen overtuigen van het christelijk geloof'.¹²⁷ Ongeveer de helft van de jongeren voelt zich capabel om te reageren op iemand die vragen stelt over het geloof en 35% wil eerst zekerder zijn van het geloof voordat ze missionair kunnen zijn.¹²⁸

3.2 West-Europa

3.2.1 Schweitzer (2006)

De Duitse hoogleraar godsdienstpedagogiek Friedrich Schweitzer heeft empirisch onderzoek gedaan naar hoe de houding van kerkleden ten opzichte van de kerk gedurende de late jeugdfase en vroege volwassenheid radicaal verandert. Er wordt beschreven dat de meeste uitschrijvingen of overwegingen tot uitschrijving voorkomen in het derde levensdecennium. Schweitzer is van mening dat kerken niet te makkelijk moeten beweren dat dit een onontkoombaar gevolg is van secularisatie of dat jongeren op een latere leeftijd vanzelf terug zullen keren. In plaats daarvan moet er ingezet worden op een participatiebeleid voor twintigers in de kerk.

Schweitzer stelt dat zowel in Europa als in de Verenigde Staten het aanbod van kerkelijke activiteiten voor twintigers in schril contrast staat met het aanbod voor kinderen en tieners. De reden hiervoor is dat kerken vaak stellen dat twintigers geen interesse hebben in kerkelijk aanbod. Schweitzer stelt dat het causale verband mogelijk andersom is, dat interesse bij twintigers ontbreekt, omdat er geen aantrekkelijk aanbod voor hen is. Hij pleit daarom voor een specifiek aanbod voor deze doelgroep. Zij zijn geen jongeren meer, het jeugdwerk voldoet daarom niet aan hun wensen. Tegelijkertijd zijn zij ook geen volwassenen. Hoewel kerken denken dat zij in kunnen stappen in kringen en activiteiten voor volwassenen, voelen de postadolescenten zich hier niet thuis en sluit dit niet aan bij hun leefwereld. Er is behoefte aan aanbod dat betrekking heeft op de levenssituatie en levensvragen die voor deze levensfase kenmerkend zijn. Voorbeelden hiervan zijn het verlaten van het ouderlijk huis, de keuze voor een beroeps carrière, intimiteit, relaties, huwelijkssluiting of echtscheiding.¹²⁹

3.2.2 Olofinjana & Butcher (2015)

Het onderzoek 'Talking Jesus' is door de Barna Group en ComRes in eerste instantie uitgevoerd onder Engelse volwassenen en vervolgens onder jongeren, in de leeftijd van 11 tot 18 jaar. In 'Talking Jesus Dig Deeper' worden de bevindingen van deze twee onderzoeken naast elkaar gelegd en de verschillen opgemerkt en geduid.

Allereerst is het geloof van de respondenten onderzocht. Hieruit blijkt dat 57% van de volwassenen zichzelf christen noemt, in vergelijking met 41% van de jongeren. Dit ligt in de lijn der verwachting, gezien uit verschillende onderzoeken blijkt dat jongeren minder religieus zijn dan oudere generaties. Wat echter opvalt is dat het percentage 'praktiserende christenen' hoger ligt, 13% in vergelijking met 7% onder volwassenen. Daarnaast is een belangrijk verschil dat twee derde van de niet-christelijke volwassenen, 67%, een praktiserende christen kent. Voor de jongeren ligt dit percentage lager, namelijk op 55%. Daarop aanvullend zegt 57% van deze volwassenen en slechts 49% van deze jongeren dat de christenen die zij kennen met hen over hun geloof praten. Volgens dit onderzoek komen jongeren dus minder vaak in aanraking met christenen en wordt met hen minder vaak over het geloof gepraat in vergelijking met volwassenen. Dit terwijl een hoger percentage jongeren zich comfortabel voelt om over het geloof te praten dan volwassenen, 56% in vergelijking met 52%.

¹²⁷ Id., p.55-56.

¹²⁸ Id., p.57.

¹²⁹ Schweitzer, *Het leven is niet meer als vroeger*, p.132-136.

Verder toont het onderzoek aan dat er een verschil is in de manier waarop volwassenen en jongeren tot geloof komen. Zo staat een onverklaarbare spirituele ervaring voor jongeren op de vierde plek in de ranglijst van factoren die een positieve invloed hebben gehad op hun geloofsontwikkeling. Voor volwassenen staat deze factor op de vijfde plek. Verder geven jongeren vaker aan dat een bijzondere droom of het bezoeken van een kerk, bijvoorbeeld voor een bruiloft, begrafenis of doop, voor hen van groot belang was.¹³⁰

3.2.3 One Hope en The Youthscape Centre for Research (2015)

'Losing Heart' is een tweedelig onderzoek uitgevoerd in Engeland. In eerste instantie is aan 100 jongeren tussen de 11 en 19 jaar oud gevraagd over welke onderwerpen zij in gesprek willen gaan in de kerk. Zij noemden onderwerpen als mentale gezondheid, zelfvertrouwen, seks, relaties en andere geloven. Vervolgens is onderzoek gedaan naar 2054 kerken in Engeland. Uit dit onderzoek blijkt dat de meeste kerken nauwelijks over deze onderwerpen spreken. Slechts 11,7% spreekt regelmatig over mentale gezondheid en zelfvertrouwen, 8,9% over seks en relaties en 4,4% over andere geloven. De meerderheid van de kerken spreekt nooit over drugs, verslavingen, homoseksualiteit en pornografie. Kerken spreken dus weinig over de onderwerpen die jongeren belangrijk vinden. Daarnaast blijkt dat slechts 50,2% van de kerken regelmatig basisconcepten van het christelijk geloof bespreekt met de jeugd.¹³¹

3.2.4 Vincetta, Dunlop, Sammet en Yendell (2015)

'Young People and Religion and Spirituality in Europe' is een hoofdstuk in het boek *Handbook of Children and Youth Studies*. Het hoofdstuk vormt een beschrijving van een onderzoek uitgevoerd door Giselle Vincetta, Sarah Dunlop, Kornelia Sammet en Alexander Yendell naar religie en spiritualiteit onder jongeren in Europa. Zij concluderen dat, hoewel de kerken krimpen, jongeren niet massaal atheïst worden. De onderzoekers stellen dat in Europa religie onder deze doelgroep niet is verdwenen, dit geldt met name voor Oost-Europa en voor migrantenjongeren. Ook jongeren die zichzelf niet identificeren als religieus, zijn volgens het onderzoek wel degelijk bezig met religieuze rituelen en spiritualiteit, zowel in de occulte als religieuze hoek. Jongeren doen dit met name om te kunnen omgaan met grote gebeurtenissen in hun leven zoals migratie, dood, ziekte en geweld. Voor deze Europese jongeren is het religieuze en spirituele vermengd geraakt met het seculiere en andersom. De jongeren creëren zelf een construct van levensbeschouwing dat bij hen past. Volgens het onderzoek vinden jongeren andere facetten van religie van belang dan oudere generaties. Zo zijn jongeren kritisch en sceptisch over inconsequenties. Ze willen graag zien hoe religie het dagelijks leven beïnvloedt en zien wat geloof in de praktijk betekent. Verder vinden ze het belangrijk dat onderwerpen rondom sociale gerechtigheid worden besproken.¹³²

3.2.5 Madge, Hemming en Stenson (2016)

Hoogleraar Nicola Madge, universitair docent Peter Hemming en bijzonder hoogleraar Kevin Stenson hebben onderzoek gedaan naar de zogenaamde 'nones', jongeren die zich niet identificeren met een religie. De onderzoekers hebben een enquête afgenomen onder tienduizend jongeren uit Londen en Bradford tussen de 13 en 17 jaar. Deze gegevens zijn aangevuld met 157 interviews afgenomen onder jongeren tussen de 17 en 18 jaar.

Madge, Hemming en Stenson concluderen dat gelovige jongeren opgedeeld kunnen worden in vier groepen. 'Strict adherents', 'flexible adherents', 'pragmatists' and 'bystanders'. De 'strict adherents' en 'flexible adherents' zijn overtuigd van hun geloof en implementeren dit rigide of flexibel in hun leven. 'Pragmatists' zijn onzeker over hun geloof en staan open voor nieuwe invloeden en ervaringen. Hierdoor kan hun religieuze identiteit veranderen. De 'bystanders' ten slotte zijn niet bezig met religie. Madge, Hemming en Stenson stellen dat deze vierdeling ook van toepassing is op

¹³⁰ Olofinjana, & Butcher, "Talking Jesus Dig Deeper," p.17, 25-29.

¹³¹ Youthscape, "Losing Heart," p.21-25.

¹³² Vincetta et al., *Young People and Religion and Spirituality in Europe*, p.986-987.

jongeren die zich niet met een religie identificeren, 'the nones'. In plaats van deze groep te zien als een homogene groep, wijzen zij op de onderlinge verschillen. Er zijn jongeren die gezien kunnen worden als strikt atheïst, jongeren die niet bezig zijn met religie, maar daarnaast is er een grote groep jongeren die onzeker is over hun geloof. Uit het onderzoek blijkt namelijk dat slechts de helft van de niet-religieuze respondenten aangeeft niet in God te geloven. 25% van hen weet niet zeker of God bestaat, 5% zegt in een hogere macht te geloven, 10% gelooft soms in God, 6% twijfelt soms, maar gelooft wel in God en 3% weet zeker dat God bestaat. Verder blijkt dat deze jongeren wel degelijk af en toe de kerk bezoeken en bidden, bijvoorbeeld wanneer iemand ziek is of ze zich zorgen maken. Het onderzoek toont aan dat religieuze betrokkenheid van jongeren vaak een dynamisch proces is. Jongeren twijfelen veelvuldig en hun religieuze identiteit is flexibel. Als bepalende factor voor hun religiositeit wordt familie genoemd. Ook ervaringen en factoren als de dood van een bekende, natuurrampen, het ontbreken van hulp uit de kerk en grote gebeurtenissen in de wereld spelen een rol. Het is opvallend dat jongeren met name emotionele invloeden noemen in plaats van rationele.¹³³ Madge, Hemming en Stenson stellen dat in de huidige tijd de lijn tussen religieus en niet-religieus steeds scherper wordt. Er is in het christendom altijd sprake geweest van een spectrum met aan de ene kant sterk overtuigde christenen en aan de andere kant sterk overtuigde atheïsten. Tussentijd heeft zich door de eeuwen heen altijd een grote middengroep bevonden, die zich voorheen wel identificeerde met het christendom, maar nu niet meer.¹³⁴ Ze gebruiken daarbij een quote van Linda Woodhead: 'We've always thought of ourselves as not very religious. It's just that this used to be compatible with being Christian'.¹³⁵

3.2.6 Church of England (2018)

Het kwalitatieve en kwantitatieve onderzoek 'Rooted in Church' is in opdracht van de Church of England uitgevoerd. Het onderzoek is afgenomen onder jongeren tussen de 16 en 30 jaar en ouders van jongeren tussen de 11 en 30 jaar. Onderzocht wordt welke factoren van belang zijn bij geloofsontwikkeling.

Wat allereerst uit het onderzoek blijkt is dat jongeren de waarde 'inclusiviteit' hoog in het vaandel hebben staan. Ze willen graag zonder veroordeling worden ontvangen in een fijne en warme sfeer, met name wanneer zij na een periode weer terugkeren in de kerk. Daarnaast wordt genoemd dat hoewel activiteiten die speciaal georganiseerd worden voor jongeren gewaardeerd worden, de jongeren niet altijd als aparte groep weggezet willen worden. Ze willen gezien worden als volwaardig lid en daarom ook meehelpen en meedenken over beslissingen. Ze hebben een afkeer van 'tokenisme' waarbij alleen oppervlakkig of symbolische inspanning wordt geleverd voor de jongeren om de schijn van gelijkheid op te houden.¹³⁶ Verder zijn de relaties binnen de kerk voor hen betekenisvol. Niet alleen relaties met leeftijdsgenoten, juist de relaties met mensen uit andere generaties. Deze relaties zijn bepalend voor de mate waarin jongeren zich thuis voelen in de gemeente. Ten slotte maakt het onderzoek duidelijk dat jongeren niet dualistisch kijken naar kerkparticipatie. Voor hen zijn verschillende stadia van betrokkenheid mogelijk. Zo is het voor jongeren niet ongewoon om een periode niet de kerk te bezoeken, te kerkshoppen, te wisselen van kerk of niet te geloven. De jongeren zouden graag zien dat hier meer ruimte en begrip voor is.¹³⁷

3.2.7 Griffiths (2019)

'The Missing Generations' is een onderzoek uitgevoerd door hoogleraar Mark Griffiths. Het onderzoek is uitgevoerd onder kerkelijke professionals die werken met jeugd uit Wales. De hoofdvraag is: als er onbeperkte middelen tot onze beschikking stonden, wat zouden we dan moeten doen om jongeren beter in staat te stellen Jezus te ontmoeten? Het meest genoemde antwoord is

¹³³ Madge, Hemming & Stenson, *Youth on Religion*, p.87-92.

¹³⁴ Id., p.80.

¹³⁵ Woodhead, "Why 'No Religion' is the New Religion."

¹³⁶ The Church of England Education Office, "Rooted in Church," p.3-4.

¹³⁷ Id., p.36-38.

het aanstellen van meer professionals met een focus op jeugd. Deze professionals moeten niet slechts werkzaam zijn in de kerkelijke context, maar juist daar buiten, bijvoorbeeld op scholen en universiteiten. Als tweede wordt genoemd het oprichten van een netwerk of organisatie om deze professionals toe te rusten en te trainen. Het antwoord dat als derde het vaakst genoemd wordt, is het organiseren van zogenaamde 'outreaches' naar jongeren. Een mogelijkheid die genoemd wordt, is rondtrekken met bussen om zo op verschillende plekken contacten te leggen. Het doel van deze 'outreaches' is jongeren te leren kennen en aan hen het evangelie te verkondigen. Griffiths concludeert dat het meest effectieve evangelisatiemodel al duizenden jaren hetzelfde is gebleven: namelijk intermenselijk contact. Er zijn technische mogelijkheden die helpend kunnen zijn en allerlei methoden en strategieën bekend die christenen kunnen toerusten, maar uiteindelijk zijn er evangelisten nodig die langdurige relaties willen leggen met jongeren.¹³⁸

3.2.8 Perrin (2020)

Changing Shape is een postdoctoraal onderzoek van Ruth Perrin naar Engelse jongeren die zichzelf in hun tienerjaren identificeerden als christen. Het onderzoek heeft gebruik gemaakt van interviews onder 47 jongvolwassenen tussen de 29 en 37 jaar.

Perrin beschrijft verschillende oorzaken waardoor deze jongeren hun geloof hebben verloren. Allereerst gingen deze jongeren anders naar de wereld kijken. Ze konden hun oude denkbeelden, onder andere over homoseksualiteit en wetenschap, niet meer rijmen met hun nieuwe ervaringen. Daarnaast raakten ze gedesillusioneerd in de kerk. Ze voelden zich niet meer thuis, werden niet gezien, kregen geen taak of raakten teleurgesteld in het leiderschap. Ten derde ervaarden ze geen ruimte om hun vragen te stellen of was het antwoord dat ze ontvingen niet bevredigend, maar te zwart-wit.¹³⁹

Daarnaast sprak Perrin 'millennials' die hun geloof hebben behouden. Zij hadden vaak op jonge leeftijd een bewuste keuze gemaakt voor het geloof. Hoewel ook zij negatieve gebeurtenissen meemaakten, bestond bij hen een groter besef dat dat hoort bij het christelijke leven. Wanneer zij vragen of geloofstwifels kregen, probeerden zij hun theologische horizon te verbreden. Zij hervonden hun geloof in de bredere christelijke traditie, zoals contemplatieve, intellectuele of diaconale vormen. Hun geloof werd zo een eclectische samenstelling van christelijke praktijken. Ook ontwikkelden zij een breder godsbeeld waarin God weliswaar almachtig is, maar niet verantwoordelijk wordt gehouden voor hun ellende. Zij ontwikkelden een godsbeeld met minder dogma's en meer ruimte voor mysterie.¹⁴⁰

Perrin vat haar bevindingen samen in de volgende adviezen voor kerken. Allereerst zoeken jongeren gemeenschappen waar ze eerlijk en zichzelf kunnen zijn. In een oppervlakkige wereld moet de kerk gekenmerkt worden door kwetsbaarheid en eerlijkheid. Daarnaast willen jongeren graag gezien worden als volwaardig lid. Ze willen serieus genomen worden, participeren en samenwerken. De jongerenreligiositeit heeft weliswaar kenmerken van relativisme en subjectivisme, maar dit ontstaat uit een oprechte wens een religieuze identiteit te ontwikkelen die opgewassen is tegen de onzekerheden en teleurstellingen van het leven. Wanneer hun leven complexer wordt, is een complexer geloof nodig. Ten derde zijn jongeren weliswaar niet trouw aan instituten en denominaties, maar wel aan mensen. Ze zoeken kleine groepen waar diepe relaties kunnen opbloeien en zoeken oudere christenen die hen willen begeleiden bij de vele veranderingen en uitdagingen in hun leven. Ze zoeken een authentieke, eerlijke, gelovige, gastvrije en vrijgeveige gemeenschap in woorden en daden. Ten slotte is het belangrijk dat de kerk deze jongeren inspireert. Dat doen ze door ruimte te laten voor ervaringen, in zowel actieve als contemplatieve vormen, en cognitief onderwijs. Deze twee facetten moeten plaatsvinden in een liefdevolle gemeenschap die duiding kan geven aan ervaringen en jongeren kan begeleiden.¹⁴¹

¹³⁸ Griffiths, "The missing generations," p.89-90.

¹³⁹ Perrin, *Changing Shape*, p.166-172.

¹⁴⁰ Id., p.226-228.

¹⁴¹ Id., p.235-244.

3.2.9 Youth for Christ (2020)

Youth For Christ heeft in Engeland een onderzoek in drievoud uitgevoerd. Het laatste deel “Z-A of Faith and Spirituality” is gebaseerd op een enquête onder 1001 Engelse jongeren.

Uit het onderzoek blijkt dat jongeren enerzijds spiritueel geïnteresseerd zijn. 63% gelooft in God en 65% in geesten. Ook blijkt 36% geïnteresseerd in het geloof en de spiritualiteit van een ander. De onderzoekers noemen dat zij in 2016 dezelfde vraag stelden waarop slechts 18% aangaf geïnteresseerd te zijn. Dit percentage is in vier jaar verdubbeld. Anderzijds maakt het onderzoek duidelijk dat een significant deel van de jongeren niet actief bezig is met spiritualiteit. Zo geeft 29% aan niet te weten waarom ze het moeilijk vinden om te geloven, 37% weet niet wat hen zou overtuigen van het bestaan van God en 35% geeft aan nooit te denken over spiritualiteit. Hierop aanvullend gelooft 38% dat God niet bezig is met hen, dat zij voor God niet van belang zijn of er zelfs niet toe doen.

Verder blijkt uit het onderzoek dat vrienden en familie voor jongeren de belangrijkste invloeden zijn in hoe ze denken over God en spiritualiteit. Een ruime meerderheid geeft aan een christen te kennen en van hun christelijke vrienden praat 44% met hen over het geloof. Het onderzoek toont aan dat dit voor de jongeren invloedrijke gesprekken zijn. Zo geeft 51% aan dat wanneer hun vrienden vertellen over Jezus dit verandert hoe zij zelf naar God kijken. Ook gebed blijkt voor jongeren een krachtige manier om God te ervaren. Hoewel slechts 31% aangeeft te bidden, heeft 48% van hen meegemaakt dat hun gebed verhoord werd. Voor 24% was dit de reden om te geloven.

Ten slotte geeft 62% aan contact te hebben gehad met een kerk. Veelgehoorde contactmomenten zijn via school, een bruiloft, doop of begrafenis. Slechts 8% van de ondervraagden ziet de kerk als iets positiefs. De overige jongeren noemen de kerk saai en ouderwets.¹⁴²

3.3 Samenvatting en conclusie

Evangelisatie onder niet-religieuze jongeren

Uit de verschillende onderzoeken blijkt dat secularisatie niet gezien moet worden als een eenduidig proces waarin religie steeds verder afneemt. Hoewel het aantal religieuze jongeren daalt, neemt het aantal atheïstische jongeren niet in hetzelfde tempo toe. Verschillende onderzoeken pleiten ervoor om niet-religieuze jongeren niet te zien als een homogene groep, maar hun onderlinge verschillen aandacht te geven. Zo blijkt een aanzienlijk deel van hen te geloven in een hogere macht, te twijfelen of zelfs in God te geloven. Onder deze jongeren heerst veel onwetendheid over het christendom, maar er is wel degelijk een interesse zichtbaar in spiritualiteit en religiositeit.

Niettemin komen jongeren volgens het onderzoek ‘Talking Jesus’ minder in aanraking met christenen en wordt er met hen minder over het christelijk geloof gesproken dan met volwassenen. Eveneens blijkt uit verschillende onderzoeken dat kerken nauwelijks aanbod hebben voor zoekende twintigers. Het is wenselijk om specifiek aanbod te bieden aan jongeren die geïnteresseerd zijn in spiritualiteit en religiositeit om hen zo bekend te maken met het christendom.

Evangelisatie als spreken en luisteren

Uit de verschillende onderzoeken blijkt dat jongeren, in tegenstelling tot voorgaande generaties, voornamelijk zelf hun levensbeschouwing buiten de traditionele, religieuze instituten vormgeven. Jongeren denken pragmatisch en zoeken een geloof dat voor hen werkt. In een postchristelijke samenleving is het christendom slechts één van de vele spelers op de religieuze markt. Jongeren laten zich eveneens inspireren door bijvoorbeeld oosterse godsdiensten, New Age en het humanisme. Zij deconstrueren deze verschillende levensovertuigingen tot een eigen reconstructie van overtuigingen en rituelen die hen op dat moment aanspreken. Dit maakt hun levensovertuiging dynamisch, veranderlijk en persoonlijk. Daarnaast is hun religiositeit subjectief. Jongeren nemen zichzelf met hun ervaringen en beleving als uitgangspunt in plaats van het heilige. Ze zoeken niet

¹⁴² Youth For Christ, “Z-A of Faith and Spirituality,” p.36-39.

naar de zin van het bestaan, maar naar de zin van hun bestaan. Ze kiezen voor abstracte godsbeelden waarin veel ruimte is voor eigen invulling.

Volgens de Duitse Martin Reppenhausen benadrukt deze subjectieve religiositeit dat de ander in evangelisatie serieus genomen moet worden. De ander moet niet gezien worden als een object van evangelisatie, maar als subject. Evangelisatie moet daarom niets van doen hebben met dominantie, manipulatie of een autoritaire houding, maar moet bestaan uit dialoog.¹⁴³ Uit de verschillende onderzoeken blijkt het belang van ruimte voor eigen vragen en twijfels. Jongeren willen hun eigen positie kunnen bepalen en er moet ruimte zijn voor andersdenkenden.

Uit het theologisch kader blijkt het belang van spreken. De evangelist mag in woorden getuigen van het goede nieuws en kan zo een ongedwongen uitnodiging aanbieden om deel te nemen aan Gods koninkrijk. Uit het godsdienstpedagogisch kader klinkt echter ook het belang van luisteren.

Evangelisatie door spirituele ervaringen

In de inleiding werd over postmodernisme genoemd dat de huidige tijd gekenmerkt wordt door een belevingscultuur en dat voor de postmoderne mens ervaringen een doel op zich zijn. Eveneens werd in het theologische kader het belang van ruimte voor religieuze ervaringen beschreven zodat mensen in contact kunnen komen met God. De godsdienstpedagogische studies onderschrijven dit vanuit het perspectief van jongeren en beschrijven deze spirituele ervaringen concreter. Zo blijkt uit het onderzoek van Bruin en Koekkoek dat voor 71% van de jongeren een religieuze ervaring van groot belang was voor hun bekering. Ook in het onderzoek 'Talking Jesus' noemen jongeren als vierde belangrijke factor van hun bekering een spirituele ervaring, terwijl dit bij volwassenen op de vijfde plek staat. In de verschillende onderzoeken spreken jongeren over onverklaarbare gebeurtenissen, verhoorde gebeden, dromen of emotionele momenten. Volgens Roeland is ruimte voor beleving binnen evangelische kerken één van de redenen dat deze kerken onder jongeren populair blijven. Evangelisatieinitiatieven zouden plekken moeten zijn waar ruimte is voor de niet-rationele kant van de mens. Daarnaast moet er ruimte zijn om God te ervaren en Hem te laten spreken.

Evangelisatie als inhoudelijk onderwijs

Hoewel ervaringen belangrijk zijn voor jongeren, is dat niet het enige wat zij verwachten van de kerk. In verschillende onderzoeken geven jongeren aan niet naar kerkelijke bijeenkomsten te komen voor entertainment, dat kunnen ze buiten de kerkmuren even goed, mogelijk zelfs beter, vinden. Ze willen leren en zoeken naar inspiratie en diepgang. In het theologisch kader is de onderwijzende taak van de kerk uitvoerig beschreven. Vanuit het godsdienstpedagogisch onderzoek kan vanuit het perspectief van de jongeren specifieker gesproken worden over de invulling van het onderwijs. Zo vinden jongeren het van belang dat de inhoud aansluit bij hun leefwereld en toepasbaar is op hun dagelijks leven. Zo noemen jongeren in het onderzoek van De Boer als voorwaarde voor het bezoeken van een kerkelijke bijeenkomst dat het onderwerp hen aanspreekt. In het onderzoek van Roeland noemen jongeren onderwerpen als identiteit, zelfontwikkeling, zelfontplooiing, het accepteren van jezelf en relaties als interessant. In het onderzoek 'Losing Heart' noemen jongeren als belangrijke onderwerpen: mentale gezondheid, zelfvertrouwen, seks, relaties en andere geloven. Uit hetzelfde onderzoek blijkt eveneens dat in kerken niet regelmatig over deze onderwerpen gesproken wordt.

Concreet betekent dit dat evangelisatieinitiatieven inspirerende en diepgaande inhoud moeten aanbieden die afgestemd is op de interesses van jongeren.

Evangelisatie binnen een gemeenschap

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de spirituele zoektocht van jongeren de nadruk legt op het individu. Dat betekent niet dat ze hun religie individueel willen beleven. Gemeenschap is juist belangrijk voor jongeren. Allereerst blijkt uit het onderzoek van Bruin en Koekkoek dat geen van de ondervraagde jongeren zich uit zichzelf is gaan verdiepen in het christendom. Bij ieder stond contact

¹⁴³ Reppenhausen, *Contemporary Theological Discourse on Evangelism*, p.58.

met een christen aan het begin van hun bekering. Gesprekken zijn voor jongeren belangrijk. In het onderzoek van Youth for Christ geeft 51% van de jongeren aan dat wanneer hun vrienden vertellen over Jezus dit verandert hoe zij naar God kijken. Het is daarom belangrijk dat jongeren bij een evangelisatieinitiatief contacten kunnen leggen met zowel leeftijdsgenoten als volwassenen.

Verder noemen christelijke jongeren dat zij het prettig vinden om bij een groep te horen. Zij geven aan dat het moeilijk, in sommige gevallen zelfs onmogelijk, is om alleen te geloven. Jongeren vinden het belangrijk dat ze zich thuis voelen bij een kerk en ze gezien en gewaardeerd worden. Het belang van een goede, eerlijke en liefdevolle sfeer wordt herhaaldelijk genoemd. Anderzijds zorgden in sommige gevallen nare sociale ervaringen, zoals niet betrokken worden, teleurgesteld raken in het leiderschap en veroordeeld en niet gezien worden ervoor dat jongeren de kerk niet langer bezoeken. In het theologisch kader is het belang van de christelijke gemeenschap beschreven. Dit attenderende concept kan vanuit het godsdienstpedagogisch onderzoek bevestigd worden.

Evangelisatie als gemeenschappelijk proces

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat jongeren betrokken willen worden en een taak willen krijgen binnen de christelijke gemeenschap. Ze willen gezien worden als volwaardige leden. Perrin schrijft: 'Raised with pupil-centred learning and used to adult attention, Millennials anticipate being listened to. (...) Consequently, they are unwilling merely to observe or comply, they want to join in and voice their ideas'.¹⁴⁴ Wanneer jongeren niet hun verhaal kunnen delen, ze niet betrokken worden en er geen ruimte is voor hun inbreng, zijn zij sneller geneigd de gemeenschap te zien als autoritair, intolerant en onderdrukkend. Jongeren moeten daarom de kans krijgen om binnen een evangelisatieinitiatief mee te denken en zich betrokken te weten.

Evangelisatie als vrijblijvende verplichting

Hoewel jongeren enerzijds graag bij een gemeenschap willen horen en een actieve rol willen krijgen, is er anderzijds in de verschillende onderzoeken een bepaalde terughoudendheid zichtbaar. Allereerst blijkt uit het onderzoek 'Rooted in Church' dat het voor jongeren niet ongewoon is om een periode de kerk minder te bezoeken, maar zich wel betrokken te weten. Ze zouden graag zien dat christelijke gemeenschappen een ruimere definitie van betrokkenheid handhaven. Daarnaast blijkt uit verschillende onderzoeken dat jongeren terughoudend zijn om zich voor een langere tijd vast te leggen. 'Ik kom als ik me niet te lang vastleg, maar per keer kan kijken of ik kom', werd in het onderzoek van De Boer genoemd als voorwaarde om een kerkelijke bijeenkomst te bezoeken. Jongeren willen graag meedoen en meedenken, maar het liefst vrijblijvend en projectmatig. Concreet is het daarom belangrijk dat jongeren de kans krijgen om tijdelijk een christelijke gemeenschap te bezoeken en projectmatig deel te nemen.

¹⁴⁴ Perrin, *Changing Shape*, p.11.

4 Praktijkonderzoek bij De Kwekerij

4.1 De Kwekerij

Maarten Vogelaar is sinds 2014 werkzaam bij IFES als studentenpastor-pionier in Amsterdam. Na verschillende gesprekken met studenten en het opzetten van voorgaande, kortdurende initiatieven heeft Vogelaar in 2015 samen met Guy Wijnen De Kwekerij opgericht. Sinds 2018 is De Kwekerij één van de pioniersplekken van de Protestantse Kerk Amsterdam. Aan de hand van interactieve cursussen, bloeklassen, worden in tweeënhalf uur thema's uit het leven van jongeren als rust, liefde, relaties en carrière besproken. Het doel is om deze jongeren aan de hand van persoonlijke verhalen met andere, hoopvolle perspectieven in aanraking te brengen. Om te mogen deelnemen aan de bloeklassen moeten jongeren een toegangsbewijs kopen. De prijzen variëren tussen de €7,50 voor studenten en €12,50 voor overige deelnemers.

Opvallend is dat volgens IFES 95% van de bezoekers van De Kwekerij niet-christelijk is. Een zeer hoog percentage. Dit percentage had tot gevolg dat IFES bij het opzetten van nieuwe evangelisatieinitiatieven voor studenten zich wilde laten inspireren door de praktijk van De Kwekerij. Er is echter weinig onderzoek gedaan naar of en hoe De Kwekerij evangeliseert. In dit hoofdstuk wordt het praktijkonderzoek naar De Kwekerij beschreven.

4.2 Attenderende concepten praktijkonderzoek

In de voorgaande hoofdstukken zijn verschillende elementen van jongerenevangelisatie besproken. De verschillende bevindingen zijn hieronder samengevat in theologische en godsdienstpedagogische attenderende concepten. Deze attenderende concepten geven richting aan het praktijkonderzoek. Daarnaast wordt de bevinding van het praktijkonderzoek aan deze concepten getoetst. De Kwekerij staat voor de uitdaging te evangeliseren onder een sterk gesecculariseerde doelgroep. De vraag is of deze kenmerken van evangelisatie toepasbaar zijn en recht doen aan de context waarbinnen De Kwekerij opereert.

Pedagogische attenderende concepten

1. Spiritueel geïnteresseerde jongeren blijken op zoek te zijn naar inspirerende en diepgaande inhoud. Wel is het daarbij belangrijk dat het onderwerp aangepast is aan hun interesses. Past De Kwekerij hun onderwerpkeuze aan aan de interesses van jongeren?
2. Uit onderzoek blijkt dat jongeren bij voorkeur kortdurende en vrijblijvende verplichtingen aangaan. Is er bij De Kwekerij ruimte om op projectmatige basis betrokken te zijn?
3. Jongeren willen graag meedenken en bijdragen, bijvoorbeeld door een taak op zich te nemen. In hoeverre kunnen jongeren een actieve rol vervullen binnen De Kwekerij?
4. Met name jongeren zijn steeds minder bekend met de basisconcepten van het christendom. Er kan gesproken worden van religieus analfabetisme. Veronderstelt De Kwekerij voorkennis van het christelijk geloof of zijn zij toegankelijk voor zoekende jongeren zonder voorkennis?
5. In plaats van alleen proclamatie, is het voor jongeren belangrijk dat er naar hen geluisterd wordt en er ruimte is voor hun vragen, twijfels en denkbeelden. In hoeverre wordt er ruimte geboden voor een open dialoog?

Theologische attenderende concepten

1. Geïnspireerd door 'missio Dei', zending van God, vraagt zending om een bredere definitie dan slechts het redden van zielen. Is er sprake van een holistische kijk op de missie van God?
2. Abraham beschrijft evangelisatie als een leertraject. Is er bij De Kwekerij een structuur zichtbaar waarin jongeren voor een langere tijd begeleid worden in hun geestelijke zoektocht?

3. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat gemeenschap en persoonlijke relaties van groot belang zijn als basis voor evangelisatie. Volgens Stone kunnen zoekers binnen christelijke gemeenschappen het goede nieuws proeven en ervaren. Is er bij De Kwekerij gelegenheid langdurige relaties op te bouwen tussen zoekers en christenen?
4. Root beschrijft dat evangelisatie als doel moet hebben dat mensen in contact komen met God. Ook uit de godsdienstpedagogische onderzoeken blijken spirituele ervaringen belangrijk voor de religieuze zoektocht van jongeren. Hoe wordt ruimte geboden aan momenten en ervaringen waarin God kan spreken?
5. Vanuit de literatuur van Abraham, Stone en Root is beargumenteerd dat evangelisatie niet bepaald wordt door resultaat. Christenen zijn geroepen om getrouw te getuigen, niet om effectief te getuigen. Er ontstaat echter een spanningsveld om enerzijds trouw te blijven aan het Woord en anderzijds onnodige blokkades te verwijderen en de boodschap begrijpelijk te maken voor de toehoorders. Hoe verhoudt De Kwekerij zich tot dit spanningsveld?

4.3. Praktijkonderzoek De Kwekerij

Voor dit praktijkonderzoek zijn vier bijeenkomsten van De Kwekerij bezocht. Dit betreffen drie bloeiklassen, 'Hoe ontdek je wat je wilt?' van 29 mei 2018, de bloeiklas 'Hoe vind je rust in de stad?' van 4 juni 2018 en de online bloeiklas 'Wanneer is het ooit goed genoeg?' van 11 november 2020. Verder is ook het event RESET van 1 maart 2019 bezocht. Daarnaast is gebruik gemaakt van vier verschillende interviews met oprichter Maarten Vogelaar. Ten slotte is gebruik gemaakt van voorbereidend onderzoek van Vogelaar, de bachelorscriptie van Ruth Six en artikelen van Vogelaar zelf. Op basis van de opgestelde attenderende concepten zijn deze bijeenkomsten, documenten, literatuur en interviews geanalyseerd.

4.3.1 Onderwerpkeuze

In het godsdienstpedagogisch onderzoek noemen jongeren als voorwaarde voor hun komst dat het onderwerp hen aanspreekt. Vogelaar herkent dit bij studenten: 'Deze doelgroep kiest bewust een onderwerp en heeft niet veel tijd'.¹⁴⁵ Deze observatie kan onderschreven worden vanuit het praktijkonderzoek. Bij de verschillende bloeiklassen werd een voorstelronde gehouden met daarbij de vraag waarom de deelnemers deze avond bezochten. Veruit de meeste deelnemers gaven aan aanwezig te zijn omdat zij geïnteresseerd waren in het thema van de bloeiklas. Zo noemden twee deelnemers die zich hebben opgegeven voor de bloeiklas 'Hoe ontdek je wat je wilt' dat ze net ontslag hadden genomen bij hun baan. Ze hoopten zich door middel van deze avond opnieuw te oriënteren op de arbeidsmarkt.

Voorafgaand aan het oprichten van De Kwekerij heeft Vogelaar aan de hand van een vragenlijst ruim honderd studenten gesproken.¹⁴⁶ Het doel van dit onderzoek was het leren kennen van zijn doelgroep door onder andere te vragen naar interesses en worstelingen. De studenten gaven aan dat ze vooral bezig zijn met zelfontwikkeling, relaties en hun carrière.¹⁴⁷ Aan de hand van deze gesprekken bepaalt Vogelaar deels de onderwerpen van de bloeiklassen. Vogelaar doet ook uitspraken over studenten die niet gebaseerd zijn op dit onderzoek. Zo zegt hij in een interview voor het programma Andries: 'Wat ik het mooie vind aan deze generatie is dat ze heel bewust in het leven staan, maar ze staan ook echt voor de uitdaging om hun leven zelf vorm te geven. Er zijn geen enkele kaders meer. En tegelijkertijd is er ook een belangrijke druk dat ze moeten slagen, dat ze zelf hun leven moeten vormgeven en heel veel jongeren vinden dat wel heel moeilijk'.¹⁴⁸ Vogelaar noemt in andere interviews vermoeidheid, drukte, stress, falen, keuzestress, zelfacceptatie, prestatiedruk,

¹⁴⁵ Bijlage 1, M28.

¹⁴⁶ Vogelaar, "Gelukkig worden," p.3.

¹⁴⁷ Id., p.4-6.

¹⁴⁸ Bijlage 2, M15.

liefde, eenzaamheid en vriendschappen als uitdagingen voor jongeren. Deze bevindingen zijn toegepast in de onderwerpkeuze van De Kwekerij. Geconcludeerd kan worden dat er gepoogd is de onderwerpen van de bloeklassen aan te laten sluiten bij de interesses van de doelgroep.

4.3.2 Kortdurende en vrijblijvende verplichtingen

Uit het godsdienstpedagogisch kader blijkt dat jongeren graag ruimte willen voelen om tijdelijk betrokken te blijven. De Kwekerij biedt ruimte voor dergelijke kortdurende en vrijblijvende verplichtingen. Wanneer studenten deel willen nemen aan de bloeklassen kunnen ze een toegangsbewijs kopen voor één specifieke avond en deze avond vrijblijvend bezoeken. Hoewel er een vaste structuur is van twee avonden per maand, is het goed mogelijk om één avond te bezoeken en daarna niet terug te keren. Dat dit met enige regelmaat gebeurt, blijkt uit het feit dat bij elke bloeklas veruit de meerderheid van de deelnemers aangaf voor het eerst een avond van De Kwekerij te bezoeken. Daarnaast heeft de onderzoeker bij de vier bezochte bijeenkomsten buiten de kwekers om geen van de deelnemers voor een tweede keer gezien.

De deelnemers van de bloeklassen worden wel aangemoedigd om terug te keren. Zo konden zij zich na afloop van een bloeklas inschrijven voor de nieuwsbrief en waren er folders met het jaarprogramma aanwezig. Daarnaast geeft Vogelaar aan dat er in het verleden bloeklassen zijn aangeboden als series met een gedeeld thema. Deelnemers kregen in dat geval korting wanneer zij een hele serie afnamen. Hij geeft aan dat hierdoor mensen terugkeerden en er een sterker groepsgevoel ontstond.¹⁴⁹ Het bleef echter ook mogelijk om bloeklassen die onderdeel vormden van deze serie eenmalig te bezoeken.

Samengevat kan gezegd worden dat deelnemers aangemoedigd worden om terug te keren, maar niet ontmoedigd worden om slechts eenmalig een avond te bezoeken. Bij De Kwekerij krijgen de jongeren ruimte om zelf te bepalen in hoeverre ze betrokken willen zijn.

4.3.3 Actief bijdragen

Uit het godsdienstpedagogisch kader blijkt dat jongeren graag gehoord willen worden en de mogelijkheid willen krijgen om actief bij te dragen. Binnen De Kwekerij is het voor studenten mogelijk om een actieve rol te vervullen. Dat vindt allereerst vrijblijvend plaats tijdens de bloeklassen waar deelnemers een eigen inbreng kunnen geven. Bij twee van de vier bezochte bijeenkomsten werd nadrukkelijk benoemd dat de kwekers niet veronderstelden dat zij alle antwoorden hebben, en zij juist hoopten dat er van elkaar geleerd wordt.¹⁵⁰ Bij elk van de bezochte bijeenkomsten werd nadrukkelijk aan de deelnemers gevraagd hoe zij de opdrachten hadden ervaren en werd er gevraagd naar hun ideeën over het onderwerp. Bij de bloeklas 'Hoe vind je rust in de stad?' werd aan de deelnemers gevraagd hoe zij rust ervaren en kregen zij de mogelijkheid tips uit te wisselen.¹⁵¹ Tijdens de bloeklas 'Wanneer is het ooit goed genoeg?' gaf één van de deelnemers aan moeite te hebben met de meditatieoefening. Kweker Ruben gaf niet zelf antwoord, maar vroeg de groep haar advies te geven.¹⁵² Bovendien geeft De Kwekerij studenten de mogelijkheid om inhoudelijk betrokken te raken. Onderdeel van De Kwekerij is de kweekschool. Geïnteresseerde deelnemers kunnen daar opgeleid worden tot kweker en mogen na afloop aan de slag bij de bloeklassen. Daar mogen zij het gesprek faciliteren, hebben ze interactie met de deelnemers en kunnen ze een inhoudelijke bijdrage leveren. Bij de bezochte bloeklassen waren de meeste kwekers twintigers.¹⁵³

Geconcludeerd kan worden dat studenten zowel vrijblijvend als intensief een actieve rol kunnen vervullen bij De Kwekerij.

¹⁴⁹ Bijlage 1, M28

¹⁵⁰ Bijlage 4 en 6.

¹⁵¹ Bijlage 4

¹⁵² Bijlage 6.

¹⁵³ Bijlage 1, M32.

4.3.4 Holistische missie

Binnen De Kwekerij richt men zich niet alleen op de spirituele of geestelijke noden van de doelgroep, maar is er aandacht voor de holistische mens. Vogelaar schrijft over zijn doelgroep: 'Er groeit een nieuwe generatie op van jonge mensen die [over]verhit raken in hun oprechte streven het goede te doen. Ze beginnen al moe aan het leven voordat het daadwerkelijk is begonnen. Onder de glans van mogelijkheden, talent en positiviteit val het me in Amsterdam steeds vaker op hoe vaak we spreken over vermoeidheid, drukte en stress'.¹⁵⁴ Vogelaar ziet dat veel twintigers in deze verwarrende levensfase geen plekken hebben waar ze terecht kunnen met hun vragen, terwijl ze hier wel behoefte aan hebben. Zo gaven de studenten tijdens het voorbereidend onderzoek van Vogelaar aan veel bezig te zijn met carrière, schoolprestaties, relaties en zelfontwikkeling.¹⁵⁵ Deze levensbeschouwelijke onderwerpen worden besproken tijdens de bloeiklassen. De Kwekerij hoopt een groeiplek te zijn waar jongeren middels interactieve werkvormen open en eerlijk kunnen spreken over hun strubbelingen. Vogelaar zegt: 'Ik ben ook echt een evangelist, maar dan wel evangeliseren nieuwe stijl. Ik begreep gewoon niet: waarom richten we ons niet op de bloei van jonge mensen? Op zingeving en ontwikkeling? Op de verschillende dimensies van wie iemand is? Dat we mensen helpen en begrijpen, hun talenten helpen te ontplooiën en relaties aangaan'.¹⁵⁶ De bloei van de stad en van jonge mensen wordt herhaaldelijk genoemd in de missie van De Kwekerij en komt terug in termen als 'De Kwekerij', 'bloeiklassen', 'kwekers' en 'kweekschool'.

Dat De Kwekerij een plek is waar jongeren naartoe gaan om zichzelf verder te ontwikkelen kan onderschreven worden vanuit het praktijkonderzoek. Zo noemden verschillende deelnemers bij de bloeiklas 'Wanneer is het ooit goed genoeg?' dat ze het zichzelf moeilijk maken door zich met anderen te vergelijken. Anderen lijken een mooier leven te leiden vol reizen, vrienden en carrière. Dit maakt hen onzeker. Verschillende deelnemers gaven na afloop van de bloeiklas aan zich meer bewust te zijn van wat ze zelf hebben en daar dankbaar voor te zijn.¹⁵⁷

Binnen holistische missie heeft evangelisatie een onmisbare plek. Vogelaar heeft een persoonlijke, aanvullende 'bekeringsmissie': 'Ik wil als een dienende kunstenaar nieuwsgierigheid opwekken en de weg naar het hart openen, zodat studenten de vreugde van God leren kennen'.¹⁵⁸ Vogelaar hoopt dat door ontmoetingen met christenen en de christelijke inhoud in de bloeiklassen jongeren nieuwsgierig worden naar het geloof. Uiteindelijk noemt Vogelaar dat zijn diepste drijfveer. Hij zegt: 'Voor mij is dat een belangrijk leidmotief waarom ik het werk doe wat ik doe. Ik had een aantal jaar dit werk gedaan en toen kwam toch de tekst terug van Paulus die zegt: laat u met God verzoenen. Toen realiseerde ik mij ook: ik kan mensen, jongeren, helpen met levenswijsheid, met prestatiedruk in de liefde et cetera. Ik kan er voor ze zijn. Maar ergens op een dieper niveau hebben ze toch ook God nodig'. Binnen de persoonlijke missie van Vogelaar heeft evangelisatie een plek, deze missie kan daarom gezien worden als holistisch. Deze missie wordt echter niet gedeeld door het gehele team van De Kwekerij.

4.3.5 Dialoog

Uit het godsdienstpedagogisch kader blijkt dat in een postchristelijke samenleving evangelisatie niets van doen moet hebben met dominantie, manipulatie of een autoritaire houding, maar moet bestaan uit dialoog. Een dialoog kan alleen ontstaan wanneer twee partijen bereid zijn om naar elkaar te luisteren en elkaar te zien als gelijkwaardige gesprekspartner. Gelijkheid wordt genoemd als één van de drie kernwaarden van De Kwekerij. Vogelaar keert zich af van het idee dat christenen de waarheid in pacht hebben. Vogelaar ziet dat christenen voornamelijk hun waarheid willen opleggen aan anderen terwijl veel studenten niet bij voorbaat geïnteresseerd zijn in het christendom. Evangelisten

¹⁵⁴ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs,".

¹⁵⁵ Vogelaar, "Gelukkig worden", p.10 -11.

¹⁵⁶ Bijlage 1, M3.

¹⁵⁷ Bijlage 6.

¹⁵⁸ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs,".

moeten daarom niet 'zenden' maar 'inspireren'. Vogelaar zegt daarover: 'De indruk is nu te vaak: kom naar ons, wij vertellen het jou. Het moet juist zijn: ik kom naar jou toe, ik ben bij jou te gast en mijn mening is hier te gast. Jezus zendt mensen uit, dan ben je overgeleverd aan de grillen van een ander'.¹⁵⁹ Hoewel Vogelaar de oprichter is van De Kwekerij, kiest hij bewust niet voor een machtspositie. Hij stelt zich niet op als eigenaar van de waarheid omdat hij gelooft dat niemand het monopolie heeft op God. Hij laat daarom ruimte voor andere perspectieven en wil samen met studenten op zoek gaan: 'Het moet niet zijn: ik heb jou wat te vertellen. Maar jij hebt ook wat te vertellen. En als jij ook wat te vertellen hebt, dan moeten we beiden veranderen'.¹⁶⁰ Vogelaar laat ruimte voor de opvatting dat christenen niet de enige religie aanhangen die antwoorden biedt en dat zij zelf ook kunnen leren.

Daarnaast kan een gelijkwaardige dialoog alleen plaatsvinden als er ruimte wordt geboden aan de ander om te spreken. Bij De Kwekerij gebeurt dit allereerst door ruimte te laten voor de andere leden van het team van De Kwekerij en de kwekers. Belangrijk om te benadrukken is dat dit team niet volledig bestaat uit christenen. Vogelaar heeft De Kwekerij opgericht met Guy Wijnen, een atheïst. Daarnaast is 75% van de kwekers niet christelijk. Hoewel is afgesproken dat bij elke bloeiklas minimaal één christen aanwezig is, maken de overige kwekers volwaardig deel uit van het team.¹⁶¹ Ook zij presenteren de inhoudelijke delen van de bloeiklas, delen levenswijsheid en zijn na afloop beschikbaar om met de deelnemers in gesprek te gaan. In sommige gevallen wordt er zelfs ruimte geboden aan andere geloven. Zo werd bij de bloeiklas 'Hoe vind je rust in de stad' een boeddhistische monnik geciteerd en werd er herhaaldelijk verwezen naar yoga en mindfulness.¹⁶² Vogelaar noemt verder als voorbeeld het 'mestival' waar een boeddhistische spreker een lezing hield.¹⁶³ Daarnaast werd tijdens de bloeiklassen ruimte geboden aan het perspectief van de deelnemers. Vogelaar geeft aan dat de term 'kwekers' bewust is gekozen ten opzichte van de term 'trainer'. De term 'kweker' laat volgens hem gelijkheid zien en geeft 'een stukje ontspanning'.¹⁶⁴ Deze gelijkheid tussen kwekers en deelnemers is niet alleen theorie, maar werd ook zichtbaar tijdens het praktijkonderzoek. Bij de drie bezochte bloeiklassen werd telkens begonnen met een persoonlijk verhaal van één van de kwekers. Daarin uitten zij hoe zij zelf hebben geworsteld of nog steeds worstelen met het thema. Tijdens de bloeiklas 'Wanneer is het ooit goed genoeg?' noemde kweker Ruben dat hij al een tijd zonder werk zit en zich daar soms voor schaamt. Hij gaf aan dit bewust te benoemen om een sfeer van kwetsbaarheid te creëren.¹⁶⁵ Vogelaar geeft eveneens aan dat deze persoonlijke verhalen belangrijk zijn om de deelnemers duidelijk te maken dat ze niet alleen zijn en hen te motiveren om open en eerlijk te zijn.¹⁶⁶

Anderzijds bestaat een dialoog niet alleen door naar de ander te luisteren, maar ook door zelf te spreken. Vogelaar merkt op dat juist doordat hij ruimte biedt aan andere perspectieven, er ruimte ontstaat voor het christendom. Het christendom wordt zo één van de verschillende mogelijke perspectieven. Vogelaar zegt over het uitnodigen van de boeddhistische spreker tijdens het 'mestival': 'Tegelijkertijd, door die openheid mag ik zelf ook een workshop maken met mijn verhaal. Dan kun je niet beticht worden van 'zieltjeswinnerij'.¹⁶⁷ Omdat er ruimte wordt geboden aan iedereen, is De Kwekerij ook inclusief naar het christendom. Vogelaar beschrijft dit kort: 'Er is veel openheid. Iedereen kan iets delen dus een christen mag ook iets delen'.¹⁶⁸ Concreet krijgt het

¹⁵⁹ Id. M24.

¹⁶⁰ Id., M4.

¹⁶¹ Bijlage 1, M12.

¹⁶² Bijlage 4

¹⁶³ Bijlage 1

¹⁶⁴ Bijlage 1, M5.

¹⁶⁵ Bijlage 6

¹⁶⁶ Bijlage 1, M15.

¹⁶⁷ Id., M20.

¹⁶⁸ Id. M19.

spreken vanuit het christendom in theorie vorm doordat er in elk kwekersteam minstens één christen zit. Hoewel de avonden over algemene onderwerpen gaan, hebben zij ruimte om te delen van hun eigen geloof of om levenswijsheid van christenen te gebruiken. Vogelaar noemt bijvoorbeeld dat hij tijdens een bloeiklas over liefde Søren Kierkegaard en Henri Nouwen heeft geciteerd.¹⁶⁹ Vanuit het praktijkonderzoek is de theorie niet volledig te onderschrijven. Bij de bloeiklas ‘Hoe vind je rust in de stad?’ was geen christen aanwezig. Tijdens twee van de vier bijeenkomsten werd geen enkele verwijzing naar het christendom gemaakt. Vogelaar geeft aan dat hij moet verdedigen waarom hij iets van het geloof inbrengt. Hij voelt zich soms geremd in wat hij wel en niet kan zeggen en hij kiest zijn woorden zorgvuldig uit.¹⁷⁰ Het praktijkonderzoek onderschrijft dit en toont aan dat er niet elke avond christelijke inhoud wordt geboden.

4.3.6 Religieus analfabetisme

In het theologisch en godsdienstpedagogisch kader blijkt dat steeds meer jongeren geen voorkennis hebben van het christelijk geloof. Dit zogenaamde ‘religieus analfabetisme’ herkent ook Vogelaar bij studenten. Zo geeft Vogelaar aan dat hij bewust nauwelijks direct spreekt over God en het geloof omdat hij ervan overtuigd is dat dergelijke concepten ‘voor veel mensen echt van een andere planeet komen’.¹⁷¹ Hij noemt dat jongeren geen vormen hebben waarin ze zichzelf kunnen begrijpen als religieus omdat ze dit niet geleerd hebben.¹⁷² Hij zegt: ‘Ik voel me heel vaak stamelen en stotteren. Hoe ik die grote woorden van verzoening (...) of genade of de liefde van Jezus, hoe ik dat moet uitleggen. Dan zie ik, hoor ik letterlijk dat jongeren daarbij afhaken’.¹⁷³ Daarnaast merkt Vogelaar dat te snel direct spreken over God door verkeerde associaties vaak meer kwaad doet dan goed en dat religieuze taal ‘beladen is met levensernst, grootse concepten en morele oordelen’.¹⁷⁴ Vogelaar zoekt daarom naar een ‘nieuwe taal’, een opener en inclusiever taalgebruik zonder christelijk jargon. Tijdens het praktijkonderzoek werd nauwelijks over God gesproken. Bij de vier bezochte bijeenkomsten werden de woorden ‘God’, ‘Jezus’ of ‘Geest’ niet genoemd. Zo las Vogelaar Psalm 39 voor uit de Willibrord Vertaling tijdens het event RESET. Hij liet daarbij het woord ‘HEER’ weg.¹⁷⁵ Daarnaast sprak kweker Sara tijdens de bloeiklas ‘Wanneer is het ooit goed genoeg?’ over dankbaarheid. Ze noemde dat dankbaarheid een emotie kan zijn, maar ook een relationele ervaring. Dankbaarheid ontstaat in dat geval omdat je het niet zelf verdiend hebt, maar omdat je iets of iemand dankbaar bent. Dit lijkt een subtiele verwijzing naar een hogere macht, maar dit wordt niet uitgesproken.¹⁷⁶ Binnen deze ‘nieuwe taal’ worden christelijke concepten toegankelijk gemaakt. Zo noemt Vogelaar dat studenten niet op zoek zijn naar God, maar wel naar rust en zingeving. In het interview met Knevel zegt Vogelaar: ‘Dus heel concreet: we hebben een cursus ontwikkeld van ‘Hoe vind je rust? en dan introduceren we eigenlijk het thema sabbat. (...) Dat je een rustdag houdt, dat spreekt jongeren eigenlijk ontzettend aan (...). Dan probeer ik uit te leggen: het is natuurlijk nog mooier als je dat doet voor een ander, namelijk voor God’.¹⁷⁷ Tijdens het bezochte event RESET sprak Vogelaar op deze manier over rust. Daarbij werden religieuze termen als sabbat, het sabbatsjaar en het jubeljaar niet geschuwd. Hoewel Vogelaar christelijk jargon gebruikte, veronderstelde hij geen voorkennis van deze concepten en legde hij deze termen op een toegankelijk manier uit. Daarnaast maakte hij het christendom toepasbaar voor studenten door hen bijvoorbeeld de vraag te stellen wat zij los mochten laten dit jaar.¹⁷⁸ Ditzelfde was zichtbaar bij de online bloeiklas ‘Wanneer is het ooit goed

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Bijlage 1, M.12.

¹⁷¹ Van Ewijk, “God wil mensen zegenen via mij,” p.22.

¹⁷² Gruteke-Vissia. “De waarheid verliezen om haar te vinden.”

¹⁷³ Bijlage 2, M40.

¹⁷⁴ Vogelaar, “Christenen denken te makkelijk dat er interesse voor het christelijk geloof is.”

¹⁷⁵ Bijlage 5.

¹⁷⁶ Bijlage 6.

¹⁷⁷ Bijlage 2, M16.

¹⁷⁸ Bijlage 5.

genoeg?'. Kweker Sara vertelde over het onderzoek van de benedictijnse monnik David Steindl. Ze maakte een vertaalslag door zijn 'stop-kijk-ga' ritueel uit te leggen en deelnemers aan te moedigen dit zelf toe te passen.¹⁷⁹

Geconcludeerd kan worden dat De Kwekerij haar activiteiten toegankelijk probeert te maken voor jongeren zonder enige voorkennis van het christelijk geloof.

4.3.7 Langdurig geestelijk leertraject

Bij de vraag of De Kwekerij erin slaagt te starten waar mensen zijn en geen voorkennis veronderstelt, hoort ook de vraag of De Kwekerij vervolgens deze kennis wel aanleert. Binnen De Kwekerij kunnen jongeren in aanraking komen met het christelijk geloof, bijvoorbeeld tijdens de bloeiklassen. Wel stelt Vogelaar dat het nodig is om een vertaalslag te maken. Een voorbeeld daarvan is het eerdergenoemde event RESET waarbij Vogelaar aansloot bij een herkenbaar en voelbaar verlangen naar rust en liet zien hoe hij als christen door Bijbelse concepten als de sabbat geïnspireerd wordt. Daarnaast gaf hij de deelnemers praktische handvaten over hoe ook zij het christendom kunnen toepassen in hun leven.¹⁸⁰

Vanuit het praktijkonderzoek echter kan een verdere aanwezigheid van een geestelijk leertraject bij De Kwekerij niet volledig onderschreven worden. Naast het event RESET waar Vogelaar onomwonden sprak over het christendom, werd bij de bloeiklas 'Wanneer is het ooit goed genoeg?' de benedictijnse monnik David Steindl geciteerd en kregen de deelnemers handvaten om zijn dankbaarheidsritueel uit te voeren.¹⁸¹ Bij de bloeiklassen 'Hoe ontdek je wat je wilt?' en 'Hoe vind je rust in de stad?' werd echter geen christelijke inhoud gedeeld. Uit het praktijkonderzoek blijkt dat het christelijke aanbod van De Kwekerij wisselend is. Het praktijkonderzoek laat geen duidelijk en regelmatig geestelijk leertraject zien.

Vogelaar veronderstelt dan ook niet dat De Kwekerij een plek is waar een langdurig, geestelijk begeleidingsproces plaatsvindt. Hij is daarbij geïnspireerd door het model de 'Five Thresholds of Faith' van Don Everts en Dough Shaupp, beide werkers voor InterVarsity Christian Fellowship. Op basis van gesprekken met 2000 jonggelovigen, creëerden zij een model van vijf stadia die een ongelovige jongere doorloopt tot zijn of haar bekering. De eerste stap binnen dit model is 'from distrust to trust' gezien een bekering vaak begint met een ontmoeting met een christen die hij of zij gaat vertrouwen. Bij de tweede stap, 'from complacent to curious', ontstaat bij de jongere interesse in het christendom, de Bijbel of Jezus. De derde stap beschrijft een verandering van vrijblijvende interesse in het christendom naar de bereidheid deze kennis toe te willen passen op het eigen leven. De vierde drempel, 'from meandering to seeking', beschrijft de bereidheid om actief en doelgericht op zoek te gaan naar antwoorden, onderwijs en bovennatuurlijke ervaringen. Bij de vijfde en laatste stap gelooft de jongere en wil hij leven onder Gods heerschappij.¹⁸² Vogelaar stelt dat De Kwekerij zich met name richt op de eerste stap, het leren kennen van christenen. Ook de volgende stap binnen dit model, jongeren nieuwsgierig maken naar het christelijk geloof, gebeurt volgens Vogelaar binnen De Kwekerij. Dat kan plaatsvinden binnen de ontstane relaties, maar ook door christelijke inhoud tijdens de bloeiklassen.¹⁸³ De Kwekerij is echter niet het toneel voor het volledige geestelijke traject. Hij zegt: 'Ik denk dat er na die eerste stappen een knip moet zijn. Daarna moet een ander project beginnen. Met één-op-één gesprekken. Daar kunnen mensen kennismaken met het christelijk geloof, bijvoorbeeld [door] mensen uit [te] nodigen om naar een kerk te komen'.¹⁸⁴ Deze splitsing is voor Vogelaar een bewuste keuze. Hij wil geduldig afwachten totdat studenten nieuwsgierig worden naar meer informatie over het geloof: 'Er moet een relatie zijn voordat dat kan. Liever te lang ermee

¹⁷⁹ Bijlage 6.

¹⁸⁰ Bijlage 5.

¹⁸¹ Bijlage 6.

¹⁸² Everts & Shaupp, *Pathway to Jesus*, p.23-24.

¹⁸³ Bijlage 1, M19.

¹⁸⁴ Id. M18.

gewacht dan te kort ermee gewacht'.¹⁸⁵ Hij vreest dat wanneer er te snel gesproken wordt over het christelijk geloof studenten vroegtijdig afhaken, maar ook dat de missionaire potentie van De Kwekerij afneemt: 'Als er bij De Kwekerij veel mensen bekeerd worden en niet op die andere plek, dan zal de missionaire plek verloren gaan. Zodra je het woord 'God' noemt, verlies je je neutrale plek'.¹⁸⁶ Vogelaar is van mening dat een ander initiatief geboden moet worden aan studenten met interesse in het christendom en dat op die plek het christendom nadrukkelijker naar voren kan komen. Vogelaar is daarom naast oprichter van De Kwekerij eveneens oprichter van het initiatief Amsterdam Deugt, waar het christendom als inspiratiebron gebruikt wordt om over de liefde te leren.¹⁸⁷ Vogelaar stelt dat deze projecten sterk met elkaar verbonden zijn.¹⁸⁸ Vanuit het praktijkonderzoek kan dit niet bevestigd worden. Bij de avonden van De Kwekerij is Amsterdam Deugt niet benoemd, noch werden studenten daarvoor uitgenodigd. Hoewel er na elke avond promotiemateriaal over De Kwekerij beschikbaar was, was er geen informatie beschikbaar over Amsterdam Deugt. Ook in de online nieuwsbrieven werd hiervoor geen reclame gemaakt. Het is onduidelijk hoe deelnemers van De Kwekerij uitgenodigd worden voor Amsterdam Deugt. Dit vervolginiatief is niet onderzocht voor dit onderzoek en blijkt in oktober 2020 opgeheven.

Geconcludeerd kan worden dat De Kwekerij niet de plek is om een volledig geestelijk traject te doorlopen zoals beschreven door Abraham. De Kwekerij heeft met name als doel relaties te leggen tussen christenen en niet-christenen en studenten nieuwsgierig te maken naar het geloof. De Kwekerij kan daarom beter beschreven worden als toneel voor het eerste deel van een leertraject of een voorbereiding op een dergelijk initiatieproces.

4.3.8 Christelijke gemeenschap en relaties

Uit het godsdienstpedagogisch kader blijkt dat jongeren verlangen naar een groep waar ze gekend worden en waar ze bij horen. Dit verlangen is ook door Vogelaar gesignaleerd, hij schrijft: 'Wat ik het meest schrijnend vind, is dat er juist volop kansen zijn. Studenten/twintigers snakken naar een gemeenschap die hen helpt bij het ontwikkelen van een complete persoonlijkheid, structurele ruimte [biedt] voor rust en stilte, (...) tijd en aandacht [heeft] voor elkaar, een inspirerende proeftuin [is] met een verhaal dat je verlangens en zintuigen prikkelt'.¹⁸⁹ Vogelaar beschrijft dat jongeren behoeften hebben aan groepen waar ze open en eerlijk kunnen zijn. In zijn voorbereidend onderzoek gaf 18% van de studenten hem als tip een informele setting te creëren waar ruimte is voor kwetsbaarheid en waar men van elkaar kan leren.¹⁹⁰ In het praktijkonderzoek viel dit verlangen naar gemeenschap met name op bij de online bloeklas waar verschillende deelnemers aangaven het fijn te vinden om tijdens de coronalockdown toch contact te hebben met anderen.¹⁹¹ Ook bij de overige bloeklassen kwamen mensen alleen. Het is onduidelijk of zij De Kwekerij bezochten om contacten op te doen.

Het praktijkonderzoek laat echter weinig momenten zien waarop er relaties gelegd konden worden. Vogelaar geeft aan dat de verschillende ontmoetingen vaak plaatsvonden doordat hij na afloop aan de bar met de studenten over het thema door kon praten. Bij de bloeklassen die bezocht zijn voor dit onderzoek was daar weinig ruimte voor. Veel studenten gingen na afloop meteen naar huis. Bij de twee fysieke bloeklassen was het aanvankelijk onduidelijk waar de borrel zou plaatsvinden. De kwekers van de bloekas 'Hoe vind je rust in de stad?' trokken na afloop hun jas aan en wekten daarmee niet de suggestie te gaan naborrelen.¹⁹² Wel kregen de deelnemers bij deze avonden de mogelijkheid om hun contactgegevens achter te laten. Veel deelnemers maakten daarvan gebruik.

¹⁸⁵ Gruteke-Vissia. "De waarheid verliezen om haar te vinden."

¹⁸⁶ Bijlage 1, M.18.

¹⁸⁷ Bijlage 2, M34 en M35.

¹⁸⁸ Bijlage 1, M27.

¹⁸⁹ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs."

¹⁹⁰ Vogelaar, "Gelukkig worden," p.12-13.

¹⁹¹ Bijlage 6.

¹⁹² Bijlage 4.

Het is onduidelijk of zij later nog contact met de kwekers hebben opgenomen of dat zij terugkeerden bij activiteiten van De Kwekerij. Tijdens het event RESET stonden drie van de vier kwekers achter de bar. Gezien zij voornamelijk druk waren met een praktische taak, was er voor hen weinig ruimte om deelnemers aan te spreken. Vogelaar ging deze avond bewust de zaal rond voor een praatje. Het is onduidelijk of daar intensiever contact met één van de deelnemers is ontstaan.¹⁹³ Wat daarnaast opvalt, is dat, zoals eerder genoemd, bij de vier bezochte bijeenkomsten de onderzoeker geen van de deelnemers voor een tweede keer gezien heeft. Van de gesproken deelnemers gaf een groot gedeelte aan voor het eerst een bijeenkomst van De Kwekerij te bezoeken. Dit lijkt erop te duiden dat een aanzienlijk deel van de deelnemers bestaat uit eenmalige contacten. Vogelaar herkent deze situatie. Hij legt uit dat er vroeger een vaste groep studenten bleef terugkeren die uren bleven napraten. Dat is niet meer het geval: 'De Kwekerij heeft geen vaste gemeenschap. Het is een dynamische groep. Daardoor is er nog veel anonimiteit. Jongeren bezoeken een avond die hen interesseert, maar blijven daarna weg'.¹⁹⁴ De vrijblijvendheid heeft tot gevolg dat er geen gemeenschap ontstaat. Vogelaar voegt toe dat dit versterkt wordt door het feit dat De Kwekerij op het moment van het onderzoek geen vaste ontmoetingsplek had terwijl dit voor gemeenschapsvorming belangrijk is.¹⁹⁵ Deze plek is uiteindelijk gevonden in 'de kas' van de Protestantse Diaconie Amsterdam. Gesteld kan worden dat de omstandigheden op het moment van onderzoek niet optimaal waren. Desalniettemin laat het praktijkonderzoek zien dat, als er langdurige contacten gelegd worden, dit niet elke avond plaatsvindt.

Wanneer echter wordt gekeken naar hoe De Kwekerij evangeliseert is het belangrijk om met name de relaties tussen niet-christenen en christenen in acht te nemen. Gebaseerd op het eerdergenoemde 'Five Thresholds of Faith' model van Everts en Shaupp pleit Vogelaar voor een relationele evangelisatieaanpak. Hij zet zich af tegen een vorm waarin christenen alleen 'zenden' zonder de bereidheid de ander echt te leren kennen en in iemand te investeren. Hij schrijft: 'Tegelijkertijd merk ik hoe lastig het is om 'mijn geloofstaal' over te brengen naar hun leven. Het heeft geen tijd om te beklijven. Daarom verlang ik er sterk naar om in hun leefwereld te komen, naar hen te luisteren, samen op te trekken en te ontdekken of er meer is'.¹⁹⁶ Vogelaar hoopt dat De Kwekerij een plek is waar studenten christenen ontmoeten. Hij geeft aan dat bij elke bloeiklas minimaal één christen aanwezig is. Hoewel uit het praktijkonderzoek blijkt dat dit niet altijd gebeurt, is dit wel het beleid.¹⁹⁷ Verder ligt het percentage christenen onder de kwekers van De Kwekerij met een percentage van 25% aanzienlijk hoger dan de 17,1% van de Amsterdamse bevolking die zichzelf identificeert als Protestants of Katholiek.¹⁹⁸ Bij De Kwekerij hebben Amsterdamse studenten een grotere kans een christen te ontmoeten dan daarbuiten. Dit blijkt ook de ervaring van een bezoeker van het 'mestival' die Vogelaar vroeg waarom er zoveel christenen waren bij dit evenement.¹⁹⁹ Daarnaast omschrijft Stone de christelijke gemeenschap als een 'disciplined community of virtue' die door deugden als geduld, aanwezigheid, moed en nederigheid een alternatieve manier van leven tonen.²⁰⁰ Deze deugden zijn deels zichtbaar bij De Kwekerij. Geduld is zichtbaar doordat Vogelaar wil afwachten totdat studenten zelf interesse krijgen in het christendom in plaats van hen daar ongevraagd mee te confronteren. Ook proberen de kwekers en christenen aanwezig te zijn in het leven van studenten. Ze willen hen graag verder helpen en hen leren kennen. Daarnaast krijgt nederigheid vorm doordat kwekers zich niet boven de deelnemers plaatsen. Er is ruimte voor ieders inbreng, ook voor andersdenkenden en andersgelovigen. Daarbij is het met name opvallend dat christenen geen machtspositie voor zichzelf claimen. Ten slotte is 'common virtue' zichtbaar doordat

¹⁹³ Bijlage 5.

¹⁹⁴ Bijlage 1, M28.

¹⁹⁵ Id., M30.

¹⁹⁶ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs."

¹⁹⁷ Bijlage 1, M25 en Bijlage 4.

¹⁹⁸ CBS, "Helpt Nederlanders is kerkelijk of religieus."

¹⁹⁹ Bijlage 1, M26.

²⁰⁰ Id., p.284.

de deelnemers aangeven te groeien in dankbaarheid, rust en waardering voor henzelf en hun omgeving door de bloeiklassen.

Tegelijkertijd is 95% van de deelnemers en de overige 75% van de kwekers niet-christelijk, een hoog percentage. Daarnaast blijkt uit het praktijkonderzoek dat verschillende deelnemers niet bekend zijn met het feit dat De Kwekerij is opgericht door een studentenpastor of christelijke banden heeft. Vogelaar heeft dan ook niet de intentie om van De Kwekerij een christelijke gemeenschap te maken. Hij hoopt dat De Kwekerij een neutrale plek blijft waar iedereen ongeacht geloofsovertuiging welkom en gelijk is. Zo wordt bewust gekozen om de avonden te organiseren in algemene theaters in plaats van in een overwegend christelijke setting.²⁰¹ Volgens Vogelaar verliest De Kwekerij namelijk haar missionaire potentie wanneer het vooral uit christenen zou bestaan.²⁰² De Kwekerij is daarom geen christelijke gemeenschap zoals die beschreven wordt door Stone.

4.3.9 Spirituele ervaringen

Binnen het postmodernisme is veel waardering voor ervaring. Allereerst valt op dat er binnen De Kwekerij niet alleen ruimte is voor de rationele kant van de deelnemers, maar ook voor ervaringsgericht leren. Zo werden de deelnemers tijdens de bloeiklas 'Hoe ontdek je wat je wilt?' uitgenodigd om ergens in de ruimte te gaan staan om zo te visualiseren waar ze staan ten opzichte van hun doel.²⁰³ Bij het event RESET konden de deelnemers een ballon doorprikken waarmee ze symboliseerden af te rekenen met datgene hen tegenhoudt te 'resetten' en konden ze meedoen aan een 'nieuwjaarsduik'.²⁰⁴

Uit met name het godsdienstpedagogisch kader blijkt dat spirituele en religieuze ervaringen voor jongeren belangrijk zijn in hun religieuze zoektocht. Binnen De Kwekerij is ruimte voor spirituele ervaringen. Zo bevatten de drie bloeiklassen elk een meditatie- of visualisatieopdracht. Daarnaast kregen de deelnemers bij de bloeiklas over rust vragen aangereikt die ze zichzelf konden stellen om zich bewust te worden van hun lichaam en tijdens de bloeiklas over dankbaarheid werd het dankbaarheidsritueel van David Steindl uitgelegd.²⁰⁵ Er werd normaliserend gesproken over deze spirituele oefeningen. Zo werd tijdens de bloeiklas 'Hoe ontdek je wat je wilt' genoemd dat vast iedereen wel eens een meditatieoefening heeft gedaan.²⁰⁶

Vervolgens is er binnen De Kwekerij ruimte voor persoonlijke religieuze ervaringen. Tijdens de bloeiklassen hebben christelijke kwekers de mogelijkheid om over hun eigen religieuze ervaringen te vertellen of een religieuze bron te citeren. Vogelaar zegt daarover: [Studenten] zijn wel degelijk nieuwsgierig naar wat mij inspireert, naar wat mij drijft. Alleen ik heb geleerd, ze willen niet direct weten: ga nu geloven in God om deze en deze redenen. Ze willen weten: wat biedt dat geloof in God jou nou?'.²⁰⁷ Zo vertelde Vogelaar bij het event RESET hoe de Bijbel hem inspireert om met regelmaat rust te nemen en zichzelf de vraag te stellen wat hij dit jaar 'braak kan laten liggen'.²⁰⁸

Naast het delen van persoonlijke religieuze ervaringen, getuigenissen, probeert De Kwekerij ook ruimte te bieden aan deelnemers om ervaringen op te doen. Vogelaar stelt dat dergelijke religieuze ervaringen voor zoekers en niet-gelovigen belangrijk zijn. Hij noemt: 'Door mijn werk ben ik me er zeer bewust van geworden dat het goede nieuws allereerst gevoeld moet kunnen worden'.²⁰⁹ Vogelaar is dan ook van mening dat kerken in het algemeen meer 'uit hun hoofd moeten komen' en moeten experimenteren met nieuwe vormen zoals training, coaching en contemplatieve vormen.²¹⁰

²⁰¹ Gruteke-Vissia, "De waarheid verliezen om haar te vinden."

²⁰² Id., M18.

²⁰³ Bijlage 3.

²⁰⁴ Bijlage 5.

²⁰⁵ Bijlage 4 en 6.

²⁰⁶ Bijlage 3.

²⁰⁷ Bijlage 2. M24.

²⁰⁸ Bijlage 5.

²⁰⁹ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs."

²¹⁰ Ibid.

In de bachelorscriptie van Ruth Six over grenservaringen, die zij definieert als ‘ervaringen in het menselijk bestaan met de grens van het mogelijke door een confrontatie met de menselijke onmogelijkheid om een situatie te duiden’, is De Kwekerij onderzocht.²¹¹ Uit haar onderzoek blijkt dat Vogelaar zoekt naar een spreken over God op basis van deze ervaringen, existentiële momenten waarop iemand wordt teruggeworpen op zichzelf waardoor er openingen kunnen ontstaan voor het geloof.²¹² Vogelaar noemt hier een concreet voorbeeld van: ‘Bij een avond over richting (...) hebben we mensen voor elkaar laten knielen, daar gebeurde iets heel wezenlijks. Iemands zei dat ze toen eindelijk ging begrijpen waarom je in God zou geloven, het kan een meerwaarde hebben om te knielen voor God omdat Hij van je houdt en je tot bloei wil laten komen. Zonder die oefening had ze het nooit begrepen’.²¹³ Verder vertelt Vogelaar over studenten waarmee hij optrok die in een visioen een duidelijke roeping van Jezus ervaren of tijdens een stilteweekend voor het eerst hartstochtelijk gingen bidden.²¹⁴

Tijdens het praktijkonderzoek blijkt dit attenderende concept slecht meetbaar. Vinden er ontmoetingen met God plaats? Kan God spreken in de setting die door De Kwekerij gecreëerd wordt? Nederigheid is hierbij op zijn plaats. Het is maar de vraag of er überhaupt menselijke condities bestaan waarin het voor God onmogelijk is om te spreken. Daarom kan er slechts uitspraak gedaan worden over de intentie van de kwekers. Bij de bezochte bijeenkomsten werden er door de kwekers geen ervaringen geënceneerd binnen een religieus kader zoals hierboven beschreven door Vogelaar. Nogmaals, 75% van de kwekers is niet-gelovig, zij hebben niet de intentie om De Kwekerij een plek te laten zijn waar deelnemers een grenservaring kunnen opdoen. Daarnaast, mocht een deelnemer een grenservaring opdoen, dan is het onduidelijk of er vervolgens naar een spreken over God gezocht kan worden. Tijdens het praktijkonderzoek was er niet elke avond een christelijke kweker aanwezig. Six concludeert dan ook dat het gevaar bestaat dat persoonlijke ervaringen te particulier blijven. Door te veel openheid en diverse interpretatiekaders van de verschillende kwekers is het ingewikkeld om aan een ervaring blijvende betekenis te hechten.²¹⁵ Tenslotte valt op dat in de verschillende interviews en artikelen Vogelaar herhaaldelijk hetzelfde voorbeeld van de student die knielde noemt. Het lijkt erop te wijzen dat dergelijke religieuze ervaringen niet regelmatig voorkomen binnen De Kwekerij.

4.3.10 Spanningsveld

Zowel uit het theologisch als godsdienstpedagogisch kader blijkt dat er geen universele manier van evangeliseren bestaat. Een evangelist zal zich moeten aanpassen aan zijn of haar context. Vogelaar beschrijft meerdere situaties waarin zijn initiële aanpak mensen afschrikte. Zo ervaaarde hij toen hij mensen wilde uitnodigen voor de cursus ‘Christian Lab’, dat daar niemand op afkwam. De reacties waren: ‘Het heeft ‘christelijk’ in de naam, dus wat moet je daar als je niet christelijk bent of geen bijzondere interesse hebt?’.²¹⁶ ‘Christian Lab’ werd vervolgens omgedoopt tot ‘masterclasses over het leven’. Vogelaar zegt daarover: ‘De grap is, eigenlijk deden we precies hetzelfde, maar toen kwamen er heel veel mensen op af’.²¹⁷ Ook inhoudelijk probeert Vogelaar aan te sluiten bij zijn context door niet uit te gaan van een bestaande interesse in het christendom, maar door christelijke concepten te vertalen naar de belevingswereld van studenten en gebruik te maken van eigen ervaringen. Daarnaast gebruik hij een ‘nieuwe taal’ waarbij niet direct over God gesproken wordt.

In het theologisch kader is te lezen hoe Abraham, Stone en Root christelijke gemeenschappen die zich te veel aanpassen aan hun doelgroep waarschuwen. Zij zien voorbeelden van kerken die er alles

²¹¹ Six, “Op de grens,” p.11-12.

²¹² Id., p.35-36.

²¹³ Gruteke-Vissia. “De waarheid verliezen om haar te vinden.”

²¹⁴ Vogelaar, “Geduld heeft een prijs.”

²¹⁵ Six, “Op de grens,” p.35-36.

²¹⁶ Bijlage 1. M7.

²¹⁷ Ibid.

aan doen om mensen niet af te schrikken om zo relevant, dominant en invloedrijk te kunnen zijn. Evangelisatie vervormt in zo'n geval tot 'kerkmarketing'. De ideale balans echter tussen het weghalen van onnodige blokkades, maar geen water bij de wijn te doen, is niet altijd duidelijk of voor iedereen hetzelfde. Dit spanningsveld is duidelijk voelbaar binnen de werkzaamheden van Vogelaar en wordt zelfs letterlijk door hem benoemd wanneer hij spreekt over zijn eerste jaren als studentenpastor: 'Na een paar voorbereidingsavonden klapte het eerste initiatief. De atheïstische student vindt me niet respectvol genoeg ('je wilt me uiteindelijk gewoon bekeren') terwijl de christelijke student juist meer Bijbelstudie verwacht. Ik leg de atheïst uit dat ik hem alle ruimte wil geven, maar ook hoop dat hij en anderen tot geloof gaan komen. Moet ik dit spanningsveld loslaten en toch gewoon ouderwets evangeliseren?'.²¹⁸ Wanneer Adries Knevel Vogelaar vraagt naar zijn droom voor de komende jaren, blijkt deze droom dan ook tweeledig: 'Als je het me heel, heel eerlijk vraagt dan droom ik van twee dingen. Namelijk van heel veel jongeren die in kleine groepen eerlijk zijn tegenover elkaar en het leven onderzoeken in De Kwekerij en ook tot geloof komen en ook God leren kennen. Die laatste die is wel het sterkste nog steeds'.²¹⁹ De missie van het volledige team van De Kwekerij, studenten tot bloei brengen, deelt Vogelaar, maar hij voegt daar een persoonlijke bekeringsmissie aan toe. Deze twee missies gaan niet altijd natuurlijk samen en in sommige situaties spreken ze elkaar zelfs tegen. Vogelaar schrijft: 'Bijna alle missionaire initiatieven zoeken mensen die geïnteresseerd zijn in het christelijk geloof. We veronderstellen dat er interesse in ons product bestaat, hoogstens moeten de boodschap of [de] *marketing tools* nog wat worden aangepast. Ik kom echter weinig geïnteresseerden tegen en ik merk dat het al een hele kluit is om een gesprek op hartsniveau te voeren'.²²⁰ Tijdens zijn voorbereidend onderzoek vroeg hij studenten om advies voor zijn rol als studentenpastor. 21% van de jongeren geeft aan dat hij zijn geloof niet moet opdringen en 18% adviseert dat hij niet te veel over God moet spreken, maar juist over het leven.²²¹ De Kwekerij probeert daarom een neutrale plek te zijn die niet gedomineerd wordt door het christendom, maar waar verschillende levensovertuigingen en religies welkom zijn. Vogelaar doet dit soms met pijn in het hart zoals bij de lezing van een boeddhistische spreker. Hij geeft aan daar moeite mee te hebben omdat hij het idee heeft dat hij mensen misleidt.²²² Vogelaar geeft zelfs aan overwogen te hebben te stoppen met zijn werkzaamheden omdat hij vond dat het te weinig over God ging: 'Je wil mensen een nieuw perspectief bieden. Soms dacht ik wel eens: de stof die we bespreken heeft totaal geen diepgang. Maar dan hoorde ik van anderen: nee dit is juist goed. Als we beginnen met wat jij diepgang vindt, dan schrikken we mensen af'.²²³

Het praktijkonderzoek laat zien dat tijdens de bloeiklassen er zeer beperkt christelijk gedachtegoed wordt gedeeld waardoor deelnemers tijdens de avonden weinig met het christendom in aanraking komen. Dit is niet geheel verrassend gezien het overgrote deel van het team van De Kwekerij niet christelijk is en ook geen christelijke inhoud zal gebruiken. De christelijke visie is afhankelijk van de 25% christelijke kwekers, en mogelijk in het bijzonder van Vogelaar zelf. Daarbij noemt Vogelaar dat hij voorzichtig is met het bespreken van christelijke inhoud en hij naar zijn team goed moet onderbouwen waarom hij überhaupt iets inbrengt van het christelijk geloof.²²⁴ Dit maakt de bekeringsmissie van Vogelaar in de praktijk slecht zichtbaar.

4.4 Samenvatting en conclusie

De Kwekerij kent haar doelgroep en probeert aan te sluiten bij de interesses van studenten. In de eerste plaats past De Kwekerij het inhoudelijk aanbod aan de doelgroep aan. De thema's van de

²¹⁸ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs."

²¹⁹ Bijlage 2, M44.

²²⁰ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs."

²²¹ Vogelaar, "Gelukkig worden," p.11-12.

²²² Id., M20.

²²³ Id., M15.

²²⁴ Bijlage 2, M33.

bloeklassen zijn gebaseerd op de interesses van studenten, zoals zij die omschreven hebben tijdens voorbereidend onderzoek. Het praktijkonderzoek bevestigt dat de jongeren worstelen met deze onderwerpen en zij geven aan geholpen te zijn door de avonden. Dit kan gezien worden als onderdeel van holistische missie, gezien gepoogd wordt de invloed van het kwaad op bijvoorbeeld mentaal terrein terug te dwingen. Daarnaast probeert De Kwekerij qua organisatie en vorm aan te sluiten bij de behoeften van de doelgroep. Zo is er ruimte voor kortdurende en vrijblijvende verplichtingen. Verder is het voor studenten mogelijk om een actieve bijdrage te leveren. Dit kan als deelnemer, gezien er bij de bloeklassen gelegenheid is voor interactie, maar ook door zich op te geven als kweker. Ten slotte kunnen de studenten door interactieve werkvormen ervaringsgericht kennis opdoen. Dit sluit aan bij de postmoderne context waarbinnen deze jongeren opgroeien.

Daarnaast is onderzocht in hoeverre deelnemers van De Kwekerij in aanraking komen met het christendom. Duidelijk is dat Vogelaar een bekeringsmissie heeft, maar dat hij evangeliseert in een, door hem genoemde, 'nieuwe stijl'. Tijdens het praktijkonderzoek kwamen drie kenmerken van deze vorm van evangelisatie naar voren.

Allereerst staan ervaringen centraal binnen De Kwekerij. Tijdens de bijeenkomsten hebben kwekers de mogelijkheid om hun persoonlijke, christelijke ervaringen te delen. Daarnaast worden deelnemers bij de bloeklassen uitgenodigd deel te nemen aan spirituele oefeningen middels visualisatie- en meditatieopdrachten. Verder poogt Vogelaar christelijke grenservaringen te creëren, bijvoorbeeld door de deelnemers voor elkaar te laten knielen. Ten tweede is de evangelisatieaanpak van De Kwekerij relationeel. Vogelaar hoopt dat studenten bij De Kwekerij christenen leren kennen. Door deze ontmoetingen krijgen zij mogelijk interesse in het christendom. Hij noemt De Kwekerij een 'strategisch belangrijke' plek omdat studenten hier meer kans hebben om christenen te ontmoeten dan daarbuiten. Ten slotte stelt Vogelaar dat zijn doelgroep behoefte heeft aan een 'nieuwe taal'. Het praktijkonderzoek laat opnieuw drie kenmerken van deze 'nieuwe taal' zien. Allereerst betekent deze 'nieuwe taal' in de eerste plaats niet alleen spreken, maar ook luisteren. De kwekers 'zenden' niet alleen, maar willen leren van het perspectief van de ander. Vogelaar beschrijft De Kwekerij als een neutrale plek waar op basis van gelijkwaardigheid naar elkaar geluisterd wordt. Het christendom heeft binnen De Kwekerij daarom geen machtspositie. Daarnaast veronderstelt deze 'nieuwe taal' geen religieuze voorkennis. Vogelaar merkt dat concepten als God en geloof voor velen onbekend zijn. Bij De Kwekerij wordt dan ook niet direct over God gesproken en christelijke termen worden uitgelegd. Ten slotte worden christelijke concepten vertaald naar de belevingswereld van studenten en worden ze vertolkt naar praktische handvatten.

Voorafgaand aan het praktijkonderzoek is binnen het theologisch kader aan de hand van het werk van Abraham, Stone en Root besproken wat evangelisatie in 21^e eeuw zou moeten omvatten. Abraham beschrijft het belang van een initiatieproces waarin iemand ingeburgerd wordt in de christelijke gemeenschap. Hoewel studenten in aanraking kunnen komen met het christendom middels de inhoud van de bloeklassen en christelijke contacten, is een dergelijk initiatieproces van begin tot eind niet zichtbaar bij De Kwekerij. De Kwekerij is een plek waar studenten kennis kunnen maken met het christendom. Geïnteresseerde studenten worden uitgenodigd voor een ander initiatief, destijds Amsterdam Deugt. De Kwekerij richt zich dus slechts op het beginstadium van dit leerproces, maar ook op het stadium voorafgaand aan het initiatieproces, namelijk mensen interesseren. Ten tweede beschrijft Stone het belang van de christelijke gemeenschap voor evangelisatie. In deze door hem omschreven 'disciplined community of virtue' laat de gemeenschap een alternatieve manier van leven zien, die gestoeld is op de richtlijnen van het Koninkrijk van God. Hij noemt specifiek de deugden geduld, aanwezigheid, moed en nederigheid.²²⁵ Hoewel deelnemers binnen De Kwekerij meer kans hebben om een christen te ontmoeten dan daarbuiten en sommige door Stone beschreven deugden zichtbaar zijn, kan De Kwekerij met 95% niet-christelijke bezoekers en 75% niet-christelijke kwekers geen christelijke gemeenschap genoemd worden. Ten slotte schrijft

²²⁵ Id., p.284.

Root dat evangelisatie erop gericht moet zijn om mensen God te laten ontmoeten. Hoewel Vogelaar een voorbeeld noemt van een student die door een ervaring bij De Kwekerij meer ging begrijpen van God en het geloof, wordt ook duidelijk dat dit niet regelmatig gebeurt. Doordat De Kwekerij geen christelijke gemeenschap is, ontstaat het gevaar dat ervaringen te particulier blijven. Het interpretatiekader is te divers om blijvende betekenis te hechten aan opgedane ervaringen. Vanuit het praktijkonderzoek kan daarom gesteld worden dat De Kwekerij niet voldoet aan de kenmerken van evangelisatie zoals die beschreven zijn door Abraham, Stone en Root.

Het lijkt echter te kort door de bocht om te stellen dat De Kwekerij niet evangeliseert. Het is bijzonder dat hoogopgeleide, stedelijke jongeren in aanraking komen met iets van het christelijk geloof. Het verwijt dat het christelijk geloof nauwelijks besproken wordt binnen De Kwekerij is Vogelaar niet vreemd. Hij overwoog zelf te stoppen omdat hij vond dat er te weinig diepgang werd geboden. Hij heeft echter ook gemerkt dat niet-christelijke studenten afhaken wanneer hij spreekt over God zonder dat er een relatie is, wanneer hij alleen zendt zonder te luisteren en wanneer christenen in de meerderheid zijn. Hij stelt daarom dat deze sterk gesecculariseerde doelgroep behoefte heeft aan een nieuwe vorm van evangelisatie met meer geduld, tijd en ruimte. Wanneer de praktijk van De Kwekerij getoetst wordt aan de kenmerken van evangelisatie beschreven door Abraham, Stone en Root, blijken deze kenmerken niet toereikend voor evangelisatie onder een diep gesecculariseerde doelgroep.

5 Aanbevelingen en theologische reflectie

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal welke lessen en aanbevelingen over en voor studentenevangelisatie ontleend kunnen worden aan De Kwekerij. In de eerste paragraaf staat centraal hoe De Kwekerij zich aanpast aan de cultuur en welke lessen dit biedt. In de drie daarop volgende paragrafen staat de theorie uit het theologisch kader centraal. De evangelisatiepraktijk van De Kwekerij is getoetst aan de theorieën van Abraham, Stone en Root. Het praktijkonderzoek toonde uitdagingen aan voor evangelisatie in een postchristelijke en postmoderne samenleving die niet volledig ondervangen worden door deze theorieën. Paragraaf twee, drie en vier vormen daarom aanvullingen en kritiek op de literatuur van respectievelijk Abraham, Stone en Root. De vijfde paragraaf biedt nieuwe retoriek om De Kwekerij te kunnen typeren en te kunnen begrijpen waar zending in een postmoderne, postchristelijke samenleving om vraagt. De zesde paragraaf biedt aanvullende theologische reflectie over zending in een sterk gesecculariseerde context. De laatste paragraaf geeft een samenvatting van dit hoofdstuk.

5.1 Contextualisatie in een postmoderne en postchristelijke cultuur

5.1.1 De Kwekerij als voorbeeld van contextualisatie

De Kwekerij probeert in vorm, organisatie en inhoud aan te sluiten bij de belevingswereld van studenten. Om het evangelie begrijpelijk en relevant te verkondigen zullen evangelisten de ontvangende cultuur in ogenschouw moeten nemen en onnodige, cultuurbepaalde struikelblokken moeten verwijderen. Contextualisatie betreft de wisselwerking tussen het evangelie en de cultuur. Hoewel contextualisatie binnen de missiologie een vrij nieuw woord is, is de praktijk al zichtbaar in de Bijbel. Zo laat nieuwtestamenticus en missioloog Dean Flemming in zijn boek *Contextualization in the New Testament* zien hoe Paulus per context varieert in woordkeus, voorbeelden en beeldspraak en probeert aan te sluiten bij de specifieke taal en bestaande ideeën van de bevolking in steden als Lystre en Athene.²²⁶ Contextualisatie betekent dat het evangelie in een nieuwe cultuur gestalte krijgt en betreft daarom naast taal ook tradities, rituelen, dogma's en gebruiken. Contextualisatie werd in het verleden met name in verband gebracht met missionair werk in verre culturen. Vandaag de dag echter wordt de kloof tussen kerk en wereld in Europa steeds groter en dient men opnieuw te kijken naar hoe de verkondiging van het evangelie aan kan sluiten bij de behoeften en belevingswereld van de toehoorders.²²⁷

De Kwekerij is een voorbeeld van hoe dit concreet kan plaatsvinden voor een postmoderne, postchristelijke, jonge doelgroep. Zoals genoemd is er ruimte voor kortdurende verplichtingen, kunnen deelnemers een actieve bijdrage leveren en is er een gelijkwaardige positie voor andersdenkenden. Uit het praktijkonderzoek blijkt dat veel studenten de avonden bezoeken omdat de onderwerpen hen interesseren en zij geven aan geholpen te worden door de bloeiklassen. Ook op inhoudelijk vlak probeert De Kwekerij verbinding te zoeken met de doelgroep middels interactieve en coachende avonden waar studenten ervaringsgericht kunnen leren. De Kwekerij sluit zo aan bij de cultuur van jongeren en de concrete uitwerking kan dienen als inspiratie voor toekomstige evangelisatieinitiatieven. Naast de uitwerking is ook het proces hiernaartoe leerzaam. Vogelaar is met de studenten zelf opgetrokken en heeft hen gevraagd naar hun behoeften. Daarnaast maakt De Kwekerij gebruik van 'native speakers' gezien studenten zelf avonden mogen voorbereiden.

Niettemin zou het een gemiste kans zijn om De Kwekerij slechts te zien als inspiratiebron voor toekomstige evangelisatieinitiatieven. Ook kerkelijke jongeren groeien op in een postchristelijke en postmoderne cultuur waarin zij geconditioneerd worden. Zo geven christelijke jongeren in het

²²⁶ Flemming, *Contextualization in the New Testament*, p.69-74.

²²⁷ Paas, *Jezus als Heer in een plat land*, p.52.

onderzoek van Plomp-Rodenburg aan behoefte te hebben aan religieus aanbod dat betrekking heeft op hun levenssituatie en levensvragen.²²⁸ Uit het onderzoek van Berensen-Peppink blijkt daarnaast dat kerkelijk betrokken jongeren ruimte willen ervaren voor hun eigen mening en behoefte hebben aan dialoog binnen de kerk.²²⁹ De Kwekerij is een voorbeeld van hoe voor jongeren relevante onderwerpen besproken kunnen worden en hoe een gelijkwaardige dialoog kan plaatsvinden. Tevens blijkt uit onderzoek van de Evangelische Alliantie dat de Bijbelkennis van jongeren fragmentarisch en beperkt is en zoals eerder besproken neemt kerkgang onder deze doelgroep af.²³⁰ Het is daarom aannemelijk dat ook kerkelijke jongeren steeds minder bekend zijn met christelijk jargon. De Kwekerij laat zien hoe Bijbelse concepten vertaald kunnen worden naar jongeren met geen of weinig christelijke voorkennis. Ten slotte laat het onderzoek 'Over berg en dal' zien dat veel kerken weinig tot geen aanbod hebben voor zoekende twintigers.²³¹ Waar kerken steeds minder jongeren in de studentenleeftijd weten te bereiken, zijn studenten bij De Kwekerij bereid zelfs tegen betaling deel te nemen. Door contextualisatie op gebied van inhoud, vorm en organisatie kan De Kwekerij mogelijk een vernieuwingsimpuls geven waar ook (zoekende) jongeren in kerken behoefte aan hebben.

5.1.2 De Kwekerij als voorbeeld van het constante spanningsveld van contextualisatie

Contextualisatie betekent echter niet dat het evangelie volledig op moet gaan in de ontvangende cultuur. Het evangelie moet een kritisch tegengeluid bieden aan datgene in de cultuur wat tegen de wil van God ingaat. De Britse zendinghistoricus Walls maakt daarbij onderscheid tussen het 'indigenization-principle', daar waar cultuur en het evangelie in elkaar overgaan, en 'pilgrim-principle', daar waar trouw zijn aan het Woord vraagt om af te wijken van de inheemse cultuur.²³² Flemming spreekt in ditzelfde verband over respectievelijk 'at-homeness' en 'prophetic transformation'.²³³ Grof geschetst wordt gesteld dat evangelieverkondiging zich moet aanpassen aan de ontvangende cultuur, maar dat de kern van het evangelie niet mag worden aangetast. Verschillende theologen hebben pogingen gedaan om deze grens in kaart te brengen. Walls stelt echter dat het lastig is een universele kern te formuleren waar het christendom van elke tijd en elke plaats aan moet voldoen, omdat elk van deze voorwaarden op hun beurt cultuurbepaald zijn. Hij schrijft: 'It is not easy to state this coherence in propositional or creedal form, for extended creedal formulation is itself a necessary product of a particular Christian culture'.²³⁴ Het is dus niet eenvoudig vast te stellen wanneer het evangelie te cultuurgebonden conservatief wordt verkondigd of wanneer men juist dreigt te vervallen in relativisme en syncretisme. Missioloog Gerrit Noort schrijft: 'Lokale verworteling van het evangelie (inculturatie) is niet verkrijgbaar zonder de daarbij behorende wisselwerking van culturen (acculturatie). Zendingen die met deze maatschappelijke mechanismen onvoldoende rekenen, raken onvermijdelijk teleurgesteld. Zending beweegt zich nu eenmaal per definitie op het snijvlak van syncretisme'.²³⁵

Zoals beschreven is dit spanningsveld bij De Kwekerij duidelijk zichtbaar. Enerzijds geeft Vogelaar aan dat hij een bekeringsmissie heeft en studenten wil oproepen zich met God te verzoenen. Anderzijds merkt hij dat wanneer hij zich niet aanpast, hij geen geduld heeft en hij niet werkt vanuit relatie, studenten zijn boodschap niet ervaren als relevant en afhaken. De Kwekerij laat de kosten zien van contextualisatie. Vogelaar vindt zijn werkzaamheden soms moeilijk te verantwoorden naar zijn achterban en heeft overwogen te stoppen omdat hij diepgang miste. Tegelijkertijd is dit een reëel beeld van contextualisatie. Wanneer christenen bij De Kwekerij in de meerderheid zouden zijn en zij voor zichzelf een bevoorrechte positie zouden claimen, hebben zij meer controle en kunnen zij de

²²⁸ Plomp-Roodenburg, "Betrokken bij de preek," p.19.

²²⁹ Berensen-Peppink, "Toegewijd aan twintigers?," p.55-56.

²³⁰ Van der Toorn, "Bijbelkennis bij jongeren."

²³¹ Van der Meulen, Berensen-Peppink en Sietsma, "Over berg en dal," p.31.

²³² Walls, *The Missionary Movement in Christian History*, p.7-9.

²³³ Flemming, *Contextualization in the New Testament*, p.23

²³⁴ Walls, *The Missionary Movement in Christian History*, p.23.

²³⁵ Noort, *Contextualisatie als verwarrende ontmoeting*, p.127.

bloeklassen klassieker christelijk invullen. Tegelijkertijd is de kans groot dat minder studenten zich in dat geval aangesproken zullen voelen door de bloeklassen. De Kwekerij laat veel ruimte voor de behoeften van de doelgroep en komt daarbij zelf vrij van oude vormen van het christendom. Hoewel vrijheid aantrekkelijk klinkt, laat praktijk van De Kwekerij zien dat contextualisatie een pijnlijk afscheid kan zijn, waarin de bekende culturele vorm van het westerse christendom ook door de evangelisten losgelaten moet worden. De Kwekerij laat zien dat evangelisatie niet zonder contextualisatie kan, maar dat dit proces ingewikkeld, verwarrend en pijnlijk kan zijn.

5.2 Toepasbaarheid van Abraham in een postchristelijke en postmoderne context

Zoals beschreven in hoofdstuk 4 voldoet de praktijk van De Kwekerij niet aan de definitie van evangelisatie zoals die beschreven wordt door William Abraham. Zijn voornaamste boodschap is dat evangelisatie een geleidelijk proces moet zijn waarin iemand langzaam ingewijd wordt in het christendom. Bekering zien als een proces is mogelijk nog relevanter geworden in de huidige postchristelijke samenleving. Tegelijkertijd is *The Logic of Evangelism* door Abraham in 1989 in de Verenigde Staten geschreven. Het boek is ontstaan in een context van dertig jaar geleden, in een samenleving die tot op de dag van vandaag niet als postchristelijk kan worden beschreven.²³⁶ De context van Abraham destijds en huidige Europese, stedelijke, postchristelijke jongeren liggen dermate uiteen dat het werk van Abraham niet het volledige proces van evangelisatie onder deze doelgroep kan beschrijven. Uit het praktijkonderzoek bij De Kwekerij volgen twee belangrijke aanvullingen op zijn werk.

Allereerst, hoewel Abraham een pleidooi doet voor een uitgebreid en langdurig initiatieproces en daarbij ageert tegen de denkwijze dat evangelisatie ophoudt na een bekering en lidmaatschap, vraagt evangelisatie in de hedendaagse, postchristelijke cultuur een nog omvattender proces. Abraham heeft zich laten inspireren door het vroegkerkelijke catechumenaat, dat echter gebaseerd is op vooronderstellingen die in de huidige cultuur niet meer zichtbaar zijn. Dit vroegkerkelijke catechumenaat vormde een langdurig leertraject waarin geïnteresseerden meer konden ontdekken van het christendom en men toewerkte naar een doop. Zoals uit het godsdienstpedagogisch kader echter blijkt, zijn jongeren terughoudend om zich voor een langere tijd vast te leggen. Belangrijker nog, het initiatieproces van Abraham veronderstelt dat mensen überhaupt bereid zijn te beginnen aan een christelijk leertraject. Het is zeer de vraag of deze veronderstelling in de huidige samenleving reëel is. Vogelaar noemt dat veel missionaire initiatieven uitgaan van een interesse in het christendom onder niet-christenen. Hij is tijdens zijn werkzaamheden weinig geïnteresseerden tegengekomen.²³⁷ Predikanten en betrokkenen bij 'The Crowded House', een pioniersplek in het Engelse Sheffield, Tim Chester en Steve Timmis deden eenzelfde conclusie: 'Als we mensen zouden kunnen rangschikken op een schaal van één tot tien, afhankelijk van hun interesse in het evangelie (één betekent geen interesse en tien betekent de beslissing om Christus te volgen), dan zouden we ontdekken dat veel evangelisatiemethoden ervan uitgaan dat de meeste mensen ongeveer op acht zitten. (...) maar zeventig procent van de ongelovigen zit op één of twee, niet op acht. We moeten een manier vinden om het evangelie uit te leggen aan mensen die zich op punt één en twee van de schaal bevinden'.²³⁸ Evangelisatie in een postchristelijke maatschappij vraagt om een initiatief dat bij het begin begint, en daarom voorafgaat aan het leerproces dat Abraham beschrijft. De huidige context waarin veel jongeren religieus analfabeet zijn, geen christelijke voorkennis hebben en nauwelijks christenen kennen, vraagt om initiatieven voor jongeren waar nieuwsgierigheid naar het christendom gewekt kan worden. Deze nieuwsgierigheid is namelijk geen gegeven. Bij De Kwekerij

²³⁶ Lipka, "A closer look at America's rapidly growing religious 'nonnes'."

²³⁷ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs."

²³⁸ Chester & Timmis, *Midden in het leven*, p.143.

komen studenten in aanraking met christenen, horen ze persoonlijke geloofsgetuigenissen en wordt dit geloof naar hun leefwereld vertaald. Hoewel De Kwekerij dus niet het toneel is voor een volledig leerproces, is dit een voorbeeld van een voorbereidend proces dat van groot belang is in de huidige context.

Ten tweede, hoewel Abraham dit niet letterlijk schrijft, impliceert hij dat het inwijdingsproces plaatsvindt op één plek en van begin tot eind beheerd kan worden. De moderne stadssamenleving is echter fluïde. Het is voor studenten gebruikelijk om regelmatig te verhuizen en zich kortdurend ergens aan te sluiten. Uit het onderzoek van De Jong blijkt deze trend ook onder kerken zichtbaar, gezien stadskerken twintigers maar een paar jaar onder hun hoede hebben.²³⁹ Het is niet vanzelfsprekend dat een kerk of evangelisatieinitiatief jarenlang kan optrekken met een jongere. Een leertraject van een twintiger verloopt fragmentarisch, wordt soms onderbroken en speelt zich op verschillende plekken af. Evangelisatie onder postmoderne, postchristelijke, stedelijke jongeren vraagt daarom om een vrijblijvender en flexibeler traject dan Abraham beschrijft. De Kwekerij biedt ruimte aan het feit dat men op verschillende momenten in een geestelijke reis verschillende behoeften heeft. Vrijblijvend kunnen studenten instappen, tijdelijk afhaken en vervolgens weer aanhaken. Verder kunnen zij uitgenodigd worden voor andere initiatieven wanneer zij na een periode meer interesse in het christendom ontwikkelen.

5.3 Toepasbaarheid van Stone in een postchristelijke en postmoderne context

In het theologisch kader is te lezen hoe Stone de christelijke gemeenschap ziet als het evangelisatiemiddel bij uitstek. Met een percentage van 25% christenen in het kwekersteam en 5% van de bezoekers, kan De Kwekerij geen christelijke gemeenschap genoemd worden en voldoet daarmee niet aan de voorwaarden van evangelisatie volgens Stone. Het werk van Stone staat niet op zichzelf en kan geschaard worden onder neo-anabaptistische literatuur. Het anabaptisme verwijst naar een beweging uit de 16^e eeuw die een radicale hervorming van de kerk nastreefde. Theologen die zich door deze stroming laten inspireren, presenteren de kerk als 'tegencultuur', een gemeenschap die zich onderscheidt van de wereld door radicale navolging van Jezus. Aan de hand van het werk van Stefan Paas zijn kanttekeningen te plaatsen bij deze denkwijze in het algemeen en bij de toepasbaarheid hiervan op een postchristelijke samenleving.²⁴⁰

Allereerst is het model vaak gestoeld op een onrealistische, dualistische kijk op de relatie tussen kerk en wereld. Binnen het model van Stone wordt de kerk met haar deugden tegenover de wereld geplaatst. Er bestaat echter geen algemeen, cultuurloos christendom. Een kerk bestaat uit mensen die geconditioneerd zijn door hun cultuur, waardoor een kerk onmogelijk volledig los kan staan van de cultuur. Verder beschrijft Paas hoe dit model het belang van de cultuur voor de kerk over het hoofd ziet: 'Only if we know where we are and what is at stake here and now, can we know how these things are to be done in a 'Christian' way. In other words, it is impossible to define Christian beliefs and practices without having a thorough engagement with our context, and without reflecting on the degree to which Christians themselves are 'made' by this context'.²⁴¹ De kerk ontdekt wie zij is en wat christelijk is door zich te spiegelen aan de cultuur en te reflecteren op wat bevestigd en juist bekritiseerd moet worden. Ten slotte is geen enkele cultuur volstrekt demonisch. Neo-anabaptistische theologen schilderen de wereld vaak onterecht negatief af. De wereld zou vol machtsmisbruik, geweld, onderdrukking en egoïsme zitten. Gods genade is echter ook zichtbaar buiten de kerkmuren. De deugden die Stone beschrijft, kan men ook buiten de kerk ervaren. Door

²³⁹ De Jong, "Young Urban Protestants," p.44.

²⁴⁰ Paas, "The Counter-Cultural Church," p.284.

²⁴¹ Id., p.293.

vast te houden aan dit dualistische beeld van kerk en wereld stelt de kerk zich onterecht vijandig en arrogant op.²⁴²

Ten tweede ontstaat binnen dit model het gevaar dat de kerk zich door dit negatieve beeld van de cultuur afzondert van de samenleving. Paas schrijft: 'Clearly, there is no way for the counter-cultural tradition to avoid the question of Christian public discourse, of Christian participation in the world of politics, science, and the arts. Only in combination with a public discourse that is somehow influenced by Christian notions (however fragmentary), can the witness of strong, countercultural Christian communities make an impression on the world'.²⁴³ In een postchristelijke samenleving waar mensen al weinig in aanraking komen met het christendom verdwijnt de kerk zo nog verder uit het publieke domein. Wanneer een kerk ageert tegen de wereld, niet bereid is een dialoog te voeren of hun denkbeelden uit te leggen, ontstaat het risico dat zij zich ontwikkelt tot een sektarische gemeenschap.²⁴⁴

Ten derde beschrijft Paas dat de context van de anabaptisten in de 16^e eeuw fundamenteel verschilt met de postchristelijke samenleving vandaag de dag. Het anabaptisme pretendeerde geen model te zijn voor de hele kerk, maar vormde een mogelijkheid voor een intensievere, radicale variant in een nominaal christelijke wereld: 'If 'counter-cultural' means a community that opposes the cultural values of its context, the Anabaptists were not counter-cultural at all. On the contrary, they embodied an intensive form of cultural values that were almost universally endorsed if not practised. Precisely that determined the force of their witness'.²⁴⁵ Het model is bedoeld om een kritisch geluid te bieden aan een nominaal christelijke cultuur en nodigt mensen uit om een relatief kleine stap te zetten van nominaal christendom naar radicaal christendom. Dit model is daarom niet zonder aanpassingen toepasbaar op een postchristelijke samenleving, gezien mensen in dat geval uitgenodigd worden van ongeloof naar radicaal geloof. Hoewel er voorbeelden zijn van dergelijke radicale bekeringen, blijkt, zoals reeds genoemd, uit onderzoek dat een gemiddelde bekering twee tot vijf jaar in beslag neemt.²⁴⁶ Paas schrijft: 'After all, in a deeply secularized world the church cannot simply wager on sudden conversions to a radical Christianity or hope for revivals among people to whom Christianity is as alien as cricket to a Russian'.²⁴⁷ Het model van Stone mist waar Abraham voor pleit, namelijk dat tot geloof komen een proces is. Paas stelt dan ook dat het anabaptistische model voor de huidige context alleen toepasbaar is wanneer er ruimte wordt geboden aan overgangszones, zodat mensen de kans krijgen om stap voor stap te groeien in de gemeente.²⁴⁸ Daar kan aan toegevoegd worden dat deze ruimte met name nodig is voor jongeren. Zoals uit het godsdienstpedagogisch kader blijkt, bijvoorbeeld uit het onderzoek van Madge, Hemming en Stenson, hebben jongeren regelmatig geloofstwifels. Ze zijn zoekende en willen ruimte ervaren om hun vragen te stellen.²⁴⁹ Het is niet realistisch om van hen te verwachten dat zij zich van de ene op de andere dag onderscheiden van de wereld en een heilig, deugzaam leven willen leiden.

De Kwekerij past niet in het model van Stone. De Kwekerij is juist intensief verbonden met de cultuur. Zo krijgen niet-christelijke studenten de kans om een inhoudelijke bijdrage te leveren en kunnen zowel christenen als niet-gelovigen van elkaar leren. Daarnaast kunnen jongeren De Kwekerij langdurig bezoeken en mogen zij jaren de tijd nemen om christenen te leren kennen en meer van het christendom te ontdekken. Bij De Kwekerij kan het geloof langzaam ontdekt worden.

²⁴² Id., p.295-296.

²⁴³ Id., p.298.

²⁴⁴ Id., p.298-299.

²⁴⁵ Id. p.297.

²⁴⁶ Paas, *Werkers van het laatste uur*, p.34.

²⁴⁷ Paas, "The Counter-Cultural Church," p.299.

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Madge, Hemming & Stenson, *Youth on Religion*, p.87-89.

5.4 Toepasbaarheid van Root in een postchristelijke en postmoderne context

In het theologisch kader is te lezen hoe Root beargumenteert dat evangelisatie als doel moet hebben dat mensen in contact komen met de transcendente werkelijkheid, een ontmoeting met God. Ook Vogelaar is van mening dat studenten in de eerste plaats het goede nieuws moeten ervaren. Hij hoopt dat studenten bij De Kwekerij ervaringen kunnen opdoen die leiden tot openingen voor het geloof.²⁵⁰ Hoewel Vogelaar heeft meegemaakt dat dit plaatsvond binnen De Kwekerij, is er tijdens het praktijkonderzoek geen dergelijke grenservaring waargenomen. Dit leidt tot de conclusie dat spirituele ervaringen binnen een christelijk kader niet regelmatig voorkomen. Men kan concluderen dat De Kwekerij daarom niet voldoet aan de voorwaarden van evangelisatie zoals die zijn opgesteld door Root.

Root waarschuwt in zijn boek voor spiritualiteit die transcendent lijkt, maar in werkelijkheid gevangen zit in een immanent kader. Hij schrijft: 'Secular 3 might have a little place for self-created spirituality, but only as a natural and psychological choice, only as a willful or mindful way of seeking authenticity, only as something therapeutic, helping your willing mind find strength to be authentically itself. Spirituality, then, is bound to and even serves the immanent frame'.²⁵¹ Deze immanente spiritualiteit is terug te zien in het godsdienstpedagogisch kader. Zo sprak een deel van de jongeren in de onderzoeken niet over een persoonlijke God in de hemel, maar over een hogere macht en God in mensen. De Boer concludeert dat jongeren kiezen voor deze abstracte godsbeelden omdat daarin veel ruimte is voor eigen invulling. Ze beschrijft dat religie en spiritualiteit voor veel jongeren niet zozeer het zoeken zijn naar verbinding met het transcendente, maar gericht zijn op hun eigen vragen, behoeften en zoektocht naar hun identiteit.²⁵² Spiritualiteit en religie kunnen dus immanent beleefd worden. Root beschrijft echter niet de mogelijkheid dat spirituele oefeningen eveneens het immanente kader kunnen openbreken. Onderzoeker voor The Queen's Foundation Nigel Rooms heeft onderzoek gedaan naar 'The Happiness Lab', een cursus met informatiebijeenkomsten en spirituele oefeningen als meditatie, mindfulness en stilte. De cursus heeft als doel deelnemers te helpen zich gelukkiger te voelen en hen helpen te ontdekken dat ze spirituele wezens zijn in een materiële wereld.²⁵³ Voor dit onderzoek heeft Rooms de spirituele ontwikkeling van de deelnemers in kaart gebracht. Treffend voorbeeld is dat één van de acht deelnemers voorafgaand aan de cursus op de vraag of hij zichzelf zag als spiritueel persoon op een vijfpuntsschaal koos voor 1 en aan het einde van de cursus koos voor 5.²⁵⁴ 'The Happiness Lab' biedt niet exclusief christelijke inhoud. Hoe de spiritualiteit van de deelnemers ontwikkelde verschilde daarom per persoon. Eén van de deelnemers gaf aan dat hij na afloop van de cursus het gevoel had dat er een macht was die over hem waakte terwijl twee andere deelnemers zich verder wilden verdiepen in het boeddhisme. Desalniettemin concludeert Rooms: 'Finally in the survey data there is a strong increase in the participants understanding themselves as spiritual beings'.²⁵⁵

Ook bij De Kwekerij kunnen deelnemers op een laagdrempelige manier hun spirituele kant ontdekken, waardoor ruimte kan ontstaan voor de mogelijkheid van het transcendente. Vogelaar merkt op dat weinig studenten een religieus besef hebben. Hij schrijft: 'Jonge mensen hebben geen vormen meer waarin ze zichzelf kunnen begrijpen als religieus mens, dat hebben ze nooit geleerd'.²⁵⁶ Bij de spirituele oefeningen wordt geen christelijk kader gebruikt, zo werd tijdens de meditatie- en visualisatieoefeningen niet verwezen naar God, Jezus of de Heilige Geest. Desondanks kunnen studenten daar als het ware hun spirituele antennes ontwikkelen. Juist in een postmoderne

²⁵⁰ Six, "Op de grens," p.35-36.

²⁵¹ Root, *Faith Formation in a Secular Age*, p.111.

²⁵² De Boer, *Je bent jong en je wilt anders*, p.146.

²⁵³ Rooms, "Evangelism Through Happiness?," p.103 en 106.

²⁵⁴ Id. p.111.

²⁵⁵ Id. p.109.

²⁵⁶ Gruteke-Vissia. "De waarheid verliezen om haar te vinden."

samenleving waarin veel waarde wordt gehecht aan ervaring en beleving, maar tegelijkertijd in een postchristelijke samenleving waarin deze ervaringen en het leven in het algemeen immanent worden geïdentificeerd, zijn plekken waar een spiritueel bewustzijn wordt aangewakkerd van belang.

5.5 Zaaïen om te kunnen oogsten

In hoofdstuk 4 is beschreven hoe de praktijk van De Kwekerij niet volledig aansluit bij de definities van evangelisatie zoals die geformuleerd worden door Abraham, Stone en Root. Het lijkt echter een voorbarige conclusie om te stellen dat De Kwekerij niks met evangelisatie van doen heeft. Bij De Kwekerij ontmoeten studenten in een postchristelijke samenleving, misschien wel voor het eerst, christenen en hebben christenen de mogelijkheid om te getuigen van hun geloof. Vogelaar beschrijft hoe hij heeft meegemaakt dat studenten verdere interesse in het christendom ontwikkelden en sommigen zelfs tot geloof kwamen. Dit leidt daarom tot de conclusie dat het werk van Root, maar met name het werk van Stone en Abraham binnen hun definitie van evangelisatie niet berekend zijn op de doelgroep waaronder De Kwekerij werkzaam is, misschien wel de meest gesecculariseerde context van het westen.

Het werk van Stone en Abraham is met name niet volledig toepasbaar op deze context omdat ze onderschatten hoe ver de kerkelijke wereld afstaat van het leven van postchristelijke jongeren. Allereerst veronderstelt Abraham een interesse in het christendom, terwijl jongeren vaak geen enkele binding hebben met de kerk en leven in een pluriforme samenleving waarin het christendom slechts één van de vele aanbieders is op de religieuze markt. Wil de kerk hen bereiken, dan zullen zij mensen moeten ontmoeten op de figuurlijke plek waar zij zijn. Ten tweede plaatst Stone de kerk centraal in zijn definitie van evangelisatie. Echter in een postchristelijke samenleving is de kerk in de marge geraakt. Waar het vroeger gebruikelijk was om een kerk te bezoeken, uit gewoonte of bij trouwerijen of begrafenissen, is het voor steeds meer mensen heel gebruikelijk om nog nooit een kerkdienst bezocht te hebben.²⁵⁷ Toch komt het geregeld voor dat er bij het organiseren van missionaire activiteiten allereerst gedacht wordt aan mensen uitnodigen voor de kerk. Dit sluit aan bij de 'come-to-us' gedachte ook wel 'centripetal mission' genoemd.²⁵⁸ De vaak onbewuste, verouderde gedachte is dat mensen bereid zijn naar de kerk te komen wanneer het aanbod op hen aangepast is en zij worden uitgenodigd. Uit het onderzoek "Churchgoing in the UK" van Tearfund uit 2007 blijkt echter dat zeventig procent van de bevolking van Groot-Brittannië niet van plan is een kerkdienst bij te wonen.²⁵⁹ Voor deze groep is de stap naar een kerk te groot. Wil de kerk hen bereiken, dan zullen christenen hun kerk moeten verlaten en mensen letterlijk ontmoeten op de plek waar zij zijn.

Er is een subtielere lens en nieuwe retoriek nodig om De Kwekerij te kunnen typeren en te kunnen begrijpen wat hier gebeurt. Drie termen die daarbij helpend kunnen zijn, zijn 'pre-evangelisatie', 'third place' en 'narthex'.

5.5.1 'Pre-evangelisatie'

'Pre-evangelisatie' verwijst naar het proces dat zich afspeelt voorafgaand aan evangelisatie. Het veronderstelt geen interesse in het christendom of de bereidheid om een kerk te bezoeken. Het evangelie wordt niet per definitie verkondigd, er wordt slechts heel laagdrempelig contact gezocht. De evangelist sluit aan waar mensen zijn in plaats van te wachten tot deze nieuwsgierigheid en bereidheid vanzelf ontstaan. Nigel Rooms duidt het eerdergenoemde 'The Happiness Lab' als 'pre-evangelisatie'. Tijdens deze cursus wordt namelijk niet direct gesproken over God. De cursus heeft als

²⁵⁷ Murray, *Post-Christendom*, p.21.

²⁵⁸ Moynagh, *Church for Every Context*. p.4-5.

²⁵⁹ Tearfund, "Churchgoing in the UK," p.16.

doel mensen te helpen zich gelukkiger te voelen en maakt daarbij gebruik van levenswijsheid uit verschillende religies en levensbeschouwingen. Op het oog heeft het weinig met evangelisatie van doen. Tegelijkertijd weten de deelnemers dat de initiatiefnemer christelijk is, bevat de cursus ook christelijke levenswijsheid en leren de deelnemers zichzelf zien als spiritueel wezen. Daarnaast hebben de deelnemers de mogelijkheid om zich verder te verdiepen in het christendom. Dit is echter geen verplichting en deelnemers zijn vrij hun eigen religieuze zoektocht vorm te geven. 'Pre-evangelisatie' heeft daarom geen verborgen agenda en is geen verholde evangelisatie.²⁶⁰ Rooms schrijft: '[The] key hypothesis here is that if Christians can meet the population around them on their terms, open up conversation and meaningful relationships "where people are," such as with questions about how to be happy, the possibility of further movement towards Christian faith occurs without any prescription of how that movement might turn out'.²⁶¹ Pre-evangelisatie laat de mogelijkheid open voor de deelnemers om zich niet te gaan interesseren in het christendom of zich zelfs te gaan interesseren in andere geloven.

5.5.2 'Third place'

De term 'third place' wordt door de Amerikaanse stadssocioloog Ray Oldenburg geïntroduceerd in zijn boek *The Great Good Place* uit 1989. Oldenburg maakt daarbij onderscheid tussen 'first', 'second' en 'third places'. De 'first place', ook wel 'domestic space' genoemd, is iemands thuis, de private plek waar iemand slaapt en woont. De 'second place', ook wel 'civic space' genoemd, betreft iemands werk, een publieke en professionele locatie. 'Third places' ten slotte zijn plekken in de publieke ruimte zonder professionele sfeer, waar mensen naast hun huis en werk veel tijd doorbrengen. Oldenburg beschrijft 'third places' als plekken waar iedereen vrijblijvend welkom is, ongeacht sociale of economische status. Hoewel er stamgasten zijn, zijn nieuwkomers welkom. De plekken zijn vaak gemakkelijk te bereiken en mensen komen in hun vrije tijd hier op een ontspannen manier bijeen om voornamelijk te praten. Oldenburg beschrijft deze plekken ook wel als een 'home away from home'.²⁶² Voorbeelden zijn cafés, sportgroepen, buurthuizen, beauty salons, winkels en bars.²⁶³ Met name jongeren brengen hier veel van hun vrije tijd door. Voor hen is het bijvoorbeeld heel gewoon om regelmatig buiten de deur af te spreken, een vaste stamkroeg te hebben en veel tijd te besteden aan sportgroepen. De Amerikaanse theoloog Alvin Reid schrijft dat kerken hier jongeren moeten ontmoeten: 'But for this generation — the generation we are *not* reaching — we would do well to meet them where they are comfortable instead of expecting them to be available in ways we are used to using'.²⁶⁴ In een postchristelijke samenleving kunnen christenen hun kerkgebouw verlaten en mensen ontmoeten op deze 'third places'. In deze neutrale, publieke ruimten kunnen ze niet vertrouwen op christelijk jargon en hebben christenen niet de touwtjes in handen. Tijdens informele en vrijblijvende bijeenkomsten kunnen christenen en niet-gelovigen elkaar daarom op een natuurlijke manier ontmoeten en kunnen er langdurige contacten ontstaan.²⁶⁵

5.5.3 'Narthex'

Een derde beeld dat verder kan helpen om De Kwekerij te duiden is 'narthex'. Van oudsher hadden kerken een afgebakende ontmoetingsruimte waar mensen die nog geen onderdeel waren van de gemeenschap de dienst konden bijwonen. Vanuit deze tussenruimte, 'narthex', konden mensen de kerk binnentreden en kon het vermoeden naar het heilige ontstaan. De 'narthex' is de plek waar het profane overgaat in het sacrale. Een andere naam voor deze tussenruimte was daarom 'paradijs' als verwijzing naar de hof van Eden waar God, sacraal, en mens, profaan, met elkaar in harmonie leefden.²⁶⁶ Gerrit Noort stelt dat evangelisatieinitiatieven zich kunnen laten inspireren door

²⁶⁰ Rooms, "Evangelism Through Happiness?," p.114-115.

²⁶¹ Id., p.103.

²⁶² Oldenburg, *The Great Good Place*, p.42-43.

²⁶³ Carter & Warren, "Networks and Third Places are Today's Mission Field,"

²⁶⁴ Reid, "The (Thrid) Place to Reach Young Adults,"

²⁶⁵ Dansby, "What is a Third Place?," p.2.

²⁶⁶ Ibid.

‘narthexen’, door ruimten te creëren buiten de kerk waar het sacrale en profane elkaar raken. Daar kunnen vrijblijvende ontmoetingen ontstaan waarin het niet gaat om de ander te overtuigen, maar om ontmoetingen en getuigenissen. Noort schrijft: ‘In de tussenruimte is de gelovige – in gesprek met doopleerling, boeteling, pelgrim, geïntrigeerde zoeker of obstinate cynicus – zowel luisteraar als verkondiger. De *narthex* is speelruimte voor nieuwe oriëntatie, waarbij geen partij op voorhand gezag kan claimen’.²⁶⁷ Op de plek waar het sacrale en profane elkaar raken hebben beide partijen het evenveel voor het zeggen. Daardoor kan er een gelijkwaardige dialoog plaatsvinden en kan ook de christen ‘gemissionerd en gegidst worden’.²⁶⁸

5.5.4 De Kwekerij als ‘pre-evangelisatie’, ‘third place’ en ‘narthex’

De Kwekerij kan geduid worden als pre-evangelisatie. De bloeiklassen veronderstellen geen interesse in het christendom en proberen in onderwerpkeuze aan te sluiten bij de bestaande interesses van studenten. De deelnemers krijgen wel de mogelijkheid zich verder te verdiepen in het christendom. Dit kan door ontmoetingen met christenen, getuigenissen van christelijke kwekers en christelijke inhoud tijdens de bloeiklassen. De deelnemers zijn echter ook vrij dit niet te doen en zelf hun geloofsreis vorm te geven. Zo zegt Vogelaar over het gebruik van christelijke levenswijsheid: ‘Sommigen horen dat misschien helemaal niet. Zij merken dat niet op (...). Anderen reageren hier juist op en worden getriggerd’.²⁶⁹ Het team van De Kwekerij heeft het oprechte verlangen om studenten te helpen met de uitdagingen waar twintigers mee te maken krijgen. Er is dus geen verborgen agenda. Echter, aanvullend is er de mogelijkheid om meer te leren van het christendom voor geïnteresseerde deelnemers.

De Kwekerij komt daarnaast overeen met wat beschreven wordt als ‘third place’. Bij De Kwekerij zijn twintigers ongeacht sociale of economische status welkom. Naast de vaste gezichten van de kwekers waren tijdens het praktijkonderzoek elke avond nieuwkomers aanwezig. De bloeiklassen zijn ontspannen, informele bijeenkomsten waarin ruimte is voor ontmoeting en er voornamelijk met elkaar gesproken wordt. Na afloop worden borrels georganiseerd en tijdens de bloeiklassen wordt onderling contact gestimuleerd. De Kwekerij voldoet daarom aan de kenmerken van een ‘third place’ zoals die zijn opgesteld door Oldenburg. De Kwekerij biedt ruimte voor natuurlijke, mogelijk vruchtbare ontmoetingen tussen christenen en niet-gelovigen.

De Kwekerij kan tenslotte geduid worden als ‘narthex’. Een kenmerk wat ‘third places’ en ‘narthexen’ delen is dat ze een neutrale ruimte betreffen. Bij beide verlaten christenen de religieuze ruimte en begeven zij zich in het publieke domein. Daar laten christenen bewust hun machtspositie los. De Kwekerij is zo’n een neutrale plek. In de eerste plaats gezien de avonden georganiseerd worden in algemene theaters in plaats van in een kerk of een andere uitgesproken christelijke ruimte. Daarnaast is De Kwekerij bewust geen christelijke gemeenschap. Christenen zijn in de minderheid. Vogelaar noemt dat wanneer er te veel christenen bij De Kwekerij aangesloten zouden zijn, De Kwekerij haar neutrale positie zou verliezen. Hij schrijft: ‘Kerken zouden meer moeten experimenteren met principiële tussenruimtes die ook nooit een christelijke gemeenschap mogen worden. Je ziet dat ook nu weer het paradigma van pionieren is dat er toch een soort geloofsgemeenschap uit voort moet komen. Dat heb ik gelukkig buiten mijn werk kunnen houden. We hebben het echt nodig om die gelijkwaardigheid te oefenen, en dan kan dus niet het einddoel zijn dat er een gemeenschap ontstaat, dan hebben we alsnog een verborgen agenda.’²⁷⁰ Voor Vogelaar is de gelijkwaardigheid tussen christenen en niet-gelovigen van groot belang. Bij De Kwekerij kan een volwaardige dialoog plaatsvinden waarin ook niet-gelovigen een podium krijgen. Vogelaar doet dit om openheid te creëren, maar ook omdat hij van mening is dat hij als christen kan

²⁶⁷ Id. p.129.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Bijlage 1, M19.

²⁷⁰ Gruteke-Vissia. “De waarheid verliezen om haar te vinden.”

leren van een niet-gelovige.²⁷¹ De Kwekerij is daarom te beschrijven als een tussenruimte, een plek waar het profane en sacrale elkaar raken en waar beide partijen elkaar kunnen inspireren.

Het concrete voorbeeld van De Kwekerij en praktijken als 'pre-evangelisatie', 'third place' en narthex' bieden ruimte om mensen in een postchristelijke samenleving letterlijk en figuurlijk te ontmoeten op de plek waar zij zijn. De huidige samenleving die gekenmerkt wordt door religieus analfabetisme en religieuze pluriformiteit vraagt om een herbezinning op wat evangelisatie betekent en vooral waar evangelisatie moet beginnen. Evangelisatie in een postchristelijke en postmoderne samenleving biedt niet snel resultaat. Er is geen voorwerk waar op voortgeborduurd kan worden. Evangelisten moeten bij het begin beginnen. Of om nogmaals de metafoor van planten uit hoofdstuk 2 te gebruiken, er zijn in een postchristelijke samenleving weinig uitgegroeide, gevallen aren over die men nog kan oprapen. Evangelisatie in de hedendaagse context vraagt om eerst te ploegen en te zaaien voordat geoogst kan worden.

5.6 Een zaaier ging uit om te zaaien

En hij zei: 'Het is met het koninkrijk van God als met een mens die zaad uitstrooit op de aarde: hij slaapt en staat weer op, dag in dag uit, terwijl het zaad ontkiemt en opschiet, ook al weet hij niet hoe. De aarde brengt uit zichzelf vrucht voort, eerst de halm, dan de aar, en dan het rijpe graan in de aar.'

De Bijbel gebruikt regelmatig metaforen over het zaaien en groeien van gewas om te spreken over bekering en het ontstaan van geloof, waaronder dit gedeelte uit Marcus 4:26-29. Wat terugkomt in deze metaforen is dat hoewel de mens kan zaaien, hij uiteindelijk geen invloed heeft op de groei van het gewas. Geloof is een geschenk van God. Dit proces is voor mensen onzichtbaar en niet te begrijpen. Soms wordt er gezaaid, maar komt er geen oogst. Soms lijkt het zaad snel op te komen, maar stagneert de groei. Soms blijft het zaad jaren in de akker slapen, waarna het onverwacht toch opkomt. Een mens kan niks doen om een bekering te bewerkstelligen. Het is God die de wasdom geeft.

Wanneer we spreken over het resultaat van evangelisatie en over het onontkoombare spanningsveld dat ontstaat bij contextualisatie springen de woorden van Jezus in Mattheüs 13:24-30 in het oog.

Het is met het koninkrijk van de hemel als met een mens die goed zaad op zijn akker uitzaaide. Terwijl de mensen sliepen, kwam zijn vijand onkruid tussen het graan zaaien en vertrok weer. Toen het jonge gewas opschoot en vrucht begon te dragen, kwam ook het onkruid tevoorschijn. De knechten kwamen de heer des huizes vragen: "Heer, hebt u soms geen goed zaad op uw akker gezaaid? Waar komt dat onkruid dan vandaan?" Hij antwoordde: "Dat is het werk van een vijand." De knechten zeiden tegen hem: "Wilt u dat wij er het onkruid tussenuit wieden?" Hij antwoordde: "Nee, want dan zouden jullie met het onkruid ook het graan lostrekken. Laat beide samen opgroeien tot aan de oogst, dan zal ik, wanneer het oogsttijd is, tegen de maaiers zeggen: 'Wied eerst het onkruid, bind het in bundels bij elkaar en verbrand het. Breng dan het graan bijeen in mijn schuur.'

Deze gelijkenis van Jezus werpt op verschillende manieren licht op evangelisatie in een postmoderne, postchristelijke cultuur.

Wanneer de knechten van de heer ontdekken dat er onkruid tussen het goede zaad is gezaaid, willen ze tot actie overgaan. Ze willen het onkruid ertussenuit wieden. De heer verbiedt hun dit, omdat het risico bestaat dat zijn knechten daarbij het graan vroegtijdig lostrekken. De gelijkenis laat zien dat groei tijd nodig heeft. De knechten moeten geduld hebben en wachten tot de oogsttijd.

²⁷¹ Id., M4.

Vogelaar noemt in een interview dat men in de huidige cultuur, ook binnen kerken, snel resultaat wil zien. Vogelaar stelt echter dat God zich niet aanpast aan deze mentaliteit: 'Ik leer dat God niet vraagt om direct te oogsten, maar veeleer om te zaaien en af te wachten wat Gods Geest zelf doet'.²⁷² Vogelaar beschrijft dat studenten afhaakten wanneer hij te snel sprak over het geloof. Hij wil daarom eerst een relatie met iemand opbouwen en wacht geduldig voordat hij evangeliseert.²⁷³ Daarnaast wil hij wanneer een twintiger interesse toont langdurig met hem of haar optrekken vanuit de overtuiging dat het geloof een mysterie is dat langzaam ontdekt mag worden.²⁷⁴

Verder kan de evangelisatiepraktijk van De Kwekerij bij christenen tot verschillende reacties leiden. Zo is IFES enthousiast over het feit dat maar liefst 95% van de jonge bezoekers van De Kwekerij niet-gelovig is. Dit percentage heeft tot gevolg gehad dat IFES De Kwekerij voor dit onderzoek voordroeg als 'good practice' en meerdere evangelisatieinitiatieven wil oprichten naar het voorbeeld van De Kwekerij. Er zijn tenslotte voorbeelden, zij het incidenteel, van bezoekers van De Kwekerij die interesse kregen in het christendom of een bijzondere religieuze ervaring kregen. Het is echter ook mogelijk dat sommige christenen van mening zijn dat er binnen De Kwekerij niet voldoende wordt geëvangeliëerd. Zij stellen mogelijk dat de bloeiklassen meer christelijke inhoud moeten aanbieden en zijn het niet eens met het feit dat niet-gelovigen en andersgelovigen bij De Kwekerij inspraak krijgen. De Kwekerij zal door sommigen in de woorden van Stone beschouwd worden als 'kerkmarketing'. Is De Kwekerij in hun wens studenten aan te spreken hun eigen christelijke stemgeluid verloren en vervallen in relativisme en syncretisme? Nieuwe wijn vraagt om nieuwe zakken, maar is dit niet te veel water bij de wijn? De reactie van de knechten uit de gelijkenis houdt de kerk een spiegel voor. Hun reactie is begrijpelijk. Ze willen zo snel mogelijk van het onkruid af. Ze willen zo snel mogelijk onderscheid maken tussen hetgeen wat op de akker hoort en wat verbrand moet worden. De heer waarschuwt hen omdat zij op dit moment niet voldoende onderscheid kunnen maken tussen het graan en het onkruid. Ze moeten het gewas tijd geven om te groeien. Pas wanneer het oogsttijd is, zal de heer duidelijk maken wat er met het onkruid en het gewas moet gebeuren. Aan de hand van het werk van Noort werd uitgelegd dat contextualisatie een ingewikkeld proces is. Er is een constant spanningsveld waarbij de één stelt dat de evangelist zich onvoldoende aanpast aan de context en de ander stelt dat de evangelist zijn profetische geluid verliest. Noort stelt echter dat het gevaar van syncretisme onvermijdelijk is en een evangelist met dit spanningsveld moet leren leven.²⁷⁵ De woorden van Jezus maken duidelijk dat het God is die oogst. Hij beslist op Zijn tijd wat wel en wat niet bij de oogst hoort. Noort schrijft: 'Contextualisatie is zowel een maatschappelijk gegeven als een missionaire opgave. Waar grensverkeer van evangelie en andere levensbeschouwingen plaatsvindt, is syncretisme een gegeven. Het is de missionaire opgave deze dynamiek op de grens steeds opnieuw aan Christus te verbinden. Op de grens van *narthex* en sacrale ruimte, in de nabijheid van het Woord, mogen we de kwetsbare menselijke zoektocht opheffen tot God en verwachten dat Hij deze heiligt.'²⁷⁶ In de zoektocht naar de grens van contextualisatie mogen evangelisten weten dat God Zijn Koninkrijk bouwt en Hij uiteindelijk de Heer is van Zijn akker.

5.7 De Kwekerij, evangelisatie of niet?

Het praktijkonderzoek laat zien dat De Kwekerij niet voldoet aan de definities van evangelisatie zoals die zijn opgesteld door Abraham, Stone en Root. Niettemin mag het bijzonder heten dat misschien wel de sterkst gesecculariseerde groep uit het westen bij De Kwekerij christenen ontmoet en in aanraking komt met het christelijk geloof. Er kan daarom niet gesteld worden dat er bij De Kwekerij geen enkele vorm van evangelisatie plaatsvindt. Er is geconcludeerd dat het werk van Root, maar

²⁷² Ibid.

²⁷³ Gruteke-Vissia. "De waarheid verliezen om haar te vinden."

²⁷⁴ Vogelaar, "Geduld heeft een prijs."

²⁷⁵ Noort, "Contextualisatie als verwarrende ontmoeting," p.128-129.

²⁷⁶ Id., p.130.

voornamelijk het werk van Abraham en Stone gebaseerd zijn op vooronderstellingen die niet overeenkomen met een postmoderne, postchristelijke samenleving. Zo veronderstelt het leertraject van Abraham interesse in het christendom, terwijl Vogelaar deze interesse niet ervaart onder zijn doelgroep. Daarnaast plaatst Stone de kerk centraal in zijn definitie van evangelisatie, terwijl jongeren in een postchristelijke samenleving misschien nog nooit een kerk bezocht hebben. De Kwekerij richt zich op het geloofsproces dat voorafgaat aan de veronderstelde startpositie van Abraham en Stone. Root benoemt niet de mogelijkheid dat niet-christelijke, spirituele ervaringen het immanente kader kunnen openbreken. De lenzen die Abraham, Stone en Root aandragen zijn te grof om te zien wat er bij De Kwekerij gebeurt en zijn niet toereikend wanneer er gekeken wordt naar evangelisatie in een diep gesecculariseerde context.

De Kwekerij is geen initiatieproces zoals Abraham beschrijft en er vinden niet veelvuldig bovennatuurlijke ervaringen in het christelijk kader plaats zoals waar Root voor pleit. De praktijk is beter te beschrijven als 'pre-evangelisatie'. Er vinden namelijk wel ontmoetingen met christenen plaats en christelijke levenswijsheden wordt begrijpelijk en toepasbaar gemaakt voor studenten. Hoewel een verdere verdieping in het christendom geen vereiste is voor deelnemers, is deze mogelijkheid er. Deelnemers krijgen de tijd en ruimte om deze interesse te ontwikkelen. Daarnaast worden door meditatie- en visualisatieoefeningen de spirituele antennes van studenten als het ware verder ontwikkeld, waardoor zij zichzelf mogelijk gaan zien als spiritueel wezen en meer open staan voor het transcendente. Ten slotte is De Kwekerij geen kerkelijke gemeenschap zoals Stone dat omschrijft, maar een tussenruimte ergens tussen een 'third place' en 'narthex' waar studenten christenen kunnen ontmoeten op neutrale, gelijkwaardige grond.

De Kwekerij kan dienen als inspiratiebron voor andere evangelisatieinitiatieven of zelfs voor kerken wanneer het gaat om een wisselwerking tussen het evangelie en de hedendaagse jongerencultuur, ook wel contextualisatie genoemd. Tegelijkertijd maken de praktijk van De Kwekerij en de uitspraken van Vogelaar duidelijk dat het lastig is om de grens van contextualisatie te bepalen en dat er een constante angst bestaat om ontrouw te zijn aan het evangelie. Noort beschrijft dat contextualisatie een rommelig proces is en het gevaar van syncretisme onvermijdelijk op de loer ligt. Toch is het niet aan de christelijke gemeenschap om daar vroegtijdig over te oordelen. God wacht geduldig en laat onkruid en gewas samen opgroeien tot de oogst.

6. Conclusie

Dit onderzoek heeft als doel te reflecteren op de betekenis van evangelisatie onder een sterk gesecculariseerde doelgroep, in dit geval Europese, stedelijke studenten die zijn opgeleid in een postmoderne en postchristelijke maatschappij. Naar aanleiding van het onderzoek zullen de belangrijkste conclusies worden beschreven en volgen enkele aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

6.1 Beantwoording onderzoeksvragen

In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal:

Wat valt er te leren van De Kwekerij over evangelisatie onder jongeren, in het bijzonder studenten, met het oog op zending in een postmoderne, postchristelijke samenleving?

Aan de hand van de volgende deelvragen is tot een antwoord gekomen op deze hoofdvraag.

6.1.1 Wat betekent evangelisatie met het oog op zending in een postmoderne, postchristelijke samenleving?

De opkomst van een postmoderne en postchristelijke samenleving heeft diepgaand veranderd hoe de samenleving zich verhoudt tot religie. Dat is met name het geval voor evangelisatieinitiatieven zoals De Kwekerij die werkzaam zijn onder hoogopgeleide, stedelijke jongeren, vermoedelijk de meest gesecculariseerde context van het westen. Deze maatschappelijke veranderingen vragen om een nieuwe reflectie op wat evangelisatie zou moeten omvatten. In het theologisch kader is aan de hand van het werk van Abraham, Stone en Root beschreven dat evangelisatie niet kan volstaan met een eenmalige ontmoeting waarbij een korte samenvatting van het evangelie wordt verkondigd. Het theologisch kader biedt drie kenmerken van evangelisatie in een postmoderne, postchristelijke samenleving. Ten eerste kan aan de hand van het werk van Abraham gepleit worden voor een langdurig initiatieproces waarin geïnteresseerden onderwijs ontvangen en zij langzaam kunnen toetreden tot het christendom en de kerk. Zij krijgen zo de tijd de steeds groter wordende kloof tussen kerk en wereld te overbruggen. Ten tweede kan aan de hand van het werk van Stone de kerk centraal worden gezet in de definitie van evangelisatie. Stone pleit dat nieuwkomers in een deugdzame christelijke gemeenschap kunnen ervaren wat het goede nieuws in mensenlevens betekent. Ten slotte pleit Root voor het creëren van een klimaat waar mensen transcendentale ervaringen kunnen opdoen waarin God kan spreken en mensen God kunnen ontmoeten.

6.1.2 Welke kennis is er over evangelisatie onder jongeren, specifiek studenten, in een postmoderne en postchristelijke samenleving?

Het godsdienstpedagogisch kader biedt aan de hand van Nederlands en West-Europees onderzoek inzicht in de wensen en behoeften van jongeren op het gebied van evangelisatie. Allereerst valt op dat, hoewel het aantal jongeren dat zich niet identificeert met een religie stijgt, veel jongeren wel degelijk geïnteresseerd zijn in spiritualiteit. Op dit moment is er echter weinig kerkelijk aanbod voor zoekende jongeren zonder christelijke voorkennis. Daarnaast leven deze jongeren in een pluriforme samenleving waarin een groot aanbod is op de religieuze markt. Dit stelt hen in staat zelf hun religie te construeren buiten de kerk om. Deze geconstrueerde religie blijkt pragmatisch. Jongeren zoeken naar een spiritualiteit die aansluit bij hun vragen en behoeften. Dit vraagt om diepgaande, religieuze inhoud die is toegespitst op het leven van alledag waarin ruimte wordt geboden aan de inbreng, vragen en twijfels van jongeren. Verder valt op dat gelovige jongeren aangeven dat spirituele ervaringen een grote rol hebben gespeeld in hun religieuze zoektocht. Het is daarom belangrijk dat evangelisatieinitiatieven een geestelijk klimaat creëren waarin God kan werken en jongeren

transcendente ervaringen kunnen opdoen. Hoewel jongeren dus ruimte zoeken voor hun eigen individualiteit, zoeken ze tegelijkertijd naar een gemeenschap waar ze gezien en gewaardeerd worden en waar een fijne sfeer heerst. Daaraan kan toegevoegd worden dat jongeren aangeven graag door een gemeenschap betrokken te worden, door bijvoorbeeld het uitoefenen van een taak. Daar tegenover staat dat jongeren zich niet graag voor langere tijd vastleggen.

6.1.3 Hoe vindt evangelisatie plaats bij De Kwekerij?

De hierboven beschreven kenmerken van evangelisatie uit het theologisch en godsdienstpedagogisch kader dienen als attenderende concepten om de evangelisatiepraktijk van De Kwekerij in kaart te brengen. Daarbij is het belangrijk te benadrukken dat het doel van De Kwekerij volgens oprichter Vogelaar tweeledig is. Allereerst hoopt hij dat studenten bij De Kwekerij in aanraking komen met nieuwe, hoopvolle perspectieven die hen kunnen helpen bij de uitdagingen die kenmerkend zijn voor hun levensfase. Daarnaast heeft hij een 'bekeringsmissie' en hoopt hij dat studenten God leren kennen.

De attenderende concepten die voortkomen uit het godsdienstpedagogisch kader waren duidelijk zichtbaar tijdens het praktijkonderzoek. Geconcludeerd kan worden dat De Kwekerij haar context goed kent en probeert aan te sluiten bij de behoeften van studenten, zowel in vorm, organisatie als inhoud. Zo is de onderwerpkeuze van de bloeiklassen voortgekomen uit gesprekken met studenten. Verder zijn de avonden vrijblijvend, maar hebben deelnemers wel de mogelijkheid intensief betrokken te raken en is er tijdens de avonden ruimte voor ieders inbreng. Daarnaast zijn de attenderende concepten uit het godsdienstpedagogisch kader die gericht zijn op geloofsverkondiging van toepassing op De Kwekerij. Zo veronderstelt De Kwekerij geen religieuze voorkennis en worden religieuze concepten als de sabbat vertaald naar praktische handvatten voor het dagelijks leven van studenten. Tevens is het aannemelijker dat studenten bij De Kwekerij christenen leren kennen dan daarbuiten en wordt er belang gehecht aan het vormen van relaties.

Desalniettemin valt op dat de attenderende concepten die voortkomen uit het theologisch kader niet overeenkomen met de praktijk van De Kwekerij. Er is geen initiatieproces zichtbaar waarbij studenten regelmatig onderwijs ontvangen zoals beschreven wordt door Abraham. Er wordt namelijk niet direct gesproken over God, pas wanneer studenten daar zelf interesse in tonen. Daarnaast wordt er niet toegewerkt naar een doop of lidmaatschap. Studenten kunnen De Kwekerij vrijblijvend bezoeken en hoeven geen interesse te ontwikkelen in religie. Ten tweede is het merendeel van de kwekers en deelnemers niet gelovig. De Kwekerij kan daarom geen religieuze gemeenschap genoemd worden en voldoet daardoor niet aan de definitie van evangelisatie van Stone. Ten slotte onderschrijft Vogelaar het belang van religieuze ervaringen en noemt hij hiervan herhaaldelijk hetzelfde voorbeeld uit het verleden. Tijdens het praktijkonderzoek zijn echter geen grenservaringen in een christelijk kader waargenomen waardoor geconcludeerd kan worden dat dit niet regelmatig voorkomt. De Kwekerij komt daarom niet overeen met de definitie van evangelisatie van Root.

6.1.4 Hoe valt de evangelisatiepraktijk van De Kwekerij te evalueren in het licht van evangelisatie in een postmoderne, postchristelijke samenleving?

De Kwekerij is getoetst aan de attenderende concepten uit het theologisch kader. Geconcludeerd kan worden dat De Kwekerij niet voldoet aan de voorwaarden van evangelisatie zoals deze zijn opgesteld in het theologisch kader. Desalniettemin ontmoeten studenten bij De Kwekerij christenen, worden zij bekend gemaakt met christelijke concepten en kunnen zij, wanneer daar interesse voor is, uitgenodigd worden voor een initiatief waarbij nadrukkelijker christelijke inhoud naar voren komt. De conclusie is daarom niet dat er niet geëvangeliiseerd wordt bij De Kwekerij, maar wel dat de lenzen en retoriek die Abraham, Stone en Root aandragen niet toereikend zijn om deze evangelisatiepraktijk te typeren. De theorieën van met name Abraham en Stone zijn niet voorbereid op een sterk gesecculariseerde context als westerse, stedelijke, hoogopgeleide jongeren. De theorie van Abraham veronderstelt namelijk interesse in het christendom. Hoewel zijn pleidooi voor een leerproces in tegenstelling tot een eenmalige ontmoeting alleen nog maar relevanter is geworden, nemen mensen

alleen deel aan een dergelijk proces als zij interesse hebben in het christendom. Vogelaar merkt in zijn werk dat deze interesse vaak ten onrechte wordt verondersteld. Hij ziet studenten afhaken wanneer hij te snel en ongevraagd spreekt over zijn geloof, God en de Bijbel. Er kan daarom geconcludeerd worden dat de hedendaagse postchristelijke context vraagt om een evangelisatieinitiatief waar interesse in het christendom kan ontstaan. Ook het werk van Stone is deels gebaseerd op achterhaalde veronderstellingen. Hij plaatst in zijn definitie van evangelisatie de kerk centraal. In een postchristelijke samenleving is de kerk echter in de marge geraakt en uit onderzoek blijkt dat niet-christenen niet zomaar een kerk zullen bezoeken. De kloof tussen kerk en wereld wordt door Stone onderschat. Daarnaast biedt zijn evangelisatiemodel weinig ruimte voor groei en wordt van nieuwgelovigen of geïnteresseerden verwacht dat zij direct radicaal heilig en deugdzaam willen leven. In een postchristelijke wereld waarin mensen weinig voorkennis hebben van het christelijk geloof is het echter aannemelijk dat men hier tijd voor nodig heeft. Root lijkt zich meer bewust van de kloof tussen kerk en wereld en stelt daarom dat mensen in contact moeten komen met de transcendentie werkelijkheid. Hij beperkt zich daarbij echter tot religieuze ervaringen in een christelijk kader. Bij De Kwekerij doen studenten echter ook veelvuldig spirituele ervaringen op middels visualisatie- en meditatieoefeningen. In een postmoderne samenleving waarin waarde wordt gehecht aan ervaring en beleving, maar tegelijkertijd in een postchristelijke samenleving waarin deze ervaringen over het algemeen immanent worden geduid, zijn plekken waar een spiritueel bewustzijn wordt aangewakkerd van belang.

6.1.5 Welke lessen en aanbevelingen voor studentenevangelisatie kunnen hieraan worden ontleend?

Allereerst laat De Kwekerij het belang van contextualisatie zien. Contextualisatie betreft de wisselwerking tussen het evangelie en de cultuur en is nodig om het evangelie aan mensen begrijpelijk en relevant te verkondigen. De Kwekerij lijkt erin te slagen om aan te sluiten bij hun doelgroep. Studenten geven aan dat de onderwerpen hen aanspreken en Vogelaar beschrijft dat studenten geïnteresseerd zijn in hoe concepten als de sabbat en het jubeljaar hen kunnen inspireren. De Kwekerij kan daarom een inspiratiebron zijn voor toekomstige evangelisatieinitiatieven, maar ook voor kerken die aanbod willen bieden aan zoekende jongeren. Tegelijkertijd maakt De Kwekerij duidelijk dat contextualisatie inherent leidt tot een spanningsveld. In dit geval enerzijds te willen aansluiten bij de studenten en anderzijds de bekeringsmissie van Vogelaar die hoopt dat studenten God leren kennen. Aan de hand van het werk van Noort is geconcludeerd dat dit spanningsveld onvermijdelijk is en evangelisatie niet om het gevaar van syncretisme heen kan.

Ten tweede laat De Kwekerij zien dat evangeliseren onder een sterk gesecculariseerde context nieuwe uitdagingen met zich meebrengt die niet volledig ondervangen worden door de besproken literatuur uit het theologisch kader. Deze context vraagt om nieuwe retoriek om De Kwekerij te kunnen duiden. De eerste les die De Kwekerij leert is om figuurlijk te starten waar mensen zijn. De Kwekerij sluit aan bij de vragen en behoeften van de studenten. Daarbij wordt geen interesse in het christendom verondersteld. De Kwekerij kan daarom beschreven worden als 'pre-evangelisatie', gezien studenten wel de mogelijkheid krijgen om christenen te ontmoeten en zich te laten inspireren door het christendom. Dit is echter geen verplichting. Studenten blijven vrij zich niet te verdiepen en hun religieuze zoektocht kan allerlei vormen aannemen.

Daarnaast leert De Kwekerij dat het in een postchristelijke, postmoderne context belangrijk is om letterlijk aan te sluiten bij de plek waar mensen zijn, in plaats van te wachten totdat niet-gelovigen een kerk bezoeken. De Kwekerij is te typeren als een 'third place'. Het is een leerzame, maar ook informele en gezellige plek waar relaties opgebouwd kunnen worden en er voornamelijk met elkaar gepraat wordt. Daarnaast is het een neutrale plek waar iedereen welkom is waardoor er vrijblijvend vriendschappen met christenen kunnen ontstaan en studenten mogelijk voor het eerst in aanraking komen met het christelijk geloof.

Ten slotte kan De Kwekerij getypeerd worden als 'narthex', van oudsher een tussenruimte in kerken tussen het sacrale en profane. In deze tussenruimte hebben christenen het niet voor het zeggen en

kunnen ook niet-gelovigen zich uitspreken. Zo kan er een gelijkwaardige dialoog plaatsvinden en kunnen beide partijen van elkaar leren. Bij De Kwekerij is dit zichtbaar doordat christenen in de minderheid zijn en niet-gelovigen een podium krijgen.

De Kwekerij leert dat evangeliseren in een postchristelijke, postmoderne context ploegen is en zaaien. Het vraagt om geduld en er kunnen situaties ontstaan waarin het gewas meer lijkt op onkruid waardoor mensen in de verleiding komen om vroegtijdig een oordeel uit te spreken. Jezus leert echter dat God degene is die oordeelt en mensen alleen in vertrouwen kunnen zaaien.

6.2 Discussie

Ten slotte kunnen enkele kritische kanttekeningen worden gemaakt bij dit onderzoek.

Allereerst zijn de conclusies van het praktijkonderzoek, naast de observaties van de onderzoeker, voor een groot deel gebaseerd op de uitspraken van initiatiefnemer Maarten Vogelaar. Voor een mogelijk vervolgonderzoek zou het verrijkend zijn om ook andere christelijke kwekers aan het woord te laten. Het is nu onduidelijk of zijn bekeringsmissie en de specifieke visie op evangelisatie puur afhankelijk zijn van Vogelaar of dat deze breder gedragen worden. Dit is met name relevant omdat Vogelaar in juli 2020 afscheid heeft genomen van De Kwekerij. Er kan onderzocht worden in hoeverre dit het beleid en de evangelisatiepraktijk van De Kwekerij veranderd heeft en in hoeverre de visie van de nieuwe pionier Bram Kalkman verschilt met die van Vogelaar.

Ten tweede zijn tijdens het praktijkonderzoek bij De Kwekerij geen tot weinig deelnemers geïnterviewd. Wanneer er naar hun uitspraken wordt verwezen, zijn deze gedaan tijdens de bloeiklas zelf in het bijzijn van de kwekers. Het is daarom mogelijk dat zij sociaal gewenste antwoorden gaven en zij zich niet vrij voelden eerlijke kritiek te leveren. Voor een vervolgonderzoek zou het daarom relevant kunnen zijn om deelnemers van de bloeiklassen te interviewen. Daarbij kan genoemd worden dat tijdens het praktijkonderzoek voornamelijk deelnemers gesproken zijn die De Kwekerij voor het eerst bezochten. Voor een mogelijk vervolgonderzoek is het relevant om deelnemers te spreken die langer betrokken zijn bij De Kwekerij. Het zou met name interessant zijn om studenten te spreken die middels De Kwekerij verdere interesse hebben ontwikkeld in spiritualiteit of in het christendom.

Ten derde is het belangrijk om het specifieke karakter van De Kwekerij te benadrukken. De onderzoeksvraag richt zich op jongeren, in het bijzonder studenten, in een postmoderne, postchristelijke samenleving. Het praktijkonderzoek heeft zich echter beperkt tot de Amsterdamse context. Het is de vraag in hoeverre conclusies uit dit onderzoek toepasbaar zijn voor evangelisatieinitiatieven in andere steden of buiten de randstad. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op jongeren uit andere steden of juist het platteland.

Bibliografie

- Abraham, William J. *The Logic of Evangelism*. Grand Rapids: William B Eerdmans Publishing Co, 1959.
- Alma, Hans, Jacques Janssen, Jan van Lier, en Siebren Miedema. *Zin op school*. Nijmegen: KSGV, 2000.
- Ashworth, Jacinta. *Churchgoing in the UK*. Londen: Tearfund, 2007.
- Berensen-Peppink, Dorothee. "Toegewijd aan twintigers." Groningen: Protestantse Theologische Universiteit, 2013.
- Boogaard, Adrian. "Missionaire Toerusting. Onderzoek naar een eigentijdse en relevante manier van missionaire toerusting van bij IFES-Nederland aangesloten studenten." Ede: Christelijke Hogeschool Ede, 2012.
- Bosch, David J. "Evangelism: Theological Currents and Cross-Currents Today." In: *International Bulletin of Missionary Research*, (juli 1987): 98-103.
- Bosch, David J. *Transforming Mission*. Ossining: Orbis Book, 2011.
- Brann, Eva T.H. "What is Postmodernism?" In: *The Harvard Review of Philosophie*, (1992): 4-7.
- Carter, Ken en Audrey Warren. "Networks and Third Places are Today's Mission Field." (2017). Geraadpleegd op 23 augustus 2021. Beschikbaar via <https://www.churchleadership.com/leading-ideas/networks-third-places-todays-mission-field/>.
- CBS. "God in Nederland." *Religie in Nederland*. CBS, 18 12 2020.
- CBS. "Helft Nederlanders is kerkelijk of religieus." (2016). Geraadpleegd op 8 maart 2021. Beschikbaar via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/51/helft-nederlanders-is-kerkelijk-of-religieus>.
- CBS. "Meer dan de helft Nederlanders niet religieus." (22 november 2018). Geraadpleegd op 8 maart 2021. Beschikbaar via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/43/meer-dan-de-helft-nederlanders-niet-religieus>.
- CBS. "Religieuze betrokkenheid naar achtergrondkenmerken." In: *Religie in Nederland*, (18 december 2020). Geraadpleegd op 2 februari 2021. Beschikbaar via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/religie-in-nederland/3-religieuze-betrokkenheid-naar-achtergrondkenmerken>
- Chester, Tim en Steve Timmis. *Midden in het leven*. Barneveld: Uitgeverij Groei, 2012.
- Dansby, Jon. *What is a Third Place?* Niet gepubliceerd, 2013.
- De Boer, Elpine. *Je bent jong en je wilt anders*. Utrecht: Kok, 2006.
- De Gruijter, Marjan, Eliane Smits van Waesberghe, Diane Bulsink en Corine van Middelkoop. "Jongeren en hun geloof. Geloofsbeleving van religieuze jongeren in de Nederlandse samenleving." Utrecht: Verwey Jonker Instituut en FORUM, 2011.
- De Jong, Niels. "Young Urban Protestants. Een onderzoek naar jarigen in een aantal stadskerken binnen de Protestantse Kerk in Nederland." Amersfoort: IZB, 2011.
- De Kwekerij. "Over ons." Geraadpleegd op 19 oktober 2019. Beschikbaar via: <https://www.kwekerijamsterdam.nl/over-ons/>
- De Meere, Freek, en Lisa Lensink. *Radicalisering: richtlijnen voor jeugdwerkers*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut, 2017.

- De Rooms-Katholiek Kerk. *Jongeren: het geloof en de onderscheiding van de roeping*. Nederland. De Rooms-Katholiek Kerk, 2017.
- Den Boer, Debbie. "Missionair Jongerenwerk in de 21e eeuw. Handreikingen voor visievorming." Kampen: Theologische Universiteit Kampen, 2015.
- Dickey, Douglas. *Campus ministry: Restoring the church on the university campus*. Joplin: College Press Pub. Co, 1994.
- Dienstencentrum Protestantse Kerk. "Statistische Jaarbrief 2017." Protestantse Kerk Nederland, juli 2017.
- Everts, Don, en Doug Schaupp. *Pathway to Jesus: Crossing the Thresholds of Faith*. Londen: InterVarsity Press, 2008.
- Flemming, Dean. *Contextualization in the New Testament*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2005.
- Flett, J. G. "A theology of missio Dei." In: *Theology in Scotland*, 2014: 69-78.
- Glees, Anthony, en Chris Pope. *When Students Turn to Terror: Terrorist and Extremist Activity on British Campuses*. Londen: The Social Affairs Unit, 2005.
- Griffioen, Cees. "Missionair studentenwerk." Ede: Christelijke Hogeschool Ede, 2012.
- Griffiths, Mark. "The missing generations: The Church in Wales and young people." In: *Missiology: An International Review*, 2021: 79-92.
- Gruteke-Vissia, E.A.. "De waarheid verliezen om haar te vinden." In: *Kontekstueel*, november 2018.
- Guder, L. Darell. *The Continuing Conversion of the Church*. Grand Rapids: William B Eerdmans Publishing Co, 2000.
- Hirsch, Alan, en Lance Ford. *Right Here, Right Now: Everyday Mission for Everyday People*. Grand Rapids: Baker Publishing Group, 2011.
- IFES. "JAARVERSLAG IFES 2016." Veenendaal: IFES, 2016.
- Janssen, Jacques, en Maerten Prins. "The Abstract Image of God: The Case of the Dutch Youth." In: *Archives de Sciences Sociales des Religions*, 2000: 31-48.
- Koekkoek, Michel, en Cornee Bruin. *Youth Conversion*. Ede: Christelijke Hogeschool Ede, 2012.
- Kregting, Joris, en José Sanders. *'Waar moeten ze het zoeken?' Vindplaatsen van religie en zingeving bij jongvolwassenen*. Nijmegen: KASKI, 2003.
- Lipka, Michael. "A closer look at America's rapidly growing religious 'nones'." (13 mei 2015). Geraadpleegd op 25 augustus 2021. Beschikbaar via: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/05/13/a-closer-look-at-americas-rapidly-growing-religious-nones/> (geopend 8 25, 2021).
- Ma, Jaeson. *The Blueprint*. Ventura: Regal Books, 2007.
- Maas, Jacques, en Monique van Dijk-Groeneboer. *Handboek jongeren en religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*. Almere: Parthenon, 2010.
- Madge, Nicola, Peter Hemming, en Kevin Stenson. *Youth On Religion. The development, negotiation and impact of faith and non-faith identity*. Londen: Routledge, 2014.
- McLeod, Hugh, en Werner Ustorf. *The Decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Moltmann, Jurgen. *The Church in the Power of the Spirit: A Contribution to Messianic Ecclesiology*. Londen: SCM Press, 2000.

- Moynagh, Michael. *Church for Every Context*. Londen: SCM Press, 2012.
- Murray, Stuart. *Post-Christendom*. Milton Keynes: Paternoster Press, 2004.
- Neumann, Peter R. *Joining Al-Qaeda: Jihadist Recruitment in Europe*. Londen: Routledge, 2009.
- Noort, Gerrit. "Contextualisatie als verwarrende ontmoeting." In: *Centrum Kerk*, door Tim Keller, 123-130. Franeker: Uitgeverij Van Wijnen, 2014.
- Oldenburg, Ray. *The Great Good Place*. New York: Marlowe & Co, 1999.
- Olofinjana, Lucy , en Catherine Butcher. "Talking Jesus Dig deeper." Church of England, Evangelical Alliance en HOPE, 2015.
- Paas, Stefan. "Challenges and Opportunities in Doing Evangelism." In: *Sharing Good News: Handbook on Evangelism in Europe*, door Gerrit Noort, Stefan Paas en Kyriaki Avtzi, 37-52. Genève: World Council of Churches, 2017.
- Paas, Stefan. *Jezus als Heer in een plat land*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2001.
- Paas, Stefan. "The Counter-Cultural Church: An Analysis of the Neo-Anabaptist Contribution to Missional Ecclesiology in the Post-Christendom West." In: *Ecclesiology*, 2015: 283-301.
- Paas, Stefan. *Vreemdelingen en priesters: Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*. Uitgeverij Boekencentrum: Zoetermeer, 2015.
- Paas, Stefan. *Werkers van het laatste uur*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2003.
- Paus Paulus VI. *Apostolic Exhortation: Evangelii Nuntiandi*. Rome: Libreria Editrice Vaticana, 1975.
- Perrin, Ruth. *Changing Shape: The Faith Lives of Millennials*. Londen: SCM Press, 2020.
- Plomp-Roodenburg, Nelleke. "Betrokken bij de preek. Hoe weten jongeren van 15-20 jaar zich bij de preek betrokken?" Ede: Christelijke Hogeschool Ede, 2018.
- Ramaker, Timon. "Op zoek naar fun en magic." In: *Alles wat je hart begeert? Christelijke oriëntatie in een op beleving gerichte cultuur.*, door J. van der Stoep, R. Kuiper en T. Ramaker, 8-25. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2007.
- Reid, Alvin. "The (third) place to reach young adults." (20 juli 2015). Geraadpleegd op 23 augustus 2021. Beschikbaar via: <http://www.gospel-life.net/the-third-place-to-reach-young-adults/>.
- Reppenhagen, Martin. "Contemporary Theological Discourse on Evangelism." In *Sharing Good News. Handbook on Evangelism in Europe.*, door Gerrit Noort, Kyriaki Avtzi en Stefan Paas, 53-78. Genève: World Council of Churches, 2017.
- Roeland, Johan. *Selfation: Dutch Evangelical Youth Between Subjectivization and Subjection*. Amsterdam: Amsterdsam University Press, 2009.
- Rooms, Nigel. "Evangelism Through Happiness? A Case Study in Innovative "Pre-Evangelism" with Contemporary UK "Post-Christians"." In: *Mission Studies*, 2018: 101-123.
- Root, Andrew. *Faith Formation in a Secular Age*. Grand Rapids: Baker Publishing Group, 2017.
- Sanneh, Lamin. *Translating the Message: The Missionary Impact on Culture*. Maryknoll: Orbis, 1989.
- Schweitzer, Friedrich. *Het Leven Is Niet Meer Als Vroeger. De postmoderne levensloop als uitdaging voor kerk en theologie*. Utrecht: Kok, 2006.
- Six, Ruth. "Op de grens." Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam en Protestantse Theologische Universiteit, 2020.
- Smith, J.K.A. *How (Not) to Be Secular*. Zaltbommel: Van Haren Publishing, 2014.
- Stone, Bryan. *Evangelism after Christendom*. Grand Rapids: BrazosPress, 2007.

- Taylor, Charles. *A Secular Age*. Cambridge: Harvard University Press, 2018.
- Taylor, Charles. *The Malaise of Modernity*. Toronto: House of Anansi Press, 1998.
- The Church of England Education Office. *Rooted in the Church*. Londen: The Church of England Education Office, 2016.
- Van Beusekom, G.J. "Ontstaan en betekenis van het postmodernisme." In *Uitgedaagd door de tijd: Christelijke zending in een postmoderne samenleving.*, door W. Dekker en P.J. Visser, 10-21. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2000.
- Van der Heijden, Sabine. *Kerk voor een nieuwe generatie. Zoeken naar een kerk waarin jongeren geloven*. Uitgeverij Medema: Heerenveen, 2012.
- Van der Meulen, Marten, Dorothée Berensen-Peppink, en Nynke Sietsma. "Over berg en dal: Twintigers en dertigers in de Protestantse Kerk." Amsterdam, Groningen : Protestantse Theologische Universiteit, 2014.
- Van der Toorn, Wouter. "Bijbelkennis bij jongeren." (28 november 2011). Geraadpleegd op 22 augustus 2021. Beschikbaar via: <https://www.creatov.nl/2011/11/bijbelkennis-bij-jongeren/>.
- Van Ewijk, Willem. "God wil mensen zegenen via mij'." In: *Folia*, 2 2016: 18-22.
- Vincetta, Giselle, Sarah Dunlop, Kornelia Sammet, en Alexander Yendell. "Young People and Religion and Spirituality in Europe: A Complex Picture." In: *Handbook of Children and Youth Studies*, door Johanna Wyn en Helen Cahill, 889-902. Singapore: Springer Verlag, 2015.
- Visser-Vogel, Elsbeth, en Ronelle Sonnenberg. *Geloof en missie in het leven van jongeren*. Amsterdam: OJKC, 2020.
- Vogelaar, Maarten. *Gelukkig worden. UvA-studenten over Amsterdam, zingeving & geloof*. Niet gepubliceerd, 2015.
- Vogelaar, Maarten. "Christenen denken te makkelijk dat er interesse voor het christelijk geloof is." In: *Nederlands Dagblad*, 30 juni 2018.
- Vogelaar, Maarten. "Geduld heeft een prijs." *Wapenveld*, juni 2018: 4-9.
- Walls, Andrew F. *The Missionary Movement in Christian History. Studies in the Transmission of Faith*. Maryknoll: Orbis Books, 1996.
- Wells, David. *Above All Earthly Pow'rs*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 2006.
- Woodhead, Linda. "Why "no religion" is the new religion." (19 mei 2016) Geraadpleegd op 5 februari 2021. Beschikbaar via: <https://www.prospectmagazine.co.uk/other/why-no-religion-is-the-new-religion>.
- Wright, Christopher J.H. *The Mission of God*. Nottingham: InterVarsity Press, 2006.
- Youth for Christ. *Youth for Christ Research. Z to A of Faith and Spirituality*. Halesowen: Youth for Christ, 2020.
- Youthscape. *Losing Heart*. Luton: Youthscape Centre for Research, 2016.

Bijlage 1

Interview Maarten Vogelaar 30 mei 2018 met de onderzoeker.

J1	Misschien is het goed om gewoon bij het begin te beginnen. Je bent de oprichter van De Kwekerij. Waarom vond je dat er iets nieuws moest komen zoals De Kwekerij?
M1	Dat kwam vooral voort uit het feit dat ik niet geloof in de manier waarop IFES werkt. Ik ben zelf lid geweest van een reformatorische studentenvereniging, echt actief. Zo heb ik bijvoorbeeld onderdeel uitgemaakt van het bestuur. Toch geloof ik niet in de manier waarop ze studenten willen motiveren om missionair te zijn en te evangeliseren.
J2	Waarom niet?
M2	Verenigingen zijn eerder nodig als een veilige plek voor de student zelf, tussen hun ouders en de kerk die vaak ook van alles van je vragen. Dat is een heel ander doel. Een veilige plek bieden voor studenten en hen motiveren om missionair te zijn gaat niet gemakkelijk samen op. Bij onze studentenvereniging leverden ze wel methodes hoe je moest evangeliseren, maar ze gaven zelf niet het goede voorbeeld. Zo had je bijvoorbeeld de 'Glad you asked cursus', van alleen de naam al krijg ik enorme rillingen. Zo werd je echt getraind om te getuigen, terwijl je mensen juist moet leren hoe ze hun leven kunnen delen. Studenten moeten niet getraind worden in hoe ze het geloof zo slim mogelijk kunnen verkopen. Ik heb moeite met die vorm van evangeliseren...ik kan het niet goed uitleggen waarom.
J3	De christelijke boodschap verkopen, daar heb je moeite mee?
M3	Ja.. Tegelijkertijd is het lastig, want ik geloof eigenlijk echt dat een ontmoeting met God je leven verandert. Wat het is...ik ben ook echt een evangelist, maar dan wel evangeliseren nieuwe stijl. Ik begreep gewoon niet: waarom richten we ons niet op de bloei van jonge mensen? Op zingeving en ontwikkeling? Op de verschillende dimensies van wie iemand is? Dat we mensen helpen en begrijpen, hun talenten helpen te ontplooiën en relaties aangaan. Maar ook een dieper niveau, namelijk een ontmoeting met God. Maar dat is een geheim wat mensen moeten ontdekken. Je moet mensen daar eigenlijk nieuwsgierig naar laten maken, maar dat duurt lang. Gelijkwaardigheid is daarin erg belangrijk.
J4	Hoe bedoel je precies.. 'gelijkwaardigheid'?
M4	Het moet niet zijn: ik heb jou wat te vertellen. Maar jij hebt ook wat te vertellen. En als jij ook wat te vertellen hebt, dan moeten we beide veranderen.
J5	Hoe moet ik dat concreet voor mij zien?
M5	Wij hebben ervoor gekozen om niet meer van een podium te spreken. Kijk....Wij zijn niet de experts die iets vertellen, we delen gewoon ons leven in groepsverband. Daarom spreken wij ook niet van trainers, maar van kwekers. Dat laat gelijkheid zien en een stukje ontspanning. De kwekers stellen zich ook kwetsbaar op. Zij delen hun eigen verhalen. En ze moedigen mensen aan om mee te doen.
J6	Mooi zeg. Misschien even terug naar het begin. Hoe is De Kwekerij precies ontstaan? Hoe is dat zo gelopen?
M6	Ik ben klein en maar heel gewoon begonnen. Ik ben een cursus gaan ontwikkelen en ben het gewoon gaan doen. Die cursus organiseerde ik thuis, het heette toen:

	'Christian Lab'. Ik nodigde mensen thuis uit en we hadden gesprekken over het leven. Dat was heel gezellig en er ontstonden heel mooie gesprekken.
J7	Wat voor mensen kwamen daar op af?
M7	We waren met een heel gevarieerde groep, met atheïsten en humanisten. Eigenlijk allerlei verschillende mensen. Maar we hebben die cursus geprobeerd te organiseren in een programmasetting, maar daar kwam niemand op af. Mensen zeiden toen: het heeft 'christelijk' in de naam, dus wat moet je daar als je niet christelijk bent of geen bijzondere interesse hebt? Dat zette ons aan het denken. Was de naam wel zo gepast? Was het wel zo slim om christelijk in de naam te hebben? Daarom zij we het 'masterclass over het leven' gaan noemen. De grap is, eigenlijk deden we precies hetzelfde, maar toen kwamen er heel veel mensen op af. Eigenlijk heb ik ander halfjaar gerommeld met wat ik wilde doen.
J8	Wat een naamverandering dan al kan doen! Hoe ging het vanaf daar verder?
M8	Ik kwam in gesprek met de directeur van de Rode Hoed, een theater hier in Amsterdam. Hij was bezig met de vraag hoe het theater meer mensen kon bereiken. We gingen met elkaar in gesprek en toen bleek dat ook hij vond dat workshops precies iets is wat jongeren interessant zouden vinden. We herkenden elkaar zo in onze verhalen. Dus hij vroeg: wat heb je nodig? Ga maar beginnen!
J9	Wauw wat bijzonder.
M9	De Rode Hoed was een geweldig plek om te beginnen. Amsterdam is sowieso een goede plek om met een nieuw initiatief te starten. Amsterdam loopt toch een beetje voor op de rest van Nederland. Amsterdam is creatief, eigenwijs en soms een beetje arrogant. En in deze stad zijn echt heel weinig christenen. Ook de kerken zijn anders. Daarnaast zijn er weinig echt grote studentenverenigingen. In deze stad zijn wel enorm veel studenten, veel twintigers die uit een andere hoek van Nederland komen en hier hun eerste baan hebben. Ze laten echt hun bekende wereld achter. Voor die mensen wil De Kwekerij iets betekenen.
J10	Je zegt dat je niet gelooft in hoe IFES wil evangeliseren. Wat zou je zeggen dat het grootste verschil is tussen die manier en de manier van De Kwekerij?
M10	Ik heb geleerd dat het belangrijk is om heel transparant te zijn in wat je doet. Zo werk ik samen met Guy. Hij is niet-gelovig.
J11	Echt waar?
M11	Ja.. Tegen hem heb ik gezegd: ik ben ten diepste ook een missionaris. Vertrouw je me dat ik dat op een integere manier doe? Kijk, de workshop gaat over een algemeen onderwerp, maar ik zal daarin iets van mijn eigen overtuiging delen en aan de bar zal ik na afloop verder gaan op dat thema van die avond. Is dat oké? Ik vond het heel belangrijk om dat tegen hem te zeggen. Het is belangrijk om dat te doen. Dat je niet je motieven begraaft. Ik ben daar wel eens kritisch op aangesproken. Dat één van de studenten zei: ja maar jij wil je eigen geloof verspreiden. Je moet echt transparant zijn.
J12	Wat interessant om dan intensief samen te werken aan zo'n initiatief terwijl.... Hij er dan anders in staat.
M12	Ja, ik werk veel met Guy samen en hij gelooft niet. Dat is heel bewust zo gemixt. Het is zelfs zo dat 95% van de bezoekers niet-christen is. Daarnaast is 75% van de kwekers niet gelovig. Ik zit dus in de vreemde luxepositie dat ik meer christenen nodig heb. Dat is heel mooi, maar het is ook lastig. Ik ben soms geremd in wat ik wel en niet kan zeggen. Ik ben heel zorgvuldig in mijn woorden.

J13	Wat is de kracht van De Kwekerij? Waar komen studenten op af?
M13	Misschien is het nog wel goed om te zeggen dat het ook begonnen is als studenteninitiatief... maar dat het intussen is verbreed naar twintigers. Die doelgroep van studenten vond ik niet werken. Studententijd wordt steeds meer werktijd en andersom. Je hele twintiger jaren ben je het aan het zoeken. Volwassen worden duurt langer. Mensen gaan reizen, nemen tussenjaren, verwisselen vaak van opleiding en studeren langer door. Ik wil me daarom vooral richten op mensen zonder relatie, singles zonder kinderen, of misschien tijdens hun eerste relatie en tijdens hun eerste baan.
J14	Dus er komen niet exclusief studenten?
M14	De doelgroep is wat veranderd, maar alsnog vastomlijnd. Het gaat hier echt om twintigers. Helaas komen er ook wel eens dertigers. Of helaas... het is natuurlijk niet erg. Maar we willen zelf wel echt studenten bereiken. Dan ben je nog het meest te vormen. Dertigers hebben geld en soms al hun eerste baan, zij hebben vaak al veel sterker het gevoel dat ze dit soort thema's nodig hebben. Dertigers hebben andere vragen dan twintigers. Wij willen juist de studenten bereiken als ze nog geen burn-out hebben gehad. We hebben een keer gehad dat er een vijftiger tussen zat. Eén geeft natuurlijk niet, maar je merkt dan toch dat zo iemand een impact heeft op de groep. Bijvoorbeeld een relativerende opmerking maakt van: het komt allemaal wel goed.
J15	Oe, ja ingewikkeld dan als zo iemand aanhaakt. Dat is wel echt een heel andere fase... Maar als we naar De Kwekerij kijken, waar komen mensen dan op af?
M15	Ik denk dat de kracht van De Kwekerij is... de combinatie van theorie en oefeningen waarin persoonlijke dingen gedeeld kunnen worden. Daarbij zijn ook de persoonlijke verhalen van de kwekers belangrijk om mensen te motiveren om open en eerlijk te worden. Dat de mensen zien: ik ben niet de enige die hier mee rondloopt. Dan voelt dat ook als een soort opluchting. Tot je eigen verwondering deel je dan opeens dingen die je niet wilde delen. En ook voor christenen heeft het kracht. We maken gebruik van de taal van deze tijd, bijvoorbeeld door te spreken over zelfontplooiing. Maar je wil mensen een nieuw perspectief bieden..... Soms dacht ik wel eens: de stof die we bespreken heeft totaal geen diepgang. Maar dan hoorde ik van anderen: nee dit is juist goed. Als we beginnen met wat jij diepgang vindt, dan schrikken we mensen af.
J16	Want juist de studenten zonder christelijke achtergrond, dat is jullie doelgroep?
M16	We zijn De Kwekerij begonnen om te zorgen voor studenten die niet christelijk zijn, we willen hen iets bieden. Er moesten nieuwe gemeenschappen komen die experimenteel zijn, die open zijn voor iedereen. Ik gebruik voor mezelf altijd een missionair modelletje wat bestaat uit vijf drempels. De eerste is vertrouwen winnen. Het is belangrijk dat mensen christenen gaan vertrouwen en zich vertrouwd voelen in een christelijke groep. Vervolgens moeten ze open raken voor dat er mogelijk meer is. Vervolgens interesse krijgen in het christelijke geloof. De vierde stap is actief op zoek gaan en stap vijf is het vinden..
J17	Wat een interessant model. Jullie richten je dus echt op die eerste fase?
M17	Ja dat is heel belangrijk. Vaak beginnen die nieuwe initiatieven al bij stap drie. Voor die eerste stappen lijkt dan geen ruimte. De Kwekerij heeft als doel... is juist een plek waar je christenen kunt leren kennen en waar relaties ontstaan. Dan biedt je ruimte voor die eerste stappen. Ik vroeg me af: waarom bieden we geen

	levensbeschouwelijke plekken? Ik denk dat het is omdat we dan bereid moeten zijn om ons leven te delen en we weten niet goed hoe.
J18	Interessant zeg. Maar als zij jou of andere christenen leren kennen, is er dan ruimte... is er dan ruimte voor die volgende stappen?
M18	Ik denk ook dat er na die eerste stappen een knip moet zijn. Daarna moet een ander project beginnen. Met één-op-één gesprekken. Daar kunnen mensen kennismaken met het christelijk geloof. Bijvoorbeeld....mensen uitnodigen om naar een kerk te komen. Als personen delen zij iets van het geloof. Daar ontstaan waardevolle verbindingen. Als er bij De Kwekerij veel mensen bekeerd worden en niet op die andere plek dan zal de missionaire plek verloren gaan. Zodra je het woord 'God' noemt, verlies je je neutrale plek. Dat moet je vasthouden.
J19	Dus binnen De Kwekerij is het doel vooral die eerste stap?
M19	Nou.. binnen De Kwekerij moeten ook stap 2, maar ook stap 3 plaatsvinden. Dat kan door relaties die ontstaan binnen De Kwekerij. Op de avonden kan wel wat geloof langskomen. We bespreken verschillende thema's rondom het geloof zoals seks en rust in de Bijbel. Er is veel openheid. Iedereen kan iets delen dus een christen mag ook iets delen. Bijvoorbeeld bij een avond over liefde heb ik Kierkegaard geciteerd en Henri Nouwen.... Sommigen horen dat misschien helemaal niet. Zij merken dat niet op, maar zij pakken weer andere dingen. Anderen reageren hier juist op en worden getriggerd. Dat levert mooie gesprekken op.... Dat doe ik soms wel met pijn in het hart. Zo hadden we een aantal jaar geleden een liefdesfestival met een boeddhistische spreker. Dan denk ik echt: wat een onzin.... Ik had er echt moeite mee.
J20	Wat vond je daar zo lastig aan?
M20	Ik heb toch het gevoel dat ik mensen misleid. Ik vraag me af of ik daar een podium aan moet bieden. We bespraken op dat festival van alles poliamorie, tantra van alles. Ja daar had ik echt moeite mee, ook richting mijn achterban... Tegelijkertijd, door die openheid mag ik zelf ook een workshop maken met mijn verhaal. Dan kun je niet beticht worden van 'zieltjeswinnerij'. Dan zie je dat er steeds meer openheid is. Mensen willen geïnspireerd worden, dat mag.... Christenen staan vaak op zenden, mensen willen geïnspireerd worden. Wanneer je alleen maar mensen wil bereiken, hebben ze dat haarscherp door. Toch heb ik ook wel eens gedacht: ik wil stoppen. Ik vond het te weinig over God gaan. Maar mensen zeiden je moet niet stoppen. Als je een missionair hart hebt moet je open zijn naar mensen.
J21	Ik kan me voorstellen dat dat ingewikkeld is. Uhm.. Je hebt er al wat over gezegd, maar zou je voor mij in een paar zinnen de kern van de missie van De Kwekerij willen zeggen?
M21	De doelstelling is om een groeiplek voor twintigers te bieden. Om samen levenswijsheid te ontdekken en ook de praktijk te ontdekken. De waarden van De Kwekerij zijn gelijkwaardigheid, oplossingsgerichtheid, verlangen naar vervulling en een spiritueel bewust leven. We bespreken bijvoorbeeld dat mensen vaak tegenslagen individueel willen oplossen, maar is dat niet een collectief probleem? Dat is het doel van De Kwekerij... Maar mijn persoonlijk doel is anders.
J22	Hoe verhoudt zich dat tot elkaar?
M22	Ik wil relaties opbouwen, een netwerk opbouwen.. het levensbeschouwelijke gesprek op gang helpen, ruimte bieden, mensen uitnodigen, nieuwsgierig maken... toch wel dat ze God leren kennen en tot geloof komen.

J23	Dat is inderdaad wel een ander doel. Hoe gebeurt dat?
M23	Verschillend...Je probeert het maar gewoon. Kijk, soms heb je gesprekken waar je het kunt hebben over God. Er hebben goede gesprekken plaatsgevonden, maar dat is zaaien in vertrouwen. Je hoopt eigenlijk dat mensen denken: de kerk is zo gek nog niet? Je hebt een neutrale uitstraling... je bent niet gevaarlijk. Je doet dit, dus je bent niet zo eng.... En het is ook goed voor christenen. Christenen mogen ook leren om hun geloof op een meer open manier te verwoorden. Dat ze een nieuwe taal leren om hun geloof te verwoorden....
J24	Je ziet het dus ook wel echt als leerkans voor christenen?
M24	Ja.. ja wel echt. Onze taak is de bloei van de stad, de bloei van jonge mensen. De velden zijn wit om te oogsten. Maar waarom moet dat op onze condities? Jonge mensen komen niet veel naar de kerk. In de kerk staat de uitkomst al vast. Mensen moeten niet ruiken dat het christelijk is. De nadruk is nu te vaak: kom naar ons, wij vertellen het jou. Het moet juist zijn: ik kom naar jou toe, ik ben bij jou te gast en mijn mening is hier te gast. Jezus zendt mensen uit, dan ben je overgeleverd aan de grillen van een ander. Jezus zegt: ook als je niet welkom bent, dan moet je het stof van je voeten trappen en weer door gaan. Als je zo werkt is je machtspositie weg. Het is niet vanzelfsprekend dat jij de dienst uit maakt.
J25	Maar jouw eigen doel, mensen nieuwsgierig maken naar het geloof. Is daar ruimte voor?
M25	Bij die masterclasses over het leven waren de avonden levensbeschouwelijk ingestoken. Onderwerpen waren: waar leef je voor? Toeval of voorbestemd? Hoe ga je om met eenzaamheid? Er was ruimte voor geloof. In elk kwekerteam zit minstens één christen. Op die manier brengt die persoon wat geloof in. Ik deel soms wel dat ik studentenpastor ben en deel iets van mijn geloof. Maar soms gaat het er ook totaal niet om. Soms snuiven mensen het gewoon op.
J26	Ja? Hoe...Hoe moet ik dat voor mij zien?
M26	Nou.. bijvoorbeeld... Een keer kwam na afloop een ex-christen op me af en vroeg: jij bent christelijk? Ik had daar niks overgedeed en zei: ja maar hoe weet je dat? Toen zei hij: Ja, dat merk ik gewoon. Maar er zullen ook mensen langskomen die niet zullen weten dat ik of een andere kweker christelijk is. Tijdens een mestival kwam iemand een keer naar me toe en zei: ik kom veel christenen tegen, hoe kan dat? Dan vertel ik: ik ben een studentenpastor en ik heb dit opgezet en christenen vinden deze thema's heel belangrijk. In de loop van de avond kan het spreken over het geloof zich ontwikkelen. Het ligt er niet dik bovenop. Ik leer daarin van Jezus. Jezus sprak in geheimenissen. Mensen kunnen daardoor intrinsiek nieuwsgierig worden.
J27	Ook wel uitdagend denk ik, om het niet te dik erop te leggen?
M27	In het nieuwe project ligt het christendom er bewust op. Als je dat in De Kwekerij zou doen dan stoot je mensen af. De twee projecten zijn sterk met elkaar verbonden. Ik word uiteindelijk voortgedreven door een verlangen dat mensen God leren kennen. De Kwekerij is strategisch heel belangrijk. Het levert de nieuwe contacten op en is een positieve manier om bij te dragen als christenen en als kerk. Daarom wilde ik dat het onder gebracht werd bij een andere organisatie. Dat is de PKA, de Protestantse Kerk Amsterdam. Daar worden wij een pioniersplek. Ik ben daar heel blij mee.
J28	Wat zou je op dit moment graag anders zien bij De Kwekerij?

M28	De Kwekerij heeft geen vaste gemeenschap. Het is een dynamische groep. Daardoor is er nog veel anonimiteit. Jongeren bezoeken een avond die hen interesseert, maar blijven daarna weg. Hiervoor hebben we series aangeboden, je kreeg dan korting wanneer je de hele serie ging volgen. Dat was heel mooi. Mensen bleven daardoor terugkeren. Zij leerden elkaar en wij hen echt goed kennen. Je krijgt daardoor echt een groep. Maar deze doelgroep kiest bewust een onderwerp en heeft niet veel tijd. We zijn ook een halfjaar uit de running geweest. Toen zijn veel vaste gezichten niet meer gekomen. We bieden nu ook geen series meer aan, alleen losse avonden...
J29	Waardoor mensen minder vaak terugkeren?
M29	De Rode Hoed was voorheen onze vast plek. Daar konden we om bepaalde redenen niet langer meer terecht. Nu organiseren we onze avonden in de Nieuwe Liefde en Lab111. Dit bevalt ons niet goed. De ruimte is kil..
J30	Ja snap ik... Hoe.. Wat zou jouw ideaalplaatje zijn?
M30	Ja ideaal... Deze doelgroep heeft een vaste plek nodig zodat er gemeenschapsvorming kan plaatsvinden, dat mensen kunnen blijven hangen. Vroeger was er een vaste groep, die bleven vaak na borrelen, ze bleven uren kletsen en daar zag je mensen terug keren. Mensen kwamen dan nog een keer. Na een gesprek gingen ze je achteraf toevoegen op Facebook. Nu zitten we veel meer in een programmamodus, dat is niet goed.
J31	Ja inderdaad. Kan me daar iets bij voorstellen dat een eigen plek heel fijn zou zijn. Ook wel helpt?
M31	Inderdaad. We zijn ook bezig met een 'broedplaats', zo noemen we dat. Dat we een vast honk hebben. Daar zouden we ook diaconale dingen kunnen doen. Zoals maaltijden organiseren voor vluchtelingen en bejaarde mensen. Een plek waar ruimte is voor levenswijsheid. Daar kunnen we ook echt praktische dingen doen.
J32	Wat zijn de plannen voor de toekomst?
M32	Er zijn veel plannen voor de toekomst en voor het vorm geven van het tweede project: een stilleretraite voor groepjes millenials. Club20 waar men leert lief te hebben. Vanuit de christelijke tradities gebruiken we ritmes en vormen om lief te hebben. In de voorbereiding van dat we een pioniersplek zouden worden, hebben we veel ambities uitgesproken. We willen professionaliseren. We willen bijvoorbeeld een kweekschool oprichten om zo de kwekers verder te gaan trainen zodat mensen kunnen doorgroeien. We zoeken ook naar een verdienmodel, bijvoorbeeld dat we klassen kunnen verkopen aan studentenverenigingen. Dat is belangrijk voor naamsbekendheid en dat mensen verbonden blijven met de community.
J33	Gave plannen zeg!
M33	Zeker. Ik merk ook wel dat het eerste vuur ook weer weg is. Je moet er echt actief boven op zitten, anders blijven mensen niet verbonden en betrokken. Uit missionair oogpunt hebben we ook bedacht dat we meer dingen nodig hebben. De Kwekerij moet niet een christelijke plek worden. Maar we hopen dat mensen tot geloof komen. Maar mensen met interesse moet ook iets geboden worden, bijvoorbeeld die stilleretraites.

Bijlage 2

Interview van Andries Knevel met Maarten Vogelaar voor het programma 'Andries' 7 juli 2019

A1	Hij kwam als student naar Amsterdam en wilde medestudenten bereiken met het evangelie. Maar hij merkte al gauw dat zij daar helemaal niet op zaten te wachten. Toch zijn er vragen ziet hij, over zin, over liefde en over het lijden. Hij wil graag met zijn boodschap anderen bereiken op een, misschien, andere methode. Zoals bijvoorbeeld met Amsterdam Deugt of De Kwekerij. En de kerk moet heel erg veranderen vindt hij. Maarten. Ik las een artikel van jou een paar maanden geleden, in een paar bladen. Je ging naar Amsterdam als student vol idealen. Je wilde mensen met het evangelie bereiken, maar je zag dat het allemaal niet zo makkelijk ging, of dat het helemaal niet ging of dat de mensen best tevreden waren met hun leven en die boodschap van jou helemaal niet nodig hadden. Dat is eigenlijk de reden dat je hier zit vanavond. Het raakte mij wel dat artikel. Was jij erg teleurgesteld? Of geef het eens een naam?
M1	Ehm... ja.. wel ontgoocheld denk ik. Om het nog zwaarder te maken.
A2	Ja, ik wilde het niet al te zwaar aanzetten.
M2	Ja ontgoocheld. Ja. Ik ben grootgebracht in de kerk. De kerk is mij lief. En ik was ook bewust gaan studeren in Amsterdam en wonen omdat ik het idee had: ja het evangelie heeft wat te bieden, de kerk heeft wat te bieden. En... we hebben de secularisatie achter de rug. We beginnen weer...
A3	Het kan weer. Het mag weer!
M3	Toen ben ik helemaal begonnen met nul. Ik kende geen mensen meer. Zo snel ik 'christen' zei, haakten ze eigenlijk al af. Dat was wel echt confronterend en ook ontvucherend.
A4	Nog. Het artikel heb je geschreven rond de zomer, vorig jaar. Ben je nog ontgoocheld?
M4	Nou... nog steeds raakt het me wel, als mensen zeer geïnteresseerd zijn in het boeddhisme en in allerlei vormen van spiritualiteit. En het christendom... ja dat is één minuut en dan.. ja. En God en geloof, kerk. Dat zijn toch begrippen waar mensen het niet zullen zoeken als het gaat om zingeving. Dat raakt mij wel.
A5	Ze zoeken het overal behalve..
M5	Ja.
A6	Waarom geloof jij eigenlijk?
M6 Ja eigenlijk omdat ik geen kans heb gehad om niet te geloven.
A7	Dat moet je uitleggen. Ja dat moet je uitleggen.
M7	Dus.. eh.. op wisselende momenten ben ik God tegengekomen. Als kind verlangde ik al naar God. En... raakte Hij mij. Ook in mijn studententijd toen ik weer dreigde te twijfelen toen zocht God mij weer op. Ik heb ook regelmatig mensen op mijn pad gehad die steeds weer mij terug riepen en waarin ik de stem van God ervoer.
A8	Critici zullen zeggen: ja logisch, je bent in een christelijk nest opgegroeid. In Kampen... nota bene. Ja logisch dat je dit type ervaringen hebt.
M8	Ja voor mij was dat eigenlijk niet zo logisch. Want ik ben opgegroeid in een gezin van zeven kinderen, de jongste. En de helft is eigenlijk gestopt met het geloof. En dat heb ik ook wel van nabij meegekregen.

A9	Was dat voor jou een verleiding? Als je zegt in ben de jongste en je ziet oudere... broers, zussen?
M9	Nee, ik denk juist eerder een stimulans om wel te geloven. Ja.. van dit wil ik mijn ouders niet aandoen. En ik begreep hen eigenlijk ook niet. Ik weet nog letterlijk dat ik een gesprekje had met één van mijn broers en dat ik zei: ehm... waarom ga je eigenlijk niet meer naar de kerk? En waarom luister je die popmuziek? Dat is toch van de hel?
A10	<i>Gelach.</i> Ben je er zo één?
M10	Ja... ja zo.
A11	Je zei: ik wil mijn ouders niet teleurstellen. Dat is een mooie reden om te blijven geloven, maar daar red je het natuurlijk niet mee de rest van je leven.
M11	Nee. Ik wilde echt.. Ik was als kind al geraakt door de liefde van God. Ik weet letterlijk nog dat in onze kerk. Dat er dan zo'n tafel, avondmaalstafel klaar stond. Dat ik dan regelmatig moest huilen. Omdat ik daar wilde zijn waar God was. En bij God in de buurt zijn. Dat ik daar zo diep naar verlangde. Mijn hart hunkerde daarnaar.
A12	Is dat gebeven? Of heeft dat een andere invulling gekregen?
M12	Wat ik ervaren heb is dat mijn kinderlijk geloof wel wat knauwtjes heeft gekregen. Eigenlijk niet zozeer in mijn studententijd. Maar na mijn studententijd toen ik dit werk ben gaan doen. En toen realiseerde ik me: wow, wat ben ik eigenlijk zwaar op de hand. En ja als mensen echt niks met God hebben, hoe druk je dat eigenlijk uit? Toen ervoer ik ook: oeps.. heeft de kerk eigenlijk wel goed nieuws voor deze generatie? Want ze willen uit hun hoofd. Ze willen... Ze kunnen zich niks voorstellen bij God. En toen dacht ik: ja waarom geloof ik dit eigenlijk zo in kinderlijk eenvoud?
A13	En wat was het antwoord?
M13	Ik heb eigenlijk gebeden. En toen heb ik heel lang niks gehoord van God. En na anderhalf jaar kreeg ik het antwoord. Dat was een antwoord waardoor ik daarna tegen studenten die niet geloven ook gewoon zei: dit en dit heb ik meegemaakt. Ik geloof dat het van God is. En het maakt me geen bal uit, interesseert me niet wat jij er van vindt. En daarvoor had ik mezelf juist getraind en afgeleerd om heel vrome teksten te hebben en zei ik steeds: nou, je kunt er zo naar kijken, je kunt er zus naar kijken. Maar het zit in de hersenen en toch geloof ik het. Maar je mag er ook anders naar kijken. En nu zei ik gewoon weer: het maakt me niet uit, maar dit geloof ik.
A14	En dat is gebeven? Want dit.. want je ziet tegenwoordig een heleboel mensen die jouw werk doen onder studenten ook gewoon pioniers in de Protestantse Kerk of andere kerken, die heel erg qua taal dicht kruipen tegen de ongelovige mens. En het gaan hebben over van alles en nog wat, maar niet over God. Want dat is iets.. wat afstotend is. Of kerk, of God. Noem maar op.
M14	Ja dat heb ik ook wel heel erg ervaren. Dus ik ben wel wat voorzichtiger geworden met het verspreiden van Gods woord. En meer het leven. En het doen.
A15	Want waarom zou je eigenlijk die mensen die gelukkig zijn in Amsterdam. Waarom zou je die vermoeien met nog een boodschap? Terwijl ze het al zo goed hebben.
M15	Ze zijn niet op zoek naar God, maar ze zijn wel op zoek naar rust. Ze zijn wel op zoek naar zingeving. Ze zijn wel.. wat ik het mooie vind aan deze generatie is dat ze heel bewust in het leven staan. Maar ze staan ook echt voor de uitdaging om hun

	leven zelf vorm te geven. Er zijn geen enkele kaders meer. En tegelijkertijd is er ook een belangrijke druk dat ze moeten slagen, dat ze hun leven moeten vormgeven en heel veel jongeren vinden dat wel heel moeilijk. En dat slaat ook vaak terug. Dat ze daarin een bepaalde zinloosheid of vermoeidheid ervaren. En in die zin dat ze echt wel op zoek zijn.
A16	Want als je zegt: mijn boodschap is rust. Dan kan ik me wel voorstellen dat ze zeggen: ja maar ik heb nog wel zeven aanbieders die met rust aankomen. Van boeddhisme tot de vraag hoe ontstress ik? Wat is dan de toegevoegde waarde? Wat is het extra van jouw boodschap nou?
M16	Nou.. dat ik heb ik me ook jaren afgevraagd. Je kan natuurlijk zeggen.. heel kort door de bocht: God houdt van je. Dat kan wel echt een krater slaan van jewelste. Maar over het algemeen..... ja.. vergde het wel wat vertaalslagen. Dus heel concreet. We hebben een cursus ontwikkeld van: hoe vind je rust? En dan introduceren we eigenlijk het thema sabbat. Iets wat ik niet had verwacht. Maar de rustdag, dat je een rustdag houdt. Dat spreekt jongeren eigenlijk ontzettend aan. Dat je daar gewoon mag luieren en dat soort dingen. En dat dat ook een soort verplichting is die je jezelf oplegt. En je hoort het me al zeggen: die je jezelf oplegt. Dan probeer ik uit te leggen: het is natuurlijk nog mooier als dat soort van, dat je het doet voor een ander, namelijk voor God. Dat je het eigenlijk heiligt. Maar in ieder geval, dat spreekt ze wel aan. Het idee van met regelmaat rusten in plaats van keihard werken, een paar dagen ziek zijn en dan op vakantie.
A17	Want jij zegt: God is liefde, daar hebben ze ook niet zo veel mee. Terwijl dat toch een mooie boodschap zou zijn. Daarvoor was nog de boodschap van de kerk, heel lang: je gaat verloren als je niet gelooft. Toen gingen mensen wel naar de kerk.
M17	Die stok is er niet meer.
A18	Nee. Er is geen stok meer.
M18	En dat is denk ik wel de zegen van deze tijd.
A19	Zegen? Maar daardoor loopt de kerk leeg. Want die stok is weg.
M19	Ja ik denk. Wat voor mij steeds meer is gaan leven door dit werk, is de kant die we misschien een beetje uit het oog zijn verloren door de kerk. En dat is de zwakheid van God. Dat God zich eigenlijk makkelijk laat wegdrukken in de marge. Zeker in deze tijd van zelfontplooiing waarin het draait om de mens. Ook denk ik de kerkmens en dat de kerk heel lang een machtig instituut is geweest. Nu worden we teruggeworpen op een bepaalde broosheid. Daardoor is er voor mijn idee, komen er meer kansen voor God. Want worden we afhankelijk van.. we hebben God echt nodig. En als we in deze wereld waarin we zo veel onder controle hebben, als we dan nog op zoek gaan, dan is er ook echt iets wat God kan bieden.
A20	Ja dat vind jij. Maar jouw publiek zegt: Dag Maarten.
M20	Nou...
A21	Nou, zeg het maar.
M21	Ik heb ook wel een student die zegt: wat mij zo opvalt is dat zo weinig mensen nog maar goed luisteren. Ik heb wel het idee dat we een poging doen om te leren luisteren naar God. Maar ook naar elkaar, naar elkaars verhalen hoe we de weg met Jezus gaan. Dat is toch een soort oefenen.
A22	Maar dat zijn kleine groepjes, denk ik?
M22	Ja, wat is daar het probleem van?

A23	Dat zijn dus lege kerken, lege kathedralen waarin dus niet meer mensen komen die God vereren.
M23	Dat laatste daar zeg je iets. Die God vereren. Ja dat is waar. Dus wat mij aan het hart gaat en wat mij raakt is dat voor mijn idee de bron van het leven, de bron van liefde, dat die weggeduwd wordt en we echt iets essentieels missen in het leven. En dat zie ik ook om mij heen. Zoveel jongeren die zoeken naar richting.
A24	Maar ze komen niet bij jou. Of wel? Ze komen wel bij jou?
M24	Maar inderdaad in kleine aantallen. Maar ze komen wel. En ze zijn wel degelijk nieuwsgierig naar wat mij inspireert, wat mij drijft. Alleen ik heb geleerd, ze willen niet direct weten: ga dan nu geloven in God om deze en deze redenen. Maar wat biedt dat geloof in God jou nou? Want ik zoek ook naar rust, ik zoek ook naar richting in mijn leven. Ik zoek naar ruimte over hoe ik mijzelf kan accepteren. Heel veel kerkmensen hebben ook moeite om ruimte in te nemen om zichzelf te accepteren. En in die zin vond ik dat... in die zin ook wel confronterend.
A25	Ja moet een enorme slag hebben gemaakt in denken, voelen, geloven, theologie noem alles maar op. Zoals je nu praat.
M25	Ja ik heb ook wel wat gelezen.
A26	Ja maar je moet dat ook kunnen verwerken. Je moet dat internaliseren. Het moet een deel van jezelf worden.
M26	Ja dus het zijn ook best schokjes geweest waarin je wat nieuws leert. Maar ik geniet van tussen twee werelden zitten. Dus ik vind het bijvoorbeeld ook leuk om studenten van Amsterdam weer naar een christelijke school mee te nemen en dan zeg ik tegen die niet-christelijke studenten: breng die studenten even van hun geloof af. En andersom moedig ik ze aan: stel de goede vragen. Mensen nieuwsgierig maken. Mensen in beweging zetten. En het bijzondere is dat ik ook ontdekt heb dat Jezus dat ook wel in zich had. Die stelde ook veel vragen en vertelde veel gelijkenissen of parables. Die verhalen vertelde Hij omdat Hij ook zei: als ik het gewoon rechtstreeks zou vertellen dan zouden mensen het niet begrijpen. Jezus wilde mensen ook nieuwsgierig maken. En dat wil ik ook.
A27	Je had het over Jezus en dat is een heel mooi bruggetje zoals dat heet. Want we gaan naar Rio de Janeiro. Bekend beeld. Waarom heb je het gekozen en waarom deze foto?
M27	Wat ik zo bijzonder vind is dat Jezus daarboven staat. Zegenend. Christus Redentor, de Verlosser. Daar loopt van alles onder. De straatschoffies, arm en rijk, gelovig of niet. Iedereen ontvangt eigenlijk de zegen. En juist die contrasten. Dan denk ik: kan dat eigenlijk wel? En dan denk ik: ja dit is Jezus. Vleesgeworden. En juist in deze wereld gekomen om ons te redden. Ik weet nog, als kind heb ik ook een boek gelezen hierover. En dan had je ook van die kinderen die mensen neerschoten en toeristen beroofden. Allemaal onder de voeten van Jezus.
A28	Je zei één woord. Dat woord 'redden'. Jezus kwam om te redden. Is dat iets wat je kunt uitleggen aan jouw generatie?
M28	Ja dat is wel een moeilijke.
A29	Ja, maar je liet hem zo maar vallen.
M29	Voor mij is dat een belangrijk leidmotief waarom ik het werk doe wat ik doe. Ik had een aantal jaar dit werk gedaan en toen kwam toch de tekst terug van Paulus die zegt: laat u met God verzoenen. Toen realiseerde ik mij ook: ik kan mensen, jongeren helpen met levenswijsheid, met prestatiedruk, met, in de liefde et cetera.

	Ik kan er voor ze zijn. Maar ergens op een dieper niveau hebben ze toch ook God nodig. Ook die verzoening. Wat betekent dan verzoening? Dat je ergens je autonomie uit handen geeft en het idee dat het leven om jou draait. Daarvoor in de plek je overgeeft en je vertrouwt dat er een God is die onder je is om je te dragen en je leven leidt. En ik denk ten diepste alleen op die manier kun je rust, richting en ruimte vinden in je leven.
A30	Ik kan me voorstellen dat jouw generatie zegt: nou fijn. Rust, ontstressen. Allemaal fijn, dankjewel daarvoor Maarten. Maar als je het over verzoening gaat hebben en redden. Ja dat zijn.. woorden, begrippen. Zit dat ook in je totaalpakket?
M30	Daarom heb ik er ook voor gekozen om die twee een beetje uit elkaar te trekken. Dus enerzijds zonder verborgen agenda gewoon goed doen, mensen tot bloei willen brengen. Ook op hartsniveau zeg maar gesprekken willen voeren. En aan de andere kant mensen die wel geïnteresseerd raken en die wel geïnteresseerd zijn in de christelijke weg, en die zijn er ook nog steeds, en dat heeft mij wel geraakt wat dan ook gebeurt. Daarom spreek ik ook een beetje met twee woorden.
A31	En dat doe je ook in twee nieuwe initiatieven die ik net noemde. Dat heet De Kwekerij en Amsterdam Deugt. Leg eens even. Kan je heel kort uitleggen wat De Kwekerij is?
M31	De Kwekerij is een groeiplek voor twintigers waarin we eigenlijk workshops aanbieden over de liefde, over..
A32	Rust.
M32	Precies. En natuurlijk levensvragen zoals: hoe ga je om met eenzaamheid? Of als je gekwetst wordt, wat doe je dan? En ook over persoonlijke ontwikkeling, dus wat wil je met je leven et cetera. Dat doen we eigenlijk in een setting.
A33	Je hebt het over 'we' ook hè? Dat ben jij en?
M33	En een collega die ook geen christen is en dat doen we bewust. Het trekt vooral niet-christenen aan. En het bijzondere is eigenlijk, daar voel ik me soms ook wel, eigenlijk te gast in mijn eigen club. In de zin dat ik echt goed moet verdedigen waarom ik überhaupt iets van het geloof inbreng.
A34	Dus dat is De Kwekerij. En Amsterdam Deugt?
M34	Nou ik vertelde al voor de mensen die wel meer van de christelijke weg willen proeven zijn we een initiatief gestart, ook weer met een andere collega. Daar willen we eigenlijk de liefde leren. We zoeken eigenlijk iets waar iedereen naar verlangt. De liefde en liefhebben. Ik kom heel veel jongeren tegen die heel graag iets willen betekenen voor een ander, maar niet weten hoe. Daarbij willen we ze heel graag helpen. En daarbij geïnspireerd door de grootste liefde die op aarde heeft rondgelopen en dat is natuurlijk Jezus. En die heeft ook wel wat zinnige dingen gezegd en gedaan wat heel veel mensen inspireert.
A35	En dat heeft wel het label van het christelijk geloof om zich? Je zegt: bij De Kwekerij probeer ik het zo breed mogelijk te doen. En bij Amsterdam Deugt is het..
M35	Daar zeggen we het christelijk geloof is onze inspiratiebron, maar nog steeds mogen allerlei mensen daar bij aanhaken. Ja.
A36	Waar haal jij de moed vandaan en de energie om dit allemaal te doen?
M36	Ja vind je het...
A37	Ja. Je bent, in je eigen woorden, ontgoocheld van je eerste ervaringen. Je hebt je herpakt. Je komt met nieuwe initiatieven. Ja daar is moed voor nodig, energie, geloof, vertrouwen.

M37	Ja het zal je niet verbazen dat is gewoon God.
A38	Maar je kunt ook zeggen. Ik geloof nog wel in God. Ik ben mijn geloof niet kwijt. Maar Amsterdam dat lukt me niet.
M38	Nee.. dus toen ik het eigenlijk niet meer zo goed wist zo'n twee jaar geleden heb ik opnieuw een beeld gekregen waarin ik opnieuw de uitnodiging kreeg van dat God eigenlijk een kloppend hart heeft, wat klopt voor mij. Hij nodigt mij eigenlijk uit. Zo mag ik ook andere uitnodigen om op dat hart hun hand te leggen. En dat ik eigenlijk steeds God weer op mijn weg ontmoet. Dat ik juist ervaar dat God in deze wereld, waarin Hij heel erg weggedrongen wordt, daar wil Hij zijn. Dat raakt mij. En dat motiveert mij natuurlijk.
A39	De kerk moet veranderen. Dat is een quote die ik uit je eigen bio heb gehaald. Toen zei ik nog: nou dat is redelijk aanmatigend. Of ik dacht het, ik weet het niet. Is dat zo? Moet de kerk veranderen?
M39	Nou ik denk.. Ik heb al eerder gezegd: de secularisering vind ik eigenlijk wel een zegen. De afbrokkeling van het instituut. Omdat het ons terugbrengt tot onze eigen broosheid in de wereld. En juist, God heeft zwakken uitgekozen om Zijn eigen kracht te laten zien, om Zijn liefde. Dat is eigenlijk wat ik de grote kerken ook gun, dat ze wat leger worden zodat zij ook de zwakheid...
A40	Ho ho pas op nou. Je bent zei jezelf: zendeling, missionair en ziener. Vind je van jezelf. En deze zendeling hoopt dat de kerken leger worden. Dat is nieuws!
M40	Nou in ieder geval de reden erachter hè? Dat ze wat meer van hun eigen zwakheid leren kennen en dat daardoor de kracht van God echt zichtbaar kan worden. Want, ik ben wel echt geraakt in de Amsterdamse setting waar ik gewoon niks heb. Ik voel me heel vaak stamelen en stotteren. Hoe ik die grote woorden van verzoening waar we het zo-even over hadden, of genade, of de liefde van Jezus, hoe ik dat moet uitleggen. Dan zie ik, hoor ik letterlijk dat jongeren daarbij afhaken. En dan denk ik, maar ja dit betekent zoveel voor me en dit kan zoveel voor jou betekenen. En dan hoop ik inderdaad dat in die zin de kerk wat afbrokkelt zodat de kerk krachteloos is en jongeren daar juist kunnen schuilen.
A41	Want bestaat het beeld nog steeds wat mijn generatie afhakers natuurlijk heeft gehad. Mijn generatie afhakers zat in de kerk en heeft de kerk vaarwel gezegd. Het beeld van de kerk is voor hen heel negatief. De vraag is of jouw generatie.. heeft die ook dat negatieve beeld? Of de frustratie? Noem alles maar op wat negatief was in mijn generatie. Staan ze opener of is dat iets waarvan de kerk hoopt dat het gebeurt?
M41	Een beetje van allebei. Ze staan opener. Alleen we hebben wel een nieuwe taal nodig. Een taal die opener is. Laat mij een voorbeeld geven. Dan probeer ik hen uit te leggen wat het je kan bieden om te geloven in God. En dan laat ik ze knielen voor elkaar. Want dan krijg je die ongelijkheid, dan krijg je dat ongemak. Toen zei voor het eerst een student: hè, hè, nu begrijp ik waarom je zou geloven, waarom je je zou overgeven aan een God. Want dat biedt je ook heel veel. Die God die helpt je ook om eigenlijk te worden wat je bent. Dat denk ik wel dat helpt bij jongeren. Maar als jij zegt: geloof je in God? Dan haken heel veel mensen af.
A42	Bij die vraag?
M42	Ja. Nou tenminste als je eigenlijk probeert om daarmee een gesprek te forceren van: je hebt een probleem, je bent zondig, ik heb de oplossing en ga met mij mee.
A43	Dat werkt niet?

M43	Dat werkt niet. Nou werkt ook nog wel trouwens. Maar voor de meeste niet.
A44	Wat is jouw droom voor de komende jaren?
M44	Nou ik droom wel dat mensen... als je het me heel, heel eerlijk vraagt dan droom ik van twee dingen. Namelijk van heel veel jongeren die in kleine groepen eerlijk zijn tegenover elkaar en het leven onderzoeken in De Kwekerij en ook tot geloof komen en ook God leren kennen. Die laatste die is wel het sterkste nog steeds
A45	Het kan zijn dat jongeren die God vinden nooit meer in de kerk komen. Dat nieuwe vormen van kerk ontstaan, bijvoorbeeld over God praten in het café. Ga je daar in mee?
M45	Ik denk wel dat je toch een vorm van gemeenschap van gelovigen nodig hebt. Ja. Wij hebben gewoon structuren nodig. Ik hink nog een beetje op twee gedachten. Ik weet het nog niet helemaal. Ik zelf heb in ieder geval wel een kerk nodig.
A46	Jij gaat ook naar een kerk. Wat vind je daar?
M46	Dus ook het Woord wat mij tegenspreekt. Het Woord wat mij verrast. En ook het moment dat je je eigen belofte richting God weer vernieuwt.
A47	Van de zomer schreef je in die artikelen. Ik zou maar eens even, die ik mooi vond, iets over ontgoocheling. Ik zei het woord teleurstelling. Jij zei: nee kom op, ontgoocheling. Is die fase voorbij bij jou? Hoe zou jij die fase nu willen typeren?
M47	Toch wel vooral hoopvol.
A48	Hoe is de omslag gekomen tussen de ontgoocheling van dit voorjaar, dit artikel, naar nieuwe hoop krijgen?
M48	Ik heb heel veel nieuwe manieren eigenlijk ontdekt om met mensen in gesprek te gaan over wat geloven wel omhelst, behelst. Ook een stuk levensverhaal met elkaar gaan delen en daarin kijken of, of God ook een rol speelt. En daarin zie ik heel veel kansen. In de kerk zijn we wel gewend om te reflecteren over ons leven en daar eerlijk in te zijn. Verder, ook juist op de momenten dat ik zie dat studenten wel die stap maken om het christelijk geloof te onderzoeken. Dat stemt mij heel hoopvol. En het mooie is juist dat zij op nieuwe ideeën komen over hoe God dan is, waar ik dan verrast door wordt.
A49	Dus we zien jou bij leven en welzijn, laat ik die woorden maar eens gebruiken, de komende jaren in Amsterdam werkzaam?
M49	Ja natuurlijk.
A50	Maarten Vogelaar uit Amsterdam. Als mensen je willen helpen zullen ze je ongetwijfeld weten te vinden. Bedankt voor je komst hier naar de studio.

Bijlage 3

29 mei 2018

De bloeiklas: 'Hoe ontdek je wat je wilt? Je staat in de bloei van je leven maar soms zie je door alle 'kansbomen' het bos niet meer. Iedereen is druk, doet z'n best, maar waarvoor eigenlijk?'

1. Demografie en samenstelling van de aanwezigen.

Er zijn negentien bezoekers aanwezig. De avond is al drie weken uitverkocht en de kwekers geven aan dat dit voor hen een grote groep is. Naast de negentien bezoekers zijn er drie kwekers en een stagiair aanwezig. De man-vrouw verhouding is niet gelijk, het bezoekersaantal bestaat uit vier mannen en vijftien vrouwen. Bij de kwekers is deze verhouding wel gelijk: twee mannelijke kwekers, waaronder mede-oprichter Guy Wijnen, een vrouwelijke kweker en een vrouwelijke stagiair. De meeste deelnemers zijn eind twintig of begin dertig. Er zijn ongeveer vijf deelnemers begin twintig. Er zijn geen bachelorstudenten, slechts twee tot drie masterstudenten. De overige bezoekers zijn jongwerkkenden. Eén van de aanwezigen werkt als arts, een tweede als jurist en een derde als adviseur. Twee van de aanwezigen geven aan momenteel werkeloos te zijn. Het merendeel van de aanwezigen is hoogopgeleid. Geen van de bezoekers lijkt een migratieachtergrond te hebben.

2. Aanwezigen

Rond half acht druppelen de eerste bezoekers binnen. Het stormt buiten wat maakt dat het openbaar vervoer druk bezet is en de parkeerplekken schaars zijn. Niet iedereen is daardoor op tijd en tot 20.00 uur komen er mensen binnen. Onder de bezoekers zijn mensen die elkaar kennen en gezamenlijk naar de bijeenkomst komen. Er is één groepje van vier mensen, één groepje van drie en er zijn vier tweetallen. De overige bezoekers zijn alleen gekomen.

De bezoekers zijn voor een groot deel smart casual gekleed. Ze hebben zich aangepast aan het warme weer, maar zien er verzorgd uit. Ze dragen dichte schoenen en nagenoeg iedereen draagt een rok, jurk of broek tot over de knie. De drie kwekers en de stagiaire zien er het meest casual uit. Twee van de kwekers lopen op blote voeten en één draagt een voetbalbroekje.

De observant heeft van de negentien bezoekers er negen kort kunnen spreken. Het is opvallend dat zij elk aangeven voor het eerst een activiteit van De Kwekerij te bezoeken. De bezoekers hebben verschillende motivaties om aan deze bloeiklas deel te nemen. Twee van hen hebben net ontslag genomen bij hun baan omdat het anders was dan verwacht. Zij noemen dat ze zich opnieuw willen oriënteren door middel van deze avond. Anderen zeggen dat ze een nieuwe stap willen maken in hun baan, maar niet goed weten waar ze moeten beginnen. Zij hopen door deze avond een duidelijker beeld te krijgen van wat ze willen doen op het gebied van hun carrière. Eén aanwezige noemt dat hij nog midden in zijn masterstudie zit, maar nog geen concreet plan heeft voor na zijn studie. Ten slotte zegt één van de aanwezigen: 'Ik ben op zich al wel veel vaker bij dit soort trainingen geweest. Ik ben veel bezig met wat ik echt wil doen met mijn leven. Maar vaak komen die trainingen toch wel op het zelfde neer. Dan loop ik naar buiten en denk ik: wat heb ik er nu echt aan gehad? Ik hoop dat dat vanavond anders is'.

3. Fysieke setting.

De avond vindt plaats in de 'Nieuwe Liefde' een theater in Amsterdam aan de Da Casdo kade. Een algemeen theater en dus geen plek die exclusief bestemd is voor De Kwekerij. In het theater is het zoeken naar de juiste zaal. Nergens in het theater wordt in het bijzonder reclame gemaakt voor De Kwekerij.

De zaal zelf is groot, ruim genoeg voor negentien bezoekers. De zaal is vrij donker en heeft een professionele, kille uitstraling. De stoelen staan in een halve cirkel en kijken uit op een flap-over die

door de kwekers wordt gebruikt. Bij binnenkomst staat er een witte tafel met glazen en zes waterkannen.

4. De bijeenkomst zelf.

De avond begint doordat verschillende mensen te laat zijn ruim na 19.30 uur. Eén van de kwekers opent de avond met de vraag: wat wilde je vroeger worden? Zij vertelt dat ze vroeger graag kapster wilde worden en hoe het contact met mensen en iets doen voor een ander nu terug komt in haar werk als trainer. Vervolgens krijgen alle deelnemers de mogelijkheid om na te denken over de vragen: wat wilde je vroeger worden en wat zie je daarvan terug in wat je nu doet of zou willen doen? Na de oefening wordt gevraagd wat de deelnemers hebben bedacht. De oefening wordt afgesloten met de opmerking dat het soms verhelderend kan zijn om te zien wat je vroeger wilde worden. Soms kan je tot de verrassing komen dat je toen al een helder beeld had van wat je belangrijk vindt.

Guy neemt het woord over en deelt aan iedereen papieren en pennen uit. De volgende oefening is een soort vragenvuur waarin iedereen gevraagd wordt om elke vraag zo snel mogelijk te beantwoorden. De deelnemers worden gevraagd niet te veel na te denken, maar vooral gewoon te schrijven. De vragen zijn: waar krijg je energie van? Wat waarderen anderen in jou? Waar ben jij op je best? Wat neem jij als vanzelfsprekend bij anderen? Wat is het ergste wat iemand tegen jou kan zeggen of jou van kan beschuldigen? Wat gaat je goed af? Wat hoop je voor de wereld? Wie zijn jouw voorbeelden en ten slotte waarom zij zijn je voorbeelden? Na afloop van deze vragen mogen de deelnemers kijken naar welke antwoorden en woorden terugkomen en deze omcirkelen. De uitleg is dat dit zomaar eens de waarden van jouw leven kunnen zijn, dingen die je echt belangrijk vindt en waar je je voor in wil zetten.

Vervolgens zegt Guy dat we nu vooral in ons hoofd bezig zijn geweest en dat we van ons hoofd naar ons lichaam moeten verplaatsen. De deelnemers mogen ergens in de ruimte plaatsnemen, op een stoel of op de grond. De deelnemers verspreiden zich en nemen elk een andere positie in. De mensen op een stoel mogen hun benen op de grond zetten en de mensen op de grond zitten in kleermakerspositie. Iedereen moet rechtop zitten en zijn ogen dicht doen. Er wordt gestart met een aantal ademhalingsoefeningen. Vervolgens wordt er geprobeerd een sterker bewustzijn van je lichaam en de ruimte te creëren door opmerkingen als: 'voel de vloer onder je', 'voel hoe je op de grond zit', 'ontspan je schouders' en dergelijken. Daarna begint de visualisatieopdracht. Het verhaal is dat iedereen plaats mag nemen in een lekkere stoel. Voor je staat een televisiescherm met naast je een afstandsbediening met maar één knop: de play-knop. Door op de knop te klikken begint een film af te spelen. Een film van je leven. De film begint bij je geboorte totdat je zeven jaar bent. Daarna is er een sprong in de tijd en zie je jezelf van je zevende levensjaar tot je veertiende. Opnieuw volgt een grote sprong, dit keer naar het heden. Bij elke periode worden de volgende vragen gesteld: Wat zie je? Wat zijn belangrijke gebeurtenissen? Wie zijn er bij je? Wie is er juist uit je leven weggegaan? Guy noemt dat de film lijkt afgelopen, maar dat er een vooruitblik is naar de komende zeven jaar. Dan is de vraag: hoe zou je willen dat je leven eruit ziet? Na afloop van de oefening wordt iedereen langzaam gevraagd zijn ogen open te doen. De oefening heeft in totaal ongeveer vijftien minuten geduurd. Vervolgens zijn er vellen papier, potloden, stiften en krijtjes beschikbaar. De opdracht is om het beeld wat je zag van jezelf over zeven jaar te tekenen. De enige voorwaarde is dat er op het papier geen woorden geschreven mogen worden. Guy maakt duo's en binnen deze duo's is de opdracht om aan de ander te omschrijven wat je getekend hebt. Vervolgens mag de ander benoemen wat hij of zij mooi en inspirerend vindt aan jouw tekening. Deze oefening duurt ongeveer tien minuten, wat voor veel groepen te lang is. Bij verschillende groepjes valt het stil of ontstaat een gesprek met een ander onderwerp. Na afloop wordt gevraagd wie er iets wil delen over zijn of haar tekening. Aan deze oproep geeft niemand gehoor. Er is dan een korte pauze van ongeveer vijftien minuten. Je mag ergens wat gaan drinken, er is water in de zaal en er is ook een mogelijkheid om naar het dakterras te gaan.

Na de pauze neemt de derde kweker Teun-Pieter het woord over en beschrijft een piramide. Hij begint onderop. De piramide begint met de omgeving met de bijbehorende vraag: waar ben ik? Daarna volgen het gedrag, wat je doet, en de vaardigheden, wat je kan. De volgende lagen zijn overtuigingen, datgene wat belangrijk voor je is, en identiteit, het antwoord op de vraag wie je bent. Bovenaan de piramide staat zingeving, door Teun-Pieter samengevat door de vraag: waar sta ik voor? Teun-Pieter tekent deze piramide op een flap-over. De deelnemers luisteren geïnteresseerd en maken aantekeningen op zelf meegenomen kladblokken. Na afloop wordt gevraagd wie zijn laatste beeld, van hoe hij of zij zou willen zijn over zeven jaar, naast deze piramide wil leggen. Opnieuw neemt geen van de deelnemers initiatief. Guy neemt daarom het woord en beschrijft hoe zijn visie over zeven jaar de verschillende niveaus van de piramide weerspiegelt. Zo noemt hij op de vraag 'waar ben je' dat hij buiten was in het groen en op de vraag 'wat is belangrijk voor mij' noemt hij het milieu, samen zijn met mensen en gezondheid.

Teun-Pieter vraagt iedereen om op te staan en naar één kant van de zaal te lopen. Hij vertelt dat dit het nulpunt is, het punt waarop je totaal niet bent waar je eigenlijk zou willen zijn. Hij vraagt de groep achter hem aan te komen naar de andere kant van de zaal. Dat is het punt waar je staat als je precies bent waar je zou willen zijn. Opnieuw worden de deelnemers gevraagd om zich weer over de hiervoor gevormde duo's te verdelen. De eerste die aan de beurt is, mag ergens in de ruimte gaan staan. De plek waar je gaat staan symboliseert of je vindt dat je wel of juist nog niet dicht in de buurt bent, van waar je over zeven jaar zou willen zijn. In het duo wordt besproken waarom je op de desbetreffende plek bent gaan staan. Om het concreet te maken wordt gevraagd welke stap je morgen eventueel al zou kunnen zetten om dicht bij je doel te komen. Hier wordt uitgebreid de tijd voor genomen, ongeveer een kwartier. Tijdens de oefening lopen de kwekers rond. Bij een aantal duo's luisteren zij mee en voegen ze iets toe. Verder zorgen ze er met name voor dat iedereen ruim de tijd neemt om na te denken over een concrete vervolgstap. Na afloop komt iedereen in een cirkel bij elkaar en vertelt ieder welke stap hij of zij morgen zou kunnen zetten. Verschillende bezoekers geven aan dat zij problemen ervaren over hun toekomst en op zoek zijn naar concrete stappen.

Dit is de laatste oefening. De avond is al iets voor 22.00 uur afgelopen. Volgens de kwekers is het de eerste keer dat dit lukt. Na een applaus is de avond voorbij. De deelnemers worden gevraagd om hun e-mailadressen achter te laten en worden uitgenodigd voor de borrel.

5. Patronen van interactie.

De interactie tussen de deelnemers is beperkt. Tijdens de pauze trekken de mensen die samen zijn gekomen naar elkaar toe. Het is niet makkelijk om met hen contact te maken. Er is een dakterras waar het groepje van vier naar toe vertrekt en veel duo's gaan naar beneden om daar iets te drinken te halen. De meeste deelnemers die met elkaar zijn gekomen zitten naast elkaar en hebben voornamelijk interactie met elkaar. Gezien er een aantal mensen later zijn gekomen kunnen zij niet meer bij elkaar zitten, zij zoeken elkaar in de pauze weer op. De bezoekers die alleen gekomen zijn, worden aangesproken door de kwekers. Er vinden vooral gesprekken plaats tussen twee personen. Niemand zit alleen.

Na een kwartier komen de mensen die wat te drinken hebben gehaald weer naar boven. Ze hebben een kopje koffie of een flesje bier in hun hand. Dit ziet er uit als een ongedwongen sfeer, maar nu de groep weer compleet is, wordt er alsnog weinig gesproken. Het is rustig. Niemand praat hard, er wordt niet gelachen en mensen blijven op hun stoel zitten. Er vallen stiltes die de kwekers opvullen door weer met het programma aan de slag te gaan.

Twee opdrachten vinden plaats in duo's. De kwekers nemen het initiatief om de groep in duo's te verdelen waardoor dit gestructureerd verloopt. Bij een volgende opdracht in duo's geven de kwekers aan dat het slim is om weer in dezelfde duo's verder te gaan. Bij het indelen van de duo's wordt

rekening gehouden met dat sommige mensen elkaar al kennen, zij worden bewust in hetzelfde duo geplaatst. Binnen de duo's is voldoende interactie. De opdrachten zijn duidelijk. De gesprekken lijken makkelijk plaats te vinden, zowel bij de duo's die elkaar al kenden, als bij de duo's waar dit niet het geval is. De duo's lijken goed naar elkaar te luisteren en veel vragen aan elkaar te stellen waardoor het gesprek op gang blijft.

Na afloop van de opdrachten is het vaak snel weer stil. Alleen binnen het groepje van vier worden nog wat opmerkingen en grappen tussendoor gemaakt, maar verder is iedereen zeer geconcentreerd. Wanneer de kwekers aan het woord zijn, worden er aantekeningen gemaakt en wordt er geen interactie met elkaar gezocht.

De stiltes zijn kenmerkend voor de rest van het programma. Ongeveer bij een derde van het programma staat één van de kwekers voor de groep. De kweker is dan aan het woord en de deelnemers nemen een luisterende positie in. Er wordt hier niet nadrukkelijk om gevraagd, de deelnemers doen dit uit zichzelf. De kwekers vragen een aantal keer tijdens hun verhaal nadrukkelijk om respons. Bij een rondvraag wie iets wil delen over een bepaalde oefening of over iets wat gezegd is, blijft het vaak stil. In zo'n geval besluit één van de kwekers iets te delen. Bij een oefening na de pauze wordt gevraagd om een vrijwilliger. Het blijft lang stil. Een jongen van begin twintig vraagt: 'Zal ik dan maar gaan?'. Guy antwoordt: 'Ja doe maar. Ik blijf maar zoeken naar een slachtoffer'. Deze jongen helpt mee met het uitleggen van de opdracht, waarin een aantal persoonlijke vragen worden gesteld. De jongen geeft antwoord op de vragen. Guy neemt de tijd om de oefening goed uit te leggen en door te vragen op de antwoorden die de jongen geeft. De jongen geeft uitgebreid antwoord en lijkt bereid zich kwetsbaar op te stellen.

Bij de laatste opdracht is er opnieuw meer interactie. Nadat in duo's besproken is welke volgende stap je morgen al kan zetten om dichterbij je doel te komen, komt de groep bij elkaar. Ze staan in een cirkel en opnieuw wordt gevraagd wie iets wil delen over de stap die hij of zij morgen gaat zetten. Opnieuw is het een aantal seconden stil, maar één van de deelnemers neemt het initiatief om iets te delen. Dit is de zelfde jongen die zich hiervoor aanbood als vrijwilliger. Na afloop van zijn verhaal kijkt hij naar de persoon naast zich en zegt: 'Zullen we anders gewoon het rondje afdaan?'. De kwekers reageren daar onmiddellijk op met dat dat niet hoeft. Vervolgens valt het stil en de meerderheid van de groep blijft de buurvrouw van de jongen die net iets gedeeld heeft aankijken. Zij benoemt: 'ik voel me nu toch wel verplicht om iets te zeggen'. Hoewel de kwekers herhaaldelijk aangeven dat je niks hoeft te delen als je dat niet wil, wordt het rondje toch zo doorgezet. Niemand van de bezoekers geeft aan niet iets te willen delen, waardoor iedereen zich open opstelt over zijn of haar huidige situatie en de stap die hij of zij morgen gaat zetten. Mogelijk door de structuur en toch enige vorm van sociale wenselijkheid om iets te delen, is iedereen nu wel bereid iets te zeggen. Bij enkelen nemen de kwekers het initiatief om nog door te vragen op het antwoord. Sommigen zijn bereid om iets te delen, maar hebben nog geen concrete stap voor morgen kunnen bedenken. De vrouwelijke kweker reageert hierop door te zeggen dat dat geen probleem is en dat het soms ook goed is om niet iets meteen rationeel op te willen lossen. Zo aan het einde van de avond lijkt iedereen meer bereid om zich kwetsbaar op te stellen.

Na afloop wordt iedereen uitgenodigd voor een borrel. Waar de borrel exact plaatsvindt, wordt niet gespecificeerd. Dit blijkt in de het café van het theater te zijn. De zaal druppelt langzaam leeg waardoor er geen vast moment is om met de groep naar deze locatie te gaan. Sommige blijven nog achter om hun gegevens achter te laten bij de kwekers. Anderen maken nog een praatje met de kwekers en weer anderen verlaten de zaal. De kwekers blijven wachten in de zaal waardoor zij ook niet het initiatief kunnen nemen om met een groep naar het café te gaan. Daarnaast is het café van het theater bijna leeg waardoor het niet heel uitnodigend is om hier te gaan zitten. Er is verder nog maar weinig informele interactie geweest tussen de bezoekers. Ten slotte was het zoals hier boven al genoemd deze avond slecht weer. Vier bezoekers geven daarom aan snel naar huis te gaan zodat ze

net de buien kunnen ontwijken. Met uitzondering van twee bezoekers vertrekken de meeste bezoekers daarom naar huis.

6. In hoeverre is er sprake van christelijke inhoud?

Er was geen sprake van overwegend christelijke inhoud. Er wordt niet gebeden, bijbel gelezen, verwezen naar een Bijbelverhaal of Bijbels figuur. Maarten Vogelaar heeft vooraf aangegeven dat er voornamelijk gebruik wordt gemaakt van christelijke inhoud door levenswijsheid van christenen te delen. Ook dat lijkt deze avond niet te gebeuren. Vogelaar heeft vooraf aangegeven dat het doel van De Kwekerij is dat er minimaal één christelijke kweker in elk team aanwezig is. Bij de onderzoeker is bekend dat dat in dit geval Teun-Pieter is. Dit wordt door hemzelf tijdens de avond niet benoemd. Ten slotte had Vogelaar in het voorafgaande interview aangegeven dat de meeste gesprekken over religiositeit en zingeving plaatsvinden tijdens de borrel achteraf. Echter waren er maar twee deelnemers aanwezig in het café van het theater.

Qua spirituele inhoud zou de visualisatieopdracht genoemd kunnen worden. Dit is een vorm van meditatie. Tijdens deze oefening wordt niet verwezen naar een religieuze traditie. De kweker begint de visualisatieopdracht met de opmerking dat iedereen dit waarschijnlijk wel eens gedaan heeft. In dit moment van stilte wordt ruimte gemaakt om iets te ervaren. Onduidelijk is wat de kwekers hopen dat de deelnemers ervaren.

Bijlage 4

4 juni 2018

De bloeiklas: 'Hoe vind je rust in de stad? We moeten van alles en netwerken de hele dag door. Maar hoe houd je je hoofd koel in de drukte van de stad? En wat gebeurt er als rust je ritme bepaalt? Wat is rust, wat biedt het en wat gaat er verloren als we altijd bezig zijn?'

1. Demografie en samenstelling van de aanwezigen.

Er zijn vijftien bezoekers aanwezig. De avond is niet uitverkocht en er zijn nog steeds kaarten beschikbaar. De man-vrouw verhouding is niet gelijk. Er zijn vier mannelijke bezoekers en de overige elf zijn vrouwen. Opnieuw zijn er dus meer vrouwen dan mannen. Verder zijn er twee vrouwelijke kwekers aanwezig, een mannelijke kweker, Guy Wijnen, en een vrouwelijke stagiair. Guy en de stagiair waren zes dagen geleden ook aanwezig.

De meeste deelnemers zijn twintigers, met uitzondering van een vrouw van ongeveer veertig jaar. Van de zeven mensen die de observant heeft gesproken, studeren er nog vijf. Zij zitten in de laatste fase van hun bachelor of van hun master. De andere twee werken al een jaar. Geen van de bezoekers heeft een migratieachtergrond.

2. Aanwezigen

Rond kwart over zeven zijn de eerste bezoekers binnen. Er is een gezellige sfeer. Tegen de achterwand staan drie bankjes. Tussen die bankjes staan grote marmeren blokken waardoor als je op een bank zit, je de overige banken niet kunt zien. Daarom zijn er bij binnenkomst meteen drie groepjes ontstaan. Een aantal minuten voor half acht komen de meeste mensen binnen, de groep verdubbeld bijna in grootte. Dit is dan ook het punt waarop de kwekers besluiten te beginnen. Minimaal drie mensen zijn alleen gekomen. Veruit de meeste zijn in tweetallen gekomen. Deze mensen komen samen binnen en gaan bij elkaar zitten.

De observant heeft van de vijftien bezoekers er zeven kort kunnen spreken. Zes bezoekers geven aan voor het eerst bij een activiteit van De Kwekerij te zijn. Zij komen elk voor iemand langs. Twee van hen kennen de stagiair goed en wilden zien waar zij stage liep. Een andere vrouw is door een vriendin meegevraagd. Een van de bezoekers heeft hiervoor stage gelopen bij De Kwekerij en is dus een bekende. Drie vrouwen zijn vooral gekomen om hun vriendin, de kweker van vanavond, te zien. Zij zijn niet bijzonder geïnteresseerd in het thema. Ze hebben dan ook geen bijzondere verwachtingen van de avond. Een van de bezoekers geeft aan dat hij bijzonder geïnteresseerd is in het thema. Voor hem is het onderwerp van de avond de reden dat hij hier is.

3. Fysieke setting.

De avond vindt plaats in 'Lab 111' een filmtheater in Amsterdam. Lab 111 is een zeer groot, stenen, rechthoekig gebouw met een hoge toren. De sfeer in het gebouw is informeel. Er hangen veel posters in allerlei kleuren op de muren. Lab 111 is een algemene ruimte en niet een vaste locatie van De Kwekerij. Door middel van bordjes is het redelijk eenvoudig de Kapel, de zaal voor de bloeiklas, te vinden. De bordjes zijn van Lab 111. De Kwekerij heeft zowel buiten het gebouw als binnen niets gedaan om duidelijk te maken dat de avond hier georganiseerd is.

De Kapel is een ruime zaal van twintig vierkante meter. De ruimte is deels onder de grond. In de enige wand die grenst aan de buitenkant van het gebouw zijn bovenin over de hele lengte van de muur grote ramen. In het midden van de zaal staat een kring van witte stoelen die uitkijken op een beamerscherf. Door de ruimte heen staan een aantal grote planten met grote bladeren. Onder de

zijde met de ramen zijn grote, marmeren vensterbanken gemaakt waarop bezoekers kunnen zitten. Hierop staan een waterkan, koffiekkan en een theekan.

4. De bijeenkomst zelf.

Ter introductie van de avond neemt Guy het woord. Hij heet iedereen welkom bij De Kwekerij. Hij bespreekt kort de vier kernwaarden van De Kwekerij en hoe deze vanavond langs zullen komen. Zo bespreekt hij dat gelijkheid een belangrijke waarde is. De kwekers hebben niet alle antwoorden en zijn juist nieuwsgierig naar de verhalen en ervaringen van bezoekers. Na afloop gaat Guy aan de rand zitten en geeft hij het woord aan de vrouwelijke kwekers.

De kwekers stellen zichzelf kort voor. De avond begint met een aantal verhalen uit het nieuws over het belang van rust. Ze bespreken artikelen over burn-outs, gebruik van antidepressiva en toename van depressies. Ze maken gebruik van een PowerPoint die strak is vormgegeven en veel gebruik maakt van kleur. De PowerPoint bestaat uit veel dia's en elk onderdeel van de presentatie is gelinkt aan een dia. Veel aanwezigen zijn daarom gericht op het beamerscherf. De kwekers laten verschillende grafieken zien en een filmpje over een rapper die zijn auto heeft bekrast door 'mental problems'. Ze willen hiermee het belang van rust duidelijk maken.

Als opdracht krijgen de bezoekers de vragen: wanneerervaarde je voor het laatst rust? Wat deed je toen of waar was je toen? Wat voelde je toen? En ten slotte wat is rust voor jou? In tweetallen mogen deze vragen besproken worden. Deze groepen worden niet vooraf ingedeeld en dus hebben de deelnemers de ruimte om zelf tweetallen te vormen. Na afloop is er gelegenheid om in de groep te bespreken wat er in de tweetallen gedeeld is. Al snel wordt duidelijk dat iedereen een verschillende definitie heeft van rust. De kwekers delen een definitie uit een woordenboek. Daarop aanvullend zeggen ze dat rust voor iedereen anders is. Iedereen beleeft rust anders en iedereen haalt uit verschillende activiteiten rust.

Een van de vrouwelijke kwekers neemt het woord. Ze noemt dat rust een activiteit is. Je moet je er voor in zetten. Je brein wordt goed in wat het vaak doet. Daarbij spelen volgens haar gedachtenpatronen een belangrijke rol. Ze noemt dat als je vaak denkt: ik kan dit niet, je brein steeds vaker dit zal denken. Wanneer je niet vaak traint om je bewust te zijn van je lichaam kan dit ook gebeuren en wordt je brein steeds beter in het negeren van je lichaam. Zij noemt dat er vanuit mindfulness een stappenplan bestaat met drie vragen: 'wat gaat er door mijn hoofd?', 'wat voor emotie gaat er door mij heen?' en 'wat voel ik in mijn lichaam?'. Beide kwekers delen dat zij dit dagelijks proberen te doen, maar wel op hun eigen manier. Eén van de kwekers vertelt dat ze dit altijd doet wanneer ze haar fiets gaat halen omdat dat iets is wat dagelijks terugkomt. De ander vertelt dat ze les geeft op de UvA en dat ze dit vaak spannend vindt. Van te voren neemt ze tijd om even op de wc deze vragen voor zichzelf te bespreken. Dit zijn twee van de verschillende persoonlijke verhalen die langs komen tijdens de bloeiklas.

Na dit gedeelte is er een pauze van zo'n vijftien minuten. Een aantal deelnemers verlaten de zaal. De meeste deelnemers blijven in de zaal en halen een glaasje water bij de waterkannen. Ze spreken elkaar aan en al snel ontstaat er een gezellige sfeer. Ook de vrouwelijke kwekers en Guy lopen door de zaal heen en spreken deelnemers aan.

Na afloop van de pauze wordt de tijd genomen om de eerder genoemde drie vragen te bespreken. Iedereen wordt aangemoedigd om rustig te gaan zitten en zijn of haar ogen dicht te doen of op een punt te focussen en deze drie vragen langs te gaan. Er is een rustige sfeer en alle deelnemers doen mee met deze oefening. Na afloop wordt de vraag gesteld of iemand iets van zijn ervaringen wil delen. Twee deelnemers zeggen dat ze dit wel vaker doen, zij het met iets andere vragen. Het geeft hen rust en ook in dit geval was het voor hen rustgevend.

Een van de kwekers gaat door met het inhoudelijke deel. Ze vertelt wat er in je lichaam gebeurt wanneer je wel of juist geen rust neemt. Ze legt uit dat het zenuwstelsel bestaat uit een autonoom deel en een animaal deel. Het autonome deel is willekeurig en is onder te verdelen in twee delen: orthosympatisch en parasympatisch. De kweker geeft aan dat het hier toch wel heel biologisch wordt en ze daarom een biologieleraar het woord wil geven. In een filmpje legt een biologieleraar uit dat het orthosympatisch deel betrokken is bij activiteiten die beweging en actie vragen en dat het parasympatisch deel juist de vertering en het herstel van het lichaam regelt in de rustfase. De andere kweker neemt het woord over. Ze legt uit dat je lichaam cortisol aanmaakt waardoor het lichaam actief wordt en je dingen kan doen. Tijdens de momenten dat dit level laag is kun je rust nemen, slapen of op een andere manier tot rust komen.

Er volgt een ademhalingsoefening. Iedereen wordt aangemoedigd om hun handen in de zij te plaatsen en in vier tellen in te ademen, zeven tellen de adem vast te houden en acht tellen uit te blazen. Dit doen we ongeveer vijf keer. Na de vijfde keer gaat het inhoudelijke deel verder.

De kweker vergelijkt het lichaam met een auto. Een auto kan in zijn vrij of in een versnelling staan. Hij staat nooit in allebei en dat is in je lichaam hetzelfde. Je bent of actief of in rust. Maar hoe zorg je er nu voor dat je in z'n vrij komt te staan? Er wordt rondgevraagd welke activiteiten de deelnemers ondernemen om tot rust te komen. De deelnemers noemen voorbeelden als Netflixen, op hun iPhone iets opzoeken of lezen. De kweker vraagt: 'Is dat nu in zijn vrij staan of toch in een versnelling?' Eén van de kwekers vertelt iets over haar nieuwe hobby, namelijk imker zijn en hoe dit haar rust geeft. De ander vertelt dat ze er achter kwam dat al haar activiteiten nuttig zijn en kiest bewust voor nutteloze activiteiten in haar leven die niet tijds-of doelgebonden zijn. Ze geven aan dat deze activiteiten hen helpen om 'in z'n vrij te staan'.

De kwekers vertellen dat iedereen straks in tweetallen wordt ingedeeld. De deelnemers krijgen een brainstromopdracht met de vraag: 'Hoeveel activiteiten kun je bedenken die rust geven?' Vervolgens krijgt iedereen een praktische opdracht om dit in zijn eigen leven toe te passen aan de hand van de vraag: 'Op welke momenten in de aankomende week ga je kleine, bewuste rustactiviteiten inplannen en wanneer grote? Hoe zien deze activiteiten eruit?' Iedereen moet een concrete planning hiervan maken voor de komende week.

Na afloop van deze groepsopdracht geven de kwekers als tip mee dat je klein mag beginnen en dat elk succes gevierd mag worden. Als voorbeeld wordt gegeven dat je niet meteen je hele gebit iedere dag moet willen flossen. Gewoontes ontstaan door op een vast tijd stip iets te doen en door heel klein te beginnen. De kwekers zeggen daarom: begin met het flossen van een tand elke avond en vier dat succes.

Na afloop wordt gevraagd om nog mee te doen met een filmpje. In dat filmpje mag je zeggen wat je van de avond vond en ook feedback achterlaten.

5. Patronen van interactie.

Er is van begin af aan veel interactie. Bij binnenkomst zijn er al een aantal mensen aanwezig en wordt er vrolijk gepraat door iedereen. De mensen die ruim op tijd zijn, komen allemaal in tweetallen of drietallen waardoor er gemakkelijk interactie ontstaat.

Tijdens de avond wordt er regelmatig gevraagd om iets uit je eigen leven te delen. De twee kwekers geven zelf concrete voorbeelden, bijvoorbeeld dat één van hen voor het les geven een moment van rust op de toilet neemt om tot zichzelf te komen. Bij de vraag, 'Waar heb je voor het laatst rust ervaren', volgt nog weinig respons. Na een paar seconden delen twee mensen iets. De vrouwelijke kweker neemt initiatief om de vraag nog een keer te herhalen en richt zich bewust naar de kant van de zaal waar nog geen respons vandaan is gekomen. Daar is ook iemand bereid om iets te delen. Bij

elke rondvraag wordt de respons groter en zijn mensen sneller bereid om iets te delen. Er volgen minstens drie verhalen en, met uitzondering van ongeveer twee deelnemers, voegt iedereen zo iets toe. De kwekers hebben aangegeven dat er ruimte is voor vragen. Tijdens de inhoudelijke delen komt het regelmatig voor dat één van de deelnemers een vraag heeft. De kwekers nemen uitgebreid de tijd om deze vragen te beantwoorden. De kwekers bedanken herhaaldelijk de deelnemers voor hun toevoeging.

Wanneer er wat gevraagd wordt of wanneer een deelnemer een verhaal vertelt, reageren de deelnemers ook op elkaar. Er is ruimte voor gesprek en ruimte om af te dwalen van het oorspronkelijke onderwerp. Zo ontstaat een discussie over het aantal hertz dat je in de natuur zou kunnen horen. Verder is er ruimte voor humor. Het verhaal van de imkerkursus zorgt bij verschillende deelnemers voor gelach. De kweker zelf heeft genoeg zelfspot om hier ook wat grappen over te maken. Verder worden er grappen gemaakt over het rookgedrag van één van de kwekers. Ten slotte blijkt in het voorbeeld over auto's een van de vrouwelijke kwekers niet helemaal te begrijpen hoe een auto werkt. Ook hier wordt om gelachen. Er heerst een ontspannen sfeer.

Twee keer heeft het programma een opdracht waarin de groep wordt opgesplitst in duo's. De kwekers moedigen de deelnemers aan om samen te werken met iemand die ze nog niet kennen. Twee zussen die graag samen in een groepje willen, zeggen dat zij elkaar niet kennen. Het is duidelijk dat dit niet het geval is en Guy splitst hen op. De mensen die alleen zijn gekomen hoeven op deze manier niet te zoeken naar een partner. Niemand blijft alleen over en er is snel contact.

Ook de pauze is laagdrempelig. Omdat men hiervoor al in duo's uiteen is geweest kent iedereen inmiddels één persoon. In de pauze is er water, thee en koffie en komen de gesprekken al snel op gang.

Na afloop worden de deelnemers niet uitgenodigd voor een borrel. Doordat de twee kwekers nog filmpjes willen maken, blijven mensen wel wat langer hangen in de zaal. De observant vertrekt als een van de laatste. De zaal wordt dan ook al opgeruimd. Een aantal deelnemers helpt met het opstapelen van stoelen. De kwekers doen hun jas aan en wekken daarmee de suggestie dat ook zij meteen naar huis willen gaan. De observant verlaat bewust het filmtheater door het café. Daar is geen van de deelnemers nog aanwezig.

6. In hoeverre is er sprake van christelijke inhoud?

Tijdens deze avond was er geen sprake van christelijke inhoud. Vogelaar had vooraf aan de observant aangegeven dat er deze avond geen christelijke kweker aanwezig is bij het team. Dit komt niet overeen met het beleid en Vogelaar geeft aan dat er een gesprek gaat volgen binnen het team over deze situatie.

Tijdens de pauze heeft de observant verschillende deelnemers aangesproken met de vraag waarom zij deze avond bezoeken. Zij gaven vooral aan dat het thema hen aansprak. Wanneer gevraagd werd of zij in het bijzonder iets hadden met De Kwekerij, was dit niet het geval. Ook deed de observant alsof zij op de website had gelezen dat De Kwekerij een initiatief was van een studentenpastor en vroeg zij of de deelnemers daarvan wisten. Niemand wist dat dit het geval was. Geen van de deelnemers leek zich bewust van de christelijke achtergrond. Ook gebruikte één van de kwekers 'Jezus' als krachtterm.

Wel was er ruimte voor bredere zingeving. Zo citeerde één van de kwekers een boeddhistische monnik. Daarnaast werd er herhaaldelijk verwezen naar yoga en mindfulness. Ook waren er twee meditatieopdrachten waaraan de deelnemers mee konden doen.

Bijlage 5

1 maart 2019

Event RESET: 'Waarom stellen we onszelf steeds maar weer nieuwe doelen? Aan het begin van het jaar nemen we ons van alles voor, maar ook binnen onze studie, werk en sociale leven verhogen we de lat telkens weer. Maar wat als we alles weghalen en teruggaan naar het begin? Is dat de kern? En wat is die kern dan? Tijdens RESET gaan we met elkaar in gesprek over wat er overblijft als alle ruis verdwijnt en we terug gaan naar het begin'.

1. Demografie en samenstelling van de aanwezigen.

Er zijn ongeveer twintig bezoekers aanwezig op dit event. Twee deelnemers zijn rond de veertig jaar en één deelnemer rond de zestig jaar. De overige deelnemers zijn twintigers. De gemiddelde leeftijd ligt daarmee hoger dan bij de andere bijeenkomsten die bezocht zijn. Slechts één deelnemer is alleen gekomen. De overige deelnemers zijn gekomen in tweetallen of in grotere groepen. De man-vrouw verhouding is redelijk gelijk. Geen van de bezoekers heeft een migratieachtergrond.

2. Demografie en samenstelling van de aanwezigen.

De bezoekers komen ruim op tijd in groepjes binnen. Er is daarom veel ruimte om plaats te nemen en vooraf wat te drinken. De bezoekers worden enthousiast door het team van De Kwekerij ontvangen. Oprichters Maarten en Guy zijn aanwezig, evenals twee vrouwelijke kwekers. De deelnemers worden uitgenodigd om een drankje te kopen bij de bar. Vervolgens kunnen ze in de ruimte plaats nemen. Er zijn in de ruimte verschillende zitjes wat de groepjes de kans geeft om bij elkaar te gaan zitten. Dit gebeurt ook. Er is daardoor veel interactie, maar voornamelijk tussen mensen die elkaar al kennen. Onduidelijk is in hoeverre de twintigers nog studenten zijn. Ook is het onduidelijk waarom de gemiddelde leeftijd voor dit event hoger ligt dan bij een gemiddelde bloeiklas.

3. Fysieke setting.

De avond vindt plaats in 'De kas', de overdekte binnenplaats van de Protestantse Diaconie Amsterdam. De locatie kan bereikt worden via de ingang van de Diaconie. De deur zit op slot dus er moet aangebeld worden. Het is onduidelijk welke bel de juiste is. Na verschillende bellen geprobeerd te hebben, wordt de deur open gedaan door Ruth, een van de kwekers van De Kwekerij.

Het gebouw van de diaconie is een oud en statig gebouw. Via de betegelde hal komen de deelnemers bij de binnenplaats. In deze binnenplaats is een kas gebouwd, een ruimte van zo'n acht bij vijftien vierkante meter. Voor deze avond wordt slechts de helft van de ruimte gebruikt. Door een groot kledingrek wordt een groot gedeelte van de ruimte afgeschermd. De kas is sfeervol ingericht. Op de stenen vloer liggen verschillende tapijten, aan het glazen plafond hangen planten en lichtjes en de ruimte is ingericht met lange biertafels met daaraan verschillende stoeltjes. In de hoek is een bar waaraan koffie, fris en zelf gebrouwen speciaalbieren worden verkocht. De ruimte geeft een gezellige en eigentijdse indruk. De zitjes zijn gericht op een groot wit beamerscherf.

4. De bijeenkomst zelf.

Wanneer de deur opengaat worden de deelnemers enthousiast begroet door kweker Ruth. Ze vraagt waar de deelnemers vandaan komen en hoe ze van dit event gehoord hebben. Verschillende deelnemers komen op deze manier binnen, halen iets te drinken en nemen plaats in de ruimte. Het is al even na 20.00 uur maar toch begint het programma nog niet. Veel stoelen blijven leeg wat de indruk wekt dat de kwekers misschien meer deelnemers hadden verwacht dan de 20 bezoekers die aanwezig zijn.

Een kwartier nadat de avond eigenlijk zou beginnen neemt Ruth het woord. Zij introduceert het thema van de avond. Ze vertelt over haar eigen ervaringen. Ze noemt dat ze ambitieus is en dat ze de lat voor zichzelf vaak erg hoog legt. Het geeft haar een onrustig gevoel en stelt haar daarom niet in staat om te genieten van hetgeen om haar heen gebeurt. Ze is op zoek naar rust en noemt dat ze dat ook veel om haar heen ziet bij vrienden en studiegenoten. Vervolgens legt ze het programma van de avond uit. Er zullen vanavond twee sprekers zijn die een 'kweektalk' houden, er zal een ijsbreker plaatsvinden en na afloop is er live muziek.

De eerste spreker van de avond is Vogelaar. Vogelaar begint zijn praatje met de vraag of de deelnemers in de zaal wel eens de tijd nemen om stil te staan bij hun leven. Kijken we wel eens in de spiegel om onszelf de vraag te stellen: wie ben ik? Hij noemt dat het lef om zulke vragen te stellen, je helpt om terug te gaan naar de kern. Hij noemt dat mensen tegenwoordig geleefd worden door werk, studie, vrienden, familie en verplichtingen. Mensen vergeten daardoor wie ze zijn. Eigenlijk zou men af en toe de tijd moeten nemen om terug te keren naar hun 'fabrieksinstellingen'. Hij noemt hoe belangrijk het is om stil te staan bij wat je hebt, wat je doet en wie je bent. Daarbij is het belangrijk om terug te kijken naar het verleden, stil te staan bij het heden, maar ook vooruit te kijken naar de toekomst. Vogelaar plaatst Psalm 39 op de beamer. Hij vertelt dat wanneer hij over het leven denkt hij dit stuk uit de Bijbel inspirerend vindt. Hij vertelt dat de Psalm gaat over de dood, over alles wat vergaat. Hij gebruikt de Willibrordvertaling uit 2012. Letterlijk staat daar: 'HEER, laat mij mijn einde zien, laat mij de maat van mijn dagen zien, zodat ik besef hoe kortstondig ik ben'. Op de beamer heeft Vogelaar het woord 'HEER' weggelaten. Vogelaar legt uit dat je kunt leven alsof je onsterfelijk bent. Je kunt vooral gericht zijn op genieten, op jezelf ontwikkelen in dit leven en dat je zo kunt wegrenzen voor de dood. Er is ook een alternatief, namelijk leven met de zekerheid dat je dood gaat. Zo kun je tijdens je leven al leren loslaten. Wanneer je los laat kom je tot de kern. Al het onnodige valt weg. De kern van het leven is de vraag: wie ben ik? Je eigen kern leren kennen is een opgave en gebeurt niet zomaar. Je moet de tijd nemen om rust voor jezelf in te plannen. Vogelaar legt uit dat rust nemen en stil staan in de Bijbel veelvuldig voorkomt. Hij vertelt dat het volk Israël één dag in de week rust had. Op de sabbat mocht men niet werken. Op deze dag in de week konden de mensen even 'resetten' en stil staan bij het feit dat alle mooie dingen in hun leven, familie, vrienden en de oogst een geschenk zijn. Ook noemt hij het sabbatsjaar. Zeven keer zeven is negenenveertig. Elk 49^e jaar mocht er niets verbouwd worden. Een heel jaar lang moest de akker braak liggen. Het roept volgens Vogelaar de vraag op: wat laat jij braak liggen dit jaar? De Bijbel leert ook over het jubeljaar. Net als tijdens het sabbatsjaar mocht er dan niet verbouwd worden. Dit wordt het verzoenjaar genoemd omdat het land wat in de afgelopen tijd verkocht was teruggegeven werd aan de rechtmatige eigenaar. Zo werd voorkomen dat als bijvoorbeeld jouw vader onverantwoord was omgegaan met geld of in de problemen was geraakt en zijn akker had moeten verkopen, die 'schuld' niet werd overgeërfd door zijn kinderen. Vogelaar legt uit dat het jubeljaar de inspiratie is voor de hedendaagse 'Jubilee Campaign', een initiatief om de schuld van derdewereldlanden kwijt te schelden. Vogelaar sluit af met een samenvatting en geeft een aantal aanknopingspunten waarmee de deelnemers aan de slag kunnen. Allereerst noemt hij nogmaals het belang van je sterven een plek te geven. Leef met het idee dat je op een dag zult sterven en vanuit die rust mag je jezelf, de ander en de aarde rust gunnen. Ten tweede mag je erop vertrouwen dat als je loslaat en rust neemt dat er genoeg overblijft. Je bent niet wat je doet. Bij een gezonde balans tussen geven en nemen is er genoeg, daarover hoeft je je geen zorgen te maken. Het laatste punt is een opdracht: wat wil je loslaten dit jaar? Wat wil je teruggeven aan de rechtmatige eigenaar? Niet alle verantwoordelijkheden die je op je neemt, zijn ook jouw verantwoordelijkheden.

Na zijn kweektalk is er een korte pauze. Er heerst een ongedwongen sfeer. Na zo'n vijftien minuten is de pauze afgelopen en wordt iedereen gevraagd weer plaats te nemen.

Op het programma staat een ijsbreker. Kweker Ruth neemt het woord. Ze vertelt dat ze dit jaar een nieuwjaarsduik heeft gedaan. Hoewel het laat in het jaar is, is er nu ook tijd voor een verfrissende nieuwjaarsduik. Voor de groep staan op twee tafels twee grote bakken met water. Er wordt om een mannelijke en vrouwelijke vrijwilliger gevraagd en zij mogen naar voren komen om snoep te happen.

Na deze spel oefening neemt Stephanie de Rooij, die een halfuur na de start van het programma binnenloopt, het woord over. Ze laat een plaatje zien van een tropisch strand met daarop een hangmat. Ze beschrijft dat als ze denkt aan resetten dat ze in eerste instantie denkt aan vakantie. Ze merkt dat ze jaarlijks erg toe is aan vakantie. Even terug naar de kern en echt kunnen ontspannen. Ze vraagt of mensen dat herkennen. Er wordt geknikt. Ze noemt dat het niet gek is dat mensen behoefte hebben aan ontspanning omdat we ons brein hard laten werken. Ze legt uit dat het brein neuroplastisch is. Ze vergelijkt het met een bos waarin je een route moet kappen. Wanneer je een nieuwe vaardigheid wil leren, iets anders wil doen of informatie tot je wil nemen, moet je brein hard werken.

Stephanie legt uit dat men in de huidige tijd veel informatie tot zich neemt. Ze legt uit dat we volgens onderzoek met ons social media gebruik, met het lezen van websites en door de toegankelijke informatiecultuur maar liefst 164 kranten per dag lezen. Hoewel het bijzonder is dat we in een tijd leven waarin informatie zo toegankelijk is, brengt het ook een gevaar met zich mee. Het is belangrijk om daar een keuze in te maken. Wil je mee met de stroom van maar door gaan en nog meer? Veel mensen leiden tegenwoordig aan een burn-out. Ze toont een onderzoek waarin onderzoekers voorspellen dat dit in 2020 de grootste volksziekte zal zijn.

Volgens Stephanie zijn we verslaafd aan prikkels. Lekker niksen klinkt misschien aantrekkelijk, maar mensen vinden het heel moeilijk om niks te doen. Stephanie vertelt over een Amerikaans onderzoek waarbij studenten werden geplaatst in een kale ruimte zonder enige afleiding. Wel was er in de ruimte een apparaat aanwezig waarmee ze zichzelf elektrische stroomschokken konden toedienen. Sommige deelnemers kozen ervoor om zichzelf stroomschokken toe te dienen om het niks doen te doorbreken. Mensen hadden blijkbaar liever elektrische schokken dan dat zij niets deden. Dit onderzoek laat volgens Stephanie zien dat het niet gek is dat het moeilijk is om te resetten. We houden te veel van prikkels.

Stephanie stelt daarom dat het belangrijk is om te weten wat je wil. Ze geeft als tip om ruimte te maken om na te denken over je eigen leven. Dat kan doormiddel van een jaar-, maand-, en weekreflectie. Dan kijk je terug op wat je deze week bereikt hebt, maar kijk je ook vooruit naar wat je volgende week wil doen. Ben je op de goede weg of moet de rem erop? Door bewust te zijn van wat je doet, kun je tegen de stroom in gaan. Daarnaast tipt ze om een avond of middag eens niks proberen te doen. Door dit vaker te doen kun je dit trainen en wordt je er steeds beter in.

Na de kweektalk van Stephanie neemt Ruth opnieuw het woord. De avond is bijna afgelopen. Als laatste oefening krijgt iedereen een ballon. Daarop mogen ze opschrijven wat hen op dit moment tegenhoudt om te resetten. Wanneer iedereen iets heeft opgeschreven, mag iedereen de ballon laten knappen. Dit is symbolisch bedoeld om afscheid te nemen van datgene wat tussen jou en resetten in staat.

Na deze oefening is de avond afgelopen. Er is live muziek door de Wereldhuis Fusion band. Na zo'n drie kwartier is er daarna een optreden van een DJ.

5. Patronen van interactie.

De interactie tussen de deelnemers is beperkt. Veel mensen kennen elkaar en blijven naar elkaar toe trekken. Tijdens de pauzes staan de medewerkers van De Kwekerij achter de bar. Zij maken een praatje met de bezoekers die iets te drinken kopen. Vogelaar staat niet achter de bar en maakt met verschillende bezoekers een praatje. Niemand van de bezoekers staat alleen.

Er zijn vergeleken met andere avonden van De Kwekerij minder interactieve momenten. Als er een vraag wordt gesteld, duurt het even voordat er antwoord wordt gegeven. Ook is het een aantal seconden stil wanneer er twee vrijwilligers uit het publiek nodig zijn voor de ijsbreker. Er worden weinig open vragen gesteld aan het publiek waardoor er door de avond heen weinig interactie plaatsvindt.

Na het programma zijn er twee optredens. Deze optredens waren vooraf bekend gemaakt. De muziek van de Wereldhuis Fusion band is dansmuziek. De medewerkers van De Kwekerij nodigen mensen dan ook enthousiast uit om mee te dansen. Zelf dansen de kwekers actief mee. Van de deelnemers sluiten er vier aan. Verschillende deelnemers vertrekken echter snel wanneer het inhoudelijke programma is afgelopen. Ondanks herhaaldelijk aanmoedigen van de kwekers, gaan er niet meer mensen meedansen. Na drie kwartier vertrekken er steeds meer mensen. Wanneer de DJ begint is het overgrote deel van de bezoekers al naar huis gegaan.

6. In hoeverre is er sprake van christelijke inhoud?

Tijdens RESET was er duidelijk sprake van christelijke inhoud bij de 'kweektalk' van Vogelaar. Tijdens zijn praatje maakt hij gebruik van Psalm 39 die hij projecteert op het beamerscherf. Opvallend daarbij is dat hij het woord 'HEER' weglaat. Hij maakt duidelijk dat deze Psalm uit de Bijbel komt. Ook wanneer hij spreekt over het sabbatsjaar en het jubeljaar maakt hij duidelijk dat dit Bijbelse concepten zijn. Hij verwijst daarbij niet naar God of Jezus, maar wijst op de levenswijsheid die te vinden is in de Bijbel. Vogelaar legt uit dat hij door deze principes geïnspireerd wordt. Hoewel hij zichzelf niet nadrukkelijk christen noemt in zijn kweektalk, maakt hij duidelijk dat de Bijbel voor hem een zeer inspirerend boek is. Op een toegankelijk manier legt hij de Bijbelse principes uit, waardoor deelnemers die niet bekend zijn met deze termen zijn kweektalk begrijpen. Daarnaast geeft hij praktijkgerichte handvaten waardoor ook niet-gelovige deelnemers dit toe kunnen passen in hun leven.

Bijlage 6

11 november 2020

De bloeiklas: 'Wanneer is het ooit goed genoeg? Volgens het idee van zelfontplooiing zijn we nooit helemaal af. Er zijn altijd kansen om te groeien, en daarmee vertellen we onszelf eigenlijk dat we nooit goed genoeg zijn. We voelen ons gejaagd, gestrest en ontevreden. Waarom moet het altijd meer, beter, gaver, sneller? Zo'n ontevreden houding maakt ons ongelukkig. Wat kan ons daarbij helpen?'

1. Demografie en samenstelling van de aanwezigen.

Door de aangescherpte coronamaatregelen die van kracht waren op 11 november was het niet mogelijk om fysiek samen te komen. Er was daarom een paar dagen van te voren besloten de bijeenkomst online, via Zoom, te organiseren.

Er zijn zestien deelnemers online aanwezig. De man-vrouw verhouding is niet gelijk. Er zijn slechts twee mannelijke bezoekers en de overige veertien deelnemers zijn vrouwen. Er zijn twee kwekers aanwezig, Ruben en Sara. De meeste deelnemers lijken midden tot eind twintig. Er is een jonger meisje aanwezig van begin twintig. De meesten geven aan te studeren, vaak een master, of werkend te zijn. Geen van de bezoekers heeft een migratie achtergrond.

2. Aanwezigen

Na het kopen van een kaartje krijgen de deelnemers om 18:34 uur een mailtje met daarin een link naar de Zoommeeting. Vanaf 19.30 is de meeting geopend en stromen de deelnemers binnen. Hoewel er dus geen fysieke setting is waar deelnemers elkaar ontmoeten, heeft iedereen zijn camera en microfoon aan waardoor er gemakkelijk gecommuniceerd kan worden.

Doordat de bloeiklas online wordt georganiseerd kunnen mensen vanuit huis meedoen. Juist het feit dat deze bloeiklas online is, maakt het voor sommigen mogelijk aan te haken. Het scheidt zelfs de mogelijkheid voor deelnemers uit Eindhoven en Brussel om deel te nemen. Voor anderen echter blijkt het feit dat deze bloeiklas online gegeven wordt juist een blokkade. Sara geeft aan dat ze verschillende afmeldingen hebben gekregen van mensen die de hele dag al online contact hebben en het niet zagen zitten om online aan te haken.

Veruit de meerderheid, twaalf bezoekers, geven aan dat dit voor hen de eerste bloeiklas is. Twee deelnemers waren al langer bekend met De Kwekerij. Het is opvallend dat slechts twee deelnemers elkaar kennen. Zij delen een computer. Verder kennen drie deelnemers Ruben. Ze zijn met hem bevriend of hij is hun zwager. De andere elf deelnemers kennen elkaar niet en zijn alleen 'gekomen'. Dit is een veel grote aandeel dan bij eerder bezochte bloeiklassen. Eén deelnemer geeft aan aanwezig te zijn via de 'meet up app'. Ze geeft aan dat ze dit een moeilijke periode vindt omdat ze minder contact heeft. Dit is voor haar een manier om toch onder de mensen te zijn.

3. Fysieke setting.

Gezien de bijeenkomst door de aangescherpte coronamaatregelen online moest plaatsvinden was er geen fysieke setting.

4. De bijeenkomst zelf.

Vanaf half acht loggen er steeds nieuwe deelnemers in. Sara en Ruben verwelkomen de nieuwe deelnemers enthousiast. Bij het inloggen is een plaatje zichtbaar van een kring met stoelen. De kwekers leggen uit dat de deelnemers door op de link te klikken in de chat hun naam kunnen schrijven bij één van de stoelen en een foto van zichzelf kunnen toevoegen. Er heerst een gezellige

sfeer. De kwekers vullen de stilte met hun observaties, informeren of alles technisch klopt en vragen een aantal deelnemers hoe ze bij deze bloeiklas terecht zijn gekomen.

Rond 19:40 begint de bijeenkomst. Sara neemt het woord. Ze beschrijft het thema van vanavond en start met een beschrijving van De Kwekerij. Ze legt uit dat ze ruimte wil bieden voor het gesprek omdat ze denkt dat we veel van elkaar kunnen leren door elkaars verhalen en perspectieven te horen. Sara legt het programma van de avond uit. Ze vertelt waar de onderdelen uit zullen bestaan en wat de volgorde gaat zijn.

Het eerste deel van het programma is de 'check in'. De deelnemers wordt gevraagd zich voor te stellen en te vertellen waarom ze naar deze bloeiklas zijn gekomen. De meeste deelnemers geven aan dat ze hier zijn omdat ze geïnteresseerd zijn in het thema en ze zich erg herkennen in dat het altijd beter, groter en mooier kan. Ze vragen zich af wanneer ze tevreden kunnen zijn over wat ze hebben bereikt. Een deelnemer zegt: 'Het moet altijd meer, beter, groter, mooier, drukker, succesvoller. Dat vind ik heel frustrerend. Ik wil kijken naar wat ik nu al heb, in plaats van vooral te kijken naar wat ik nog niet heb'. Sara reageert begrijpend op elk verhaal en bedankt de deelnemers voor het delen.

Vervolgens neemt Ruben het woord en vertelt dat hij graag een persoonlijk verhaal wil delen. Hij benoemt dat hij dit wil doen omdat hij kwetsbaarheid erg belangrijk vindt. Hij geeft aan dat hij al een tijd zonder werk zit en dat hij dat zelf prima vindt. Toch voelt hij vanuit de maatschappij de druk om daar niet tevreden mee te zijn. Dat maakt hem onzeker. Hij vraagt zich af: Zou ik niet meer ambitieus moeten zijn? Moet ik wel tevreden zijn met een leven waarin ik veel tijd heb voor vrienden en voor lezen? Wat denken anderen van mij?

Na zijn verhaal legt Ruben uit dat er een oefening gaat komen waarin de deelnemers mogen delen. Zij krijgen de vraag: Waarvan zou je balen als het verdween? De deelnemers krijgen één minuut om dat voor elkaar op te schrijven en vervolgens gaan ze uiteen in zogenaamde 'breakout rooms', kleine groepjes binnen de Zoom call. De breakout room bestaat uit drie deelnemers. De deelnemers hebben de opdracht meegekregen om hun antwoorden te bespreken. In de groep waar de observant onderdeel van is worden vrienden, familie, huis, gezondheid, laptop en natuur genoemd. Automatisch sluit het gesprek af en keren alle deelnemers weer terug in het groeps gesprek. Ruben vraagt of er mensen zijn die iets willen delen over hun gesprekken, bijvoorbeeld over overeenkomsten of juist verschillen. Een van de deelnemers reageert dat het hen opviel dat ze alle drie geen materialistische dingen hadden opgeschreven. Dit gaf hen het inzicht dat dit blijkbaar uiteindelijk niet belangrijk voor hen is.

Sara legt uit dat we nu een tweede oefening gaan doen waarbij iedereen na mag denken over de vraag: Wat weerhoudt jou ervan om tevreden te zijn? De deelnemers krijgen een minuut de tijd om dit te bedenken. Na een minuut volgt een tweede vraag: Waar zou je mee willen stoppen? De deelnemers worden vervolgens in een nieuwe breakout room ingedeeld. De observant komt met twee andere deelnemers in een breakout room. Ze geven meteen aan dat ze het een moeilijke vraag vinden. Een deelnemer zegt: 'Ik heb angst dat ik niet genoeg wil en dat ik daar dan vervolgens spijt van heb. Nu is iedereen in mijn omgeving op zoek naar een man. Dan denk ik: dat moet ik ook maar doen. Straks mis ik de boot en dan hebben zij al *kids* en ben ik alleen'. De andere deelnemer zegt: 'Ik wil eruit halen wat er in zit. Ik vergelijk mezelf ook wel met anderen. Zij doen meer, hebben vettere banen, hebben een hoge functie. Dan denk ik: moet ik daar niet ook voor gaan? Nu ben je jong, je hebt geen kinderen dus nu moet je alles eruit halen wat er in zit. Ik wil niet achteraf denken: had ik dit en dit maar gedaan'. De coronatijd geeft de deelnemers op een bepaalde manier rust: 'Als mensen normaal vragen hoe is het? Dan zeg je: Goed ik heb dit en dit gedaan. En nu doen we

gewoon allemaal niks. Normaal heb ik last van FOMO.²⁷⁷ Nu kan ik gewoon voor het eerst een zaterdagavond een avond op de bank zitten en mij daar niet rot over voelen’.

Nadat de vijf minuten verstreken zijn stopt het gesprek en komt iedereen opnieuw automatisch terug in het groepsgebrek. Sara vraagt of iedereen iets heeft kunnen opschrijven wat hen belemmerd om tevreden te zijn. De deelnemers krijgen de opdracht dit blaadje te verscheuren.

Daarna volgt een stuk theorie. Sara deelt haar scherm waardoor er voor iedereen een PowerPoint zichtbaar is. Ze legt uit dat dankbaarheid wordt beoefend in religies, maar dat het steeds meer uit de beeld van de huidige samenleving verdwijnt. Dit omdat religies niet meer zo op de voorgrond staan als vroeger. We leven in een samenleving waarin de economie ons juist stimuleert om ondankbaar te zijn. De economie wordt namelijk voort gedreven door de illusie van schaarste. Het wekt het idee dat er niet genoeg is waardoor je het idee hebt dat je moet consumeren om genoeg te krijgen. Daarnaast hebben we een cultuur die gericht is op groei, presteren en ambitie. Dit stimuleert voortdurend een gevoel van ontevredenheid, van tekortkoming en dus een gevoel van ondankbaarheid. Sara legt uit dat iedereen wel iemand kent die alles lijkt te hebben. Toch is diegene niet altijd gelukkig, misschien is hij zelfs ontevreden. Er zijn ook mensen die het moeilijk hebben gehad, maar wel gelukkig zijn. Mensen denken vaak dat geluk leidt tot dankbaarheid, maar het is andersom: dankbaarheid leidt tot geluk.

Sara legt uit dat dankbaarheid ontstaat wanneer je het gewone gaat zien en dat gaat zien als bijzonder, als waardevol en als een gift. Dus niet als iets wat je verdient hebt, wat je gekocht hebt of waar je hard voor hebt gewerkt. Ze noemt dat David Steindl, een benedictijnse monnik, onderzoek heeft gedaan naar dankbaarheid. Hij heeft een ritueel ontwikkeld: stop, kijk en gaan. David Steindl noemt als voorbeeld wanneer je de lichtschaakelaar in je woonkamer aanzet, je bij dit moment stilt staat. Je stopt, kijkt naar je woonkamer en je denkt: wat een fijne ruimte, wat fijn dat ik hier mag wonen. Als je dat hebt ervaren, ga je verder. Sara vraagt zich af of deelnemers zich misschien in dit verhaal herkennen. Een deelnemer reageert dat ze het een mooie methode vindt omdat je ook dankbaar mag zijn voor de kleine dingen. Een ander vraagt hoe Sara het zelf heeft ervaren. Ze vertelt dat ze een steentje in haar broekzak bewaarde. Vaak vergat ze het steentje, maar als hem dan weer vond was het voor haar een herinnering.

Dan is er pauze. De deelnemers zetten hun camera en microfoon uit. Na zo’n tien minuten verschijnen de deelnemers met een kop thee of een ander drankje weer in beeld. Een van de deelnemers heeft een zak chips op schoot. Ruben begroet weer iedereen en legt uit wat de rest van het programma gaat zijn. Vervolgens start hij met het eerste deel, een meditatie. Ruben vraagt de deelnemers rustig adem te halen en bewust te worden van hun ademhaling en lichaam. Hij geeft aan dat we een lichaamsscan gaan doen om tot rust te komen en alle spanning van de dag los te laten. Op opeenvolgende volgorde vraagt hij de deelnemers hun aandacht te richten op hun voorhoofd, kaken, mond, nek, schouders, bovenarmen, onderarmen, handen, borst, buik, bovenbenen, onderbenen, voeten en ten slotte de tenen. Als er ergens spanning is mag je dat loslaten. Ruben geeft de deelnemers de opdracht om iets in je hoofd te nemen waar je dankbaar voor bent. Vervolgens geeft hij de opdracht om iemand in je hoofd te nemen waar je dankbaar voor bent. Bij deze opdrachten vraagt hij de deelnemers om te letten op hun lichaam, wat neem je waar, wat voel je?

De laatste opdracht is om een dankbaarheidsbrief te schrijven. De brief mag gericht zijn aan iemand die de deelnemers dankbaar zijn en het zou mooi zijn als deze brief hypothetisch gezien ook verstuurd kan worden. Na ongeveer tien minuten wordt gevraagd of iedereen klaar is. Opnieuw wordt gevraagd of de deelnemers hun ervaringen willen uitwisselen. Een deelnemer reageert met dat ze het een mooie opdracht vond. Het maakt haar bewust van hoe dankbaar ze is voor haar zus en

²⁷⁷ Fear Of Missing Out, oftewel angst om iets te missen.

dat ze dit niet vaak laat weten. Een andere deelnemer reageert dat de opdracht haar juist bewust maakt hoe vaak ze haar dank uit naar familie, vrienden en vreemden.

Sara neemt het woord. Ze legt uit dat deze bloeiklas bedoeld was om fysiek plaats te vinden. Op dit punt had ze de deelnemers graag een steentje willen geven zodat dat een reminder kan zijn aan de stop, kijk en ga methode. Nu dat niet mogelijk is, vraagt ze de deelnemers om zelf iets te bedenken wat hen aan deze methode herinnert. Ten slotte nodigt ze de deelnemers uit om aan te haken bij de virtuele afsluitborrel. De helft van de deelnemers vertrekt, maar er blijven zeven deelnemers over voor een gesprek achteraf. Er wordt gesproken over waar de deelnemers op dit moment zijn en hoe ze de avond hebben beleefd. Er wordt ook specifiek gevraagd naar hoe de deelnemers de avond hebben ervaren nu deze niet fysiek was. Alle deelnemers geven aan dat ze de avond positief hebben ervaren.

5. Patronen van interactie.

Deze avond is volledig online. Veel personen in de groep kennen nog niemand en zijn alleen gekomen. De sfeer is echter opvallend goed. Ruben en Sara openen met een check in waardoor iedereen aan het woord komt. Ook in de breakout rooms wordt van iedereen een bijdrage verwacht en tot zo ver de observant dit kan zien, gebeurt dit. Wanneer Sara of Ruben een vraag stellen, reageert er telkens minimaal één deelnemer. Daarnaast reageren de deelnemers ook op elkaar. Een deelnemer geeft na de ademhalingsoefening aan dat ze afgeleid werd door de vraag: wat voel je wanneer je aan de persoon denkt voor wie je dankbaar bent? Zij voelde niks. Ze noemt dat dit haar het gevoel gaf dat ze het niet goed deed. Ruben bedankt haar voor haar bijdrage en vraagt of één van de andere deelnemers daarop wil reageren. Een deelnemer geeft aan dat ze herkent dat ze snel wordt afgeleid tijdens een meditatie, maar ook wil benadrukken dat dat niks geeft. Ze noemt dat mediteren niet op één manier hoeft en dat je mild mag zijn naar jezelf. Ook wanneer er gesproken wordt over een vast moment op de dag om de stop-kijk-ga methode uit te voeren gaan de deelnemers met elkaar brainstormen. Er wordt gelachen om mogelijkheden als bij het op of juist het afzetten van je mondkapje.

Sara en Ruben geven veel aandacht aan de deelnemers. Bij binnenkomst wordt iedereen verwelkomd en ook na de pauze stellen ze een aantal korte vragen. Aan het einde van de bijeenkomst worden de deelnemers uitgenodigd voor de online borrel. Ruben geeft aan dat hij dit normaal het leukste deel van de bloeiklas vindt. Wel benadrukken zowel Ruben als Sara herhaaldelijk dat het jammer is dat de borrel online is en dat deelnemers zich niet verplicht hoeven te voelen om aan te schuiven. Ze snappen het goed als deelnemers geen zin hebben in een online borrel. Ze lijken daarmee suggereren ze dat ze weinig mensen voor de borrel verwachten. Toch blijven zeven deelnemers online. Er heerst een ontspannen sfeer. Er is veel interactie en er wordt gelachen. Duidelijk wordt dat een aantal deelnemers veel alleen zijn en ze het prettig vinden om zo contact te hebben. Ze vinden het fijn om in deze tijd nieuwe mensen te leren kennen. Sommigen geven aan het vooraf spannend vonden dat deze avond online was, maar dat het veel leuker was dan gedacht. Anderen geven het aan fijn te vinden om vanuit de veiligheid van hun eigen huis te zien wat zo'n bloeiklas inhoudt. Ze wilden al eerder kijken, maar voor hen werkt het feit dat deze bijeenkomst online is drempelverlagend. Er hangt een enthousiaste sfeer. Verschillende deelnemers geven aan dat ze zeer positief terug kijken op de avond.

6. In hoeverre is er sprake van christelijke inhoud?

In het inhoudelijke deel van Sara is er sprake van christelijke inhoud. Allereerst noemt ze dat binnen religies dankbaarheid veelvuldig wordt gepraktiseerd. Gezien religie steeds meer op de achtergrond verdwijnt, is dankbaarheid in onze maatschappij minder zichtbaar. Religie wordt hier positief benaderd. Vervolgens deelt Sara de stop-kijk-ga methode van David Steindl een benedictijne monnik. Ze deelt daarbij levenswijsheid van een christen. Mits de deelnemers bekend zijn met dat benedictijnen christelijke monniken zijn, is dit een duidelijke verwijzing naar het christendom. Desalniettemin blijft het de vraag of de deelnemers daarmee bekend zijn. Ook noemt Sara dat

dankbaarheid ontstaat wanneer je het gevoel hebt dat je iets niet hebt verdiend, maar hebt gekregen. Ze stelt de vraag: Is die dankbaarheid dan gericht op iets of iemand? Ze noemt dat daar verschillende ideeën over bestaan. Voor sommigen is dankbaarheid niet gericht op iets of iemand. Het heeft dan geen concreet adres, maar is meer een emotie. Ze legt uit dat er ook mensen zijn die zeggen dat dankbaarheid een relationele ervaring is. Je bent bijvoorbeeld een persoon dankbaar als hij jou een cadeau heeft gegeven. Je kunt ook 'iets' dankbaar zijn voor bijvoorbeeld je huis of je gezondheid. Je hebt het gevoel dat je dat van iemand hebt gekregen terwijl je het niet verdient.

Met de voorkennis dat De Kwekerij ook een plek is waar mensen op een laagdrempelige manier met het christendom en christelijke spiritualiteit in aanraking kunnen komen, geeft deze uitspraak te denken. Het kan een kleine verwijzing zijn naar iets groters, iets wat uit genade geeft. Een persoon, een God die je dankbaar kunt zijn. Het is onduidelijk of dit ook echt zo bedoeld wordt. Opnieuw was er deze avond een meditatie oefening.